

სტალინის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

შრომები

Т Р У Д Ы

ТБИССКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ СТАЛИНА

TRAVAUX

DE L'UNIVERSITÉ
STALINE
à TBILISSI (Tiflis)

XXII

სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
Издательство Тбилисского Государственного Университета им. Сталина

თ ბ ი ს ს ი

1942

დაიბეჭდა სტალინის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის
დ. ყიფშიძის განკარგულებით

პ/მგ. რედაქტორი დ. ყიფშიძე

ტირაჟი 300

ხელმოწერილია დასაბ. 25/V-1942 წ.

ზე 7135

სტ. შეკვ. № 557

ზომა 7×11=50000

სასტ. ფორმ. რაოდ. 7³/₄. საავტ. 8¹/₂.

სტალინის სახელ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომც. სტამბა, მარის ქ. № 1.

შინაარსი

ენათმეცნიერება

1. გ. ახვლედიანი, როგორ ეძებენ დოიჩლანდის გერმანელი ფაშისტები თავიანთ „წინარესამშობლოს“ 1

ისტორია

2. ერ. ბურჭულაძე, ისტორიის ფაშისტური ფალსიფიკაცია 13

ფსიქოლოგია

3. დ. უზნაძე, ზოგი რამ ფაშიზმის „თეორიებიდან“ 39
4. დ. ასათიანი, ეიდეტის რასული ინტერპრეტაციის სიყალბე 51

პოლიტიკური ეკონომია

5. И. Талахадзе, Политическая экономия фашизма 59

ზოოლოგია

6. Г. Кокочашвили, К вопросу о присутствии в водах Грузии украинской миноги *Lampetra mariae* Berg 85

ქიმია

7. В. Хухия, Иод, бром и хлор в природных водах Грузии 93

ასტრონომია

8. შ. გორდეღაძე, იონიზაცია ვარსკვლავთა განფენილ ქრომოსფეროებში 105

მათემატიკა

9. В. Челидзе, О независимости трехмерного поверхностного интеграла от поверхностей интегрирования в четырехмерном пространстве 119

ОГЛАВЛЕНИЕ

1. Г. Ахвледиани, Немецкие фашисты и вопрос о „прародине“ германцев	1
2. Ер. Бурчуладзе, Фашистская фальсификация истории . .	13
3. Д. Уznaдзе, Из „теорий“ фашистов	39
4. Д. Асатиани, К вопросу о расовой интерпретации эйдетизма . .	51
5. И. Талахадзе, Политическая экономия фашизма	59
6. Г. Кокочашвили, К вопросу о присутствии в водах Грузии украинской миноги <i>Lampetra mariae</i> Berg	85
7. В. Хухия, Иод, бром и хлор в природных водах Грузии . .	93
8. Ш. Горделадзе, Ионизация в протяженных хромосферах . .	105
9. В. Челидзе, Φ независимости трехмерного поверхностного интеграла от поверхностей интегрирования в четырехмерном пространстве	119

SOMMAIRE

1. G. Akhvlediani, Les fascistes allemands et la question de „la patrie primitive“ des germains	1
2. Erm. Bourtchouladzé, La falsification fasciste de l'histoire . .	13
3. D. Ouznadzé, A propos de quelques „théories“ de fascistes . .	39
4. D. Assathiani, Sur la question de l'interprétation raciste, de l'éidétisme	51
5. И. Talakhadzé, L'économie politique chez les fascistes . .	59
6. G. Kokotshashvili, To the question about the presence of the Ukraine lamprey, <i>Lampetra mariae</i> Berg, in the rivers of Georgia	85
7. V. Khoukhia, Iode, brome et chlore dans les eaux naturelles de Géorgie	93
8. Ch. Gordéladzé, Ionisation dans les chromosphères étendues . .	105
9. V. Tchélidzé, Sur l'indépendance de l'intégrale superficielle à trois dimensions des surfaces d'intégration dans l'espace à quatre dimensions	119

3. ახგვადინანი

როგორ ეძებენ დოიჩლანდის გერმანელი უაზისტები
თავიანთ „წინარესაშროგლოს“

1. შოგინისტური ტერმინები: „ინდო-გერმანული“ და „არიული“

როგორც ცნობილია, XIX საუკუნის დამდეგიდან 40-იან წლებამდე და-
ბტკიცდა სრულიად დამარწმუნებლად, რომ ურთიერთ მონათესავენი არიან ენათა
შემდეგი ჯგუფები და ენები: ძვ. ინდური, ძვ. ირანული, სომხური—აზიაში, ძვ.
ბერძნული, ლათინური, ალბანური, გერმანული, კელტური; ბალტური და სლავ-
ური—ევროპაში; ამათივე მონათესავე აღმოჩნდნენ (XX საუკ. დამდეგს) აგრე-
თვე ტოქარული ენა აღმოსავლეთ თურქესტანში და ხეთური ენების ნაწილი
მცირე აზიაში². ჩამოთვლილ ენათა ერთმანეთთან ნათესაური ურთიერთობის
აღსანიშნავად ისინი ჩათვლილ იქნენ ერთი ოჯახის, სახელდობრ—ინდო-
ევროპულ ენათა ოჯახის წევრებად.

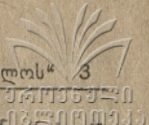
¹ Deutschland-ს უმჯობესია ვებახდეთ არა „გერმანია“, არამედ დოიჩლანდი, ხოლო deutsche Sprache-ს დოიჩლანდური ენა და არა „გერმანული“. პოლიტიკური ცნებაა დოიჩლანდი და არა გერმანია. ამდენად უფრო თანამიმდევრულია, მაგ. უკრაინული Німеччина, ფრანგ. Allemagne, ესპ. Alemania, ვიდრე რუს. Германия, ქართ. გერმანია და სხვ. გერმანული შესაძლებელია იყოს მეციქონსა, დანიისა ან ნორვეგიის, ისე როგორც დოიჩლანდის; ტერმინები „გერმანია“, „გერმანული“, „გერმანელი“ ამ ხალხთა სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური ერთიანობის მნიშვნელობით არც არასრდეს არსებულა და არც იარსებებს, მიუხედავად ბანგერმანისტებისა და მათი ნახალარა დოიჩლანდის ჟაჟისტ გერმანელთა ოცნებისა.

² ძველი ინდურის განვითარებას წარმოადგენენ ახალი ინდური ენები (ჰინდი, ბენგალი, ფანჯაბი, გუჯარათი, მარათი და რამდენიმე სხვა). ძვ. ირანული განვითარებას—ახალი ირანული ენები (სპარსული, ქურთული, ავღანური, ოსური და სხვა), ლათინურის განვითარებას—ე წ. რომანული ენები (იტალიური, ფრანგული, ესპანური, რუმინული და სხვ.), გერმანული ისა—ისლანდური, ნორვეგიული, დანური, დოიჩლანდური („გერმანული“), პოლანდიური, ინგლისური; კელტური ენები—ველსური, ირლანდური, შოტლან-

აქედანაა, სხვათა შორის, საშ.-ირან. *ērān* და დღევანდელი ირან (*ārya-nān* „არიათა“ [ქვეყანა]—მრავლ. რიცხვ. ნათეს. ბრუნვა). არა-ს ეძახდნენ თავისთავს მხოლოდ ინდოელ-ირანელები, როცა ისინი, როგორც დამპყრობელნი („კეთილშობილნი“) კულტურულ-ენობრივად დაუპირისპირდნენ დაპყრობილებს— ინდოეთ-ირანში მოსახლე პირვანდელ ტომებს. მხოლოდ ამდენად აქვს ერთგვარი გამართლება ტერმინს „არიელი“, „არიული“; და, მართლაც, დღეს მეცნიერებაში იხმარება „არიული“ მხოლოდ „ინდო-ირანულის“ მნიშვნელობით. აქედან გამომდინარეობს შედარებით უფრო სწორი მეოთხე ტერმინი „არიო-ევროპული“, ე. ი. „ინდო-ირანულ-ევროპული“, მაგრამ მას დიდი გავრცელება არ ჰქონია.

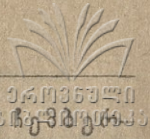
თუ მოვიგონებთ, რომ იმთავითვე იგულისხმებოდა შემცდარი აზრი, თითქოს ენობრივი ერთიანობა უდრიდეს ეთნიურს, გასაგები ვახდება, თუ რატომ შემოიღეს შოვინისტმა მეცნიერებმა და რატომ გავრცელდა ტერმინები „არიული ენები, არიული ხალხები, არიული რასა“: ევროპელთა პატივმოყვარებას ელამუნებოდა არცა სიტყვის მნიშვნელობა („კეთილშობილი, უკეთესი“); თითქოს თვით სიტყვა მოწმობდა „არიული“ ენებისა და „არიელ“ ხალხთა უპირატესობას სხვა ენებთან და ხალხებთან შედარებით. ამ ტერმინშიც გამომჟღავნდა გარკვეული შოვინიზმი.

როგორც ცნობილია, ყველას შეუძლია თავისთავს „კეთილშობილი“, „უკეთესი“ უწოდოს, მაგრამ ისიცაა ცნობილი, რომ ობიექტურად ყოველთვის ეს მართალი არაა, მეტადრე მაშინ, როდესაც ხაზგასმითა და დაჟინებით აღნიშნავენ ხოლმე თავის „კეთილშობილებას“; ამას იმისათვის სჩადიან, რათა თავის არაკეთილშობილურ საქმეს კეთილშობილური სიტყვა გადააფარონ.

თავისთავად გასაგებია, რომ იმის შემდეგ, რაც ამ ტერმინმა დაჰკარგა თავისი პირვანდელი მნიშვნელობა, მას როგორც ტექნიკურ ტერმინს ხმარობდნენ სრულიად პატიოსნად და თანამიმდევრულად მოაზროვნე მეცნიერებიც. მათზე ჩვენ არაფერი გვეთქმის.

დოიჩლანდის პანგერმანისტებმა და მათმა ნაბოლარა ფაშისტებმა გამოიყენეს ტერმინები „ინდოგერმანულიც“ და „არიულიც“—პირველი, უმთავრესად, ენებისათვის („ინდო-გერმანული ენები“), ხოლო მეორე, უმთავრესად, რასის აღსანიშნავად („არიული რასა“, ე. ი. „კეთილშობილური რასა“), გააიგივეს რა ენობრივი და რასული ცნებანი. მაგრამ ურცხვმა ფაშისტებმა სრულ აბსურდამდე მიიყვანეს შემცდარი ტერმინის მნიშვნელობა: თუ არიული ან არიულ-ევროპული ერქმეოდა ინდოევროპულს, მაშინ სადღა გამოჩნდებოდა დოიჩლანდელი ფაშისტების უპირატესობა სხვა ევროპელთან? „არიელი“ ბევრია; ამიტომ საჭირო გახდა პანგერმანისტებისა და ნაძირალა ფაშისტებისათვის გამოჩეულიყვენ სხვა არიელთაგან: ამისათვის შეთხზეს თეორია „სუფთა არიელების“ შესახებ და ასეთებად, რა თქმა უნდა, ჩასთვალეს პირველ რიგში დოიჩლანდელები, შემდეგ—სხვა გერმანელი ხალხები (სკანდინავიელები), ხოლო დანარჩენი ინდოევროპელები აღმოჩნდნენ „არასუფთა სისხლის არიელები“. თუ რა სამსახურისათვის იყო განკუთვნილი მეცნიერების ასეთი გაყალბების ცდა, ეს დღეს მთელმა მსოფლიომ კარგად დაინახა. მაგრამ ყოველთვის როდი იყო (და როდი

ინდოევროპელები რასულად ერთიდაიგივეაო (ლინდენშმიდტი, ლენი, ჰირტი, მუხი, კოსინა და სხვები).

„ინდოევროპელთა“ „წინარესამშობლოს“ საკითხის ისტორია მოკლედ ასეთია:

ურყევ დებულებად მიიღეს, რომ არსებობდა ერთი ინდოევროპული ენა, მაშასადამე, არსებობდა მასზე მოლაპარაკე ერთი მთლიანი ხალხიც; გამოსარკვევი იყო, ენობრივი მონაცემების გზით, ამ ხალხის კულტურისა და ცივილიზაციის დონე, მისი „წინარესამშობლოს“ ადგილმდებარეობა. ამ დებულების უმართებულებაზე ზემოთ იყო მითითებული.

თუ როგორი მეთოდებით ამტკიცებდნენ, მაგ., ინდოევროპელთა „წინარესამშობლოს“ აზიურობას, რასაც თითქმის არაფერ ეწინააღმდეგებოდა XIX საუკუნის 50—60-იან წლებამდე, ჩანს ე. წ. „არყის ხის არგუმენტიდან“, რომელიც ჯერ კიდევ კლაპროთმა მოიყვანა 1830 წ. და რომელიც დღემდის არაა ლიკვიდირებული: ინდოელები მოსულნი არიან ჩრდილოეთიდან, საიდანაც გამოვიდნენ სხვა ინდოევროპელებიც და სადაც მათ ჰქონდათ საერთო სიტყვა არყის ხისათვისო. ეს სიტყვა შემონახულია სხვადასხვა სახით თითქმის ყველა ი. ე. ენაში; ეს ერთადერთი ხის სახელია, რომელიც მეორდება მათში კანონზომიერი შესატყვისობით: სანსკრ. bhūjah, ლიტვ. bėzas, ძვ. პრუს. berse, ძვ. სლავ. brъza, რუს. береза, ოსური bārz, ძვ. ზემო გერმ. birihha, დოიჩლანდ. Birke. ეს ხე იზრდება ჰიმალაის სამხრეთით. როცა ინდოელები მოვიდნენ ახალ სამშობლოში, მათ აქ ვერ იპოვეს ვერც ერთი სხვა ხე, რომელსაც ჩრდილოეთშიც იცნობდნენო.

ახლა ვიცით: არყი გავრცელებულია უმთავრესად აღმოსავლეთ ევროპაში და სამხრეთ ციმბირში. ჩრდილო ევროპაში ყველგანაა იგი, მაგრამ ძირითადად იგი გავრცელებულია ვისლას აღმოსავლეთით და ციმბირში. გარდა ამისა, ამ სიტყვასთანაა დაკავშირებული რუს. берест თელა, ძვ. სლავ. brъstъ, ლათ. fraxinus და farnus იფანი, იფნისა; თუ დაეუმატებთ, რომ ყველა ამ სიტყვის ძირის მნიშვნელობაა „თეთრი, მბრწყინავი“ (სანკრ. bhrajate „ბრწყინავს, აშუქებს“, ბერძნ. φειράν, ალბ. barz, გუთ. bairhts, კიმრ. berth, „თეთრი, ბრწყინვალე“, ძვ.-სლ. brъzъ „განთიადი“, ლატ. brēsko „თენდება“), გამოირკვევა, რომ ეს სახელი შესაძლოა რქმეოდა ყველა თეთრ ხეს¹. მაშასადამე, „არყის საბუთი“ არ გამოდგება „წინარესამშობლოს“ ადგილის გამოსარკვევად.

მოიყვან ანალოგიურ ნიმუშს—ისევ ხის სამყაროდან—იმავე „წინარესამშობლოს“ საკითხისათვის, მაგრამ სრულიად საწინააღმდეგო მიზნისათვის—„წინარესამშობლოს“ ევროპულობის დასამტკიცებლად—გამოყენებულს. ესაა „წიფლის არგუმენტი“:

გერმ. Buche, ძვ. ზემო გერმ. buohha, ძვ. ჩრდ. bōk, ამათ უდრის ლათ. fāgus „წიფელი“ და ბერძნ. φηγός „მუხა“, აგრეთვე ქურთ. bīz „თელა“, რუს. дуб, дубина. აქედან დაასკნინან, რომ ინდოევროპელები ცხოვრობდნენ წიფლის ტყეების არეში. ასეთია კონიგსბერგ-ყირიმის ხაზის დასავლეთით

¹ A. Brückner (Feist-თან, Indogermanen und Germanen, შენ. 33 გვ.).

(დანიამი წიფელი შესულია ბრინჯაოს ხანაზე არა უადრეს). მასსადამევედრომ¹ ევროპელების „წინარესამშობლო“ ამ ხანის დასავლეთით და დანიის სამხრეთით უნდა ყოფილიყო. თუ ამ შესიტყვებიდან გამოვრიცხავთ ქურთ., რუს. და ბერძნულს (ქსენი კი გამოსარიცხია, ვინაიდან სულ სხვა ხეს ჰქვია), საბუთი უქმდება, თუ არ დავუშვებთ, რომ მათი მნიშვნელობები ახალია; ასეთი დაშვება კი იმდენად ასუსტებს საბუთს, რომ „წინარესამშობლოს“ საკითხისათვის ეს არგუმენტი გამოუსადეგარია.

შედარებითმა ინდოევროპულმა ენათმეცნიერებამ დიდძალი მასალა დაგროვა 40—50-იანი წლებისათვის, მასალა, რომლის გამოყენება შესაძლებლად დაინახეს „ინდოევროპელი“ ხალხის პრეისტორიული კვლევისათვის; კერძოდ — „წინარესამშობლოს“ საკითხის გადასაწყვეტად. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვან ცდებს წარმოადგენს ა. კუნისა (Kuhn) და ა. პიქტეს (Pictet) და სხვათა შრომები. მეტადრე დიდი (მაგრამ, როგორც აღმოჩნდა, სრულიად დაუმსახურებელი) სახელი გაითქვა პიქტეს შრომამ *Les origines* Indo-européennes*. 1859—63, 1877², რომელშიც წარმოდგენილია „ინდოევროპელთა პირვანდელი სამშობლო“ ძველი ბაქტრიის სახით. იმ ლექსიკური მარაგის საფუძველზე, რომელსაც პიქტე თვლიდა „ინდოევროპელთა“ ერთიანობის ხანის მათ საერთო მარაგად, მან დაასკვნა „ინდოევროპელთა“ სრულიად დაუჯერებელი მაღალი კულტურა: მწყემსი და მიწათმოქმედი ხალხი, რომელიც იცნობს თითქმის ყველა ლითონს (და ხმარობს კიდევ), ჰყავს მას თითქმის ყველა შინაური ცხოველი, ავადმყოფობა მან არ იცის და ასე შემდეგ... არ იყო გათვალისწინებული სიტყვის მნიშვნელობის ცვლა დროთა განმავლობაში, არ იყო გათვალისწინებული სიტყვათა ნახესხებობა, ცალკეულ ენათა გრამატიკული სტრუქტურა და მრავალი სხვა. მაგ., პიქტემ შეამჩნია, რომ ძვ. ინდ. *pur-*, ძვ. ბერძნ. *πῦρ* და ლიტვური *pilis*, „ქალაქი“—ერთი და იმავე სიტყვის სხვაობა; აქედან მან დაასკვნა, რომ პირველყოფილ „ინდოევროპელებს“ ქალაქები ჰქონდათო. ნამდვილად კი ეს სიტყვა ნიშნავდა „გამაგრებულ ადგილს“, რაც ჩანს ბერძნ. *ἀκρόπολις*-იდან.

ასეთ ფანტასტიკურ პრეისტორიულ ძიებას ბოლო მოუღო ვიქტორ ჰენის (V. Hehn)¹ შესანიშნავმა შრომამ „კულტურული მცენარეები და შინაური ცხოველები“... 1870, 1911⁸, რომელმაც ურყევად დაამტკიცა, რომ არ შეიძლება ასეთი საკითხები გადაწყდეს მხოლოდ ლინგვისტური გზით: აუცილებელია ასეთი კვლევა წარმოებდეს ისტორიული პერსპექტივის გათვალისწინებით. და მართლაც, საერთოდ, ამ გზით წავიდა „ინდოევროპელთა“ პირველყოფილი კულტურის კვლევა (შრადერი, ფაისტი, პირტი...). 80-იან წლებიდან ამ მიმართულებით ყველაზე მნიშვნელოვანი შრომები დასწერა ო. შრადერმა. მან საერთოდ გაიზიარა ჰენის მეთოდოლოგია, მაგრამ ინდოევროპელთა „წინარესამშობლოს“ საკითხის კვლევისას სხვა შედეგი მიიღო. ჰენი იმდენად დამტკიცებულად თვლიდა „აზიურ თეორიას“, რომ მხოლოდ ირონიულად თუ

¹ დაბადებულია დორპატში, იყო საზ. სკოლის მასწ. პერნოვში, ხოლო შემდეგ საჯარო ბიბლიოთეკის თანამშრომელი ყოფ. პეტერბურგში.

მოიხსენიებდა ხოლმე „ევროპული თეორიის“ არსებობას; „აზიურმა თეორიამ“ მან უკრიტიკოდ მიიღო. შრადერიმა კი კრიტიკულად შეხედა ტრადიციულ შეხედულებას „საერთოდ ადამიანის აღმოსავლური წარმოშობის“ შესახებ და მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ინდოევროპელთა „წინარესამშობლო“ უფრო დასავლეთში უნდა არსებულიყო, ვიდრე აღმოსავლეთშიო. შრადერი მივიდა ამ დასკვნამდე შემდეგი საბუთიანობით: არაა მართალი, თითქოს აღმოსავლური ი.-ე. ენები მეტადაა ძველი, ვიდრე დასავლური ი.-ე. ენები; პირიქით, ზოგჯერ დასავლურებში მეტი სიძველე ჩანს, ვიდრე აღმოსავლურებში; ერთ ენაზე მოსაუბრე ხალხი ან ხალხები შესაძლებელია ცხოვრობდეს უზარმაზარ ტერიტორიაზე და ენობრივი ერთიანობა დაცული ჰქონდესო (ანატოლიელს უკეთ ესმის იაკუტელის ენა, ვიდრე შვეიცარიელს საქსონელისო). ნახევრადმომთაბარე ხალხის გამოსაკვებად საჭირო იყო ძლიერ ფართო სივრცეო.

ო. შრადერი მრავალ ანთროპოლოგიურ, არქეოლოგიურ და ლინგვისტურ მასალაზე დაყრდნობით შესაძლებლად ცნობს დაადგინოს პირველყოფილ ინდოევროპელთა სამყოფი შემდეგ საზღვრებში: მეტ-ნაკლები სიფართოვის ზოლი ჰინდუკუშიდან შუა ევროპამდე (რინამდე), მთავარი მასივი კი უნდა ყოფილიყო შავი ზღვის ჩრდილოეთით, რუსეთის (უკრაინის) სტეპებში.

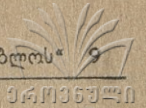
დღეს ინდოევროპულ ენებზე მოლაპარაკე მრავალრიცხოვანი და უზარმაზარ ტერიტორიაზე გავრცელებული ხალხების საერთო წინარესამშობლოს ძიება, რა თქმა უნდა, სრულიად უიმედოა, მეტადრე ისეთ მცირე ტერიტორიაზე, როგორც ეს წარმოდგინათ აზიისა და როგორც წარმოუდგენიათ ევროპის ჰიპოთეზის დამცველებს. სრულიად აშკარაა, რომ ათასეული წლების განმავლობაში წინათ სხვა ენებზე მოლაპარაკე და სხვა წარმოშობის ხალხებიც ითვისებდნენ ი.-ევროპულ ენებს. ამიტომ შეუძლებელია იძიებოდეს საერთო სამშობლო, და ისიც მცირე ტერიტორიაზე, სხვადასხვა წარმოშობის ხალხთა.

იმ სამი მთავარი ჰიპოთეზიდან, რომელთაგან პირველი აზიის გარკვეულ ადგილს გულისხმობს, მეორე—ევროპისას და მესამე—აზიასა და ევროპას შორის ვრცელ ტერიტორიას, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს მესამეს—შრადერის თეორიას.

3. გერმანელთა „წინარესამშობლოს“ საკითხი

ზემოთ უკვე მოვიყვანეთ „წიფლის არგუმენტი“, რომელიც დღემდე ძალაშია ევროპის ჰიპოთეზის დამცველთათვის. იქვე ისიც ვნახეთ, თუ რა სიძლიერისაა ეს არგუმენტი. ასეთივე „სიძლიერის“ არგუმენტებია სხვაც, და ამიტომ ეს ჰიპოთეზა ითვლება ყველაზე უფრო სუსტად (სხვათა შორის, განსაკუთრებით დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ „წიფლის არგუმენტს“ ჩრდილო გერმანიის ჰიპოთეზის დამცველნიც—იხ: Helmut Arntz, Germanen und Indogermanen, 28, 1936). აღვნიშნავ თუნდაც „ორაგულის არგუმენტს“: ძვ.-ზემო დოიჩ. lahs, დოიჩლ. Lachs, რუს. лосось, ლიტვ. lašiša, ძვ. პრუს. lasasso, ლატვ. lasis. აზიის ი.-ევრ. ენებში ეს სიტყვა არ გვხვდება, მხოლოდ დასავლურია იგიო. ეს თევზი მხოლოდ ისეთ მდინარეებშია, რომლებიც ჩრდილო ზღვებში მიმდის.

ნარეობენო. მაგრამ უმტყუნა ბედმა ამ ჰიპოთეზის ავტორს: ეს სიტყვა წინდა ტოქარულში—შუა აზიაში: Iaks „თევზი“ (ტოქარული—ახლად აღმოჩენილი ენაა, თითქოს ამ „არგუმენტის“ გასაუქმებლად!).

ამიტომ ამ „თეორიაზე“ არ შევჩერდებოდით დიდხანს, რომ შუა ევროპა არ შეეზღუდათ ჩრდილო დოიჩლანდით ინდოევროპელთა „წინარესამშობლოს“ მოსათავსებლად და რომ არ დაესკვნათ აქედან დოიჩლანდელთა ყოველგვარი უპირატესობა უცნობ წარსულში და ამის გამო აწმყოშიც და მომავალშიც.

არა თუ პრეისტორია, არამედ დამოწმებული ისტორიაც ვერას ამბობს იმის შესახებ, თუ ვინ იყვნენ წარმომობით ე. წ. გერმანელები და მით უფრო დოიჩლანდელები. ამისდა მიუხედავად, დოიჩლანდი გოეთეს და შილდერის მოწინავე ქვეყანა გახდა. მაგრამ გაფაშისტებული დოიჩლანდი დღეს წარმოადგენს ისეთ პირსისხლიან მხეცს, რომელსაც ვერ გაამართლებს და ვერ გადაარჩენს ვერავითარი ბრწყინვალე წარსული და მით უმეტეს—საეჭვო წარსული...

ევროპის „წინარესამშობლოდ“ მიღების ჰიპოთეზა 50-იანი წლებიდან მომდინარეობს: მისი უმთავრესი არგუმენტი ის იყო, რომ „წინარესამშობლო“ იქ უნდა მოეწიხათ, სადაც ი.ე.-თა უმეტესობა იპოვა ისტორიამო (ლათამი). ამ ჰიპოთეზას სერიოზულად დამცველი არ ჰყოლია 90-იანი წლებამდე (შრადერი, როგორც ზემოთ ითქვა, ამ მიმართულებას არ ეკუთვნის), ამ წლებიდან კი ევროპის თეორიას აღმოუჩინდნენ მომხრეები და „თეორეტიკოსები“. ეს ის წლებია, როცა დოიჩლანდის იმპერიაში ჩაისახა ზოგინისტური პანგერმანული მიმართულება (Alldeutsch-ის სახელით) მონოპოლისტური ბურჟუაზიისა და მილიტარიზმის გაძლიერების წიაღში. ამ დროიდან შესცვალეს შუა ევროპა ჩრდილო-დოიჩლანდით „წინარესამშობლოს“ იქ მოსათავსებლად (ჩემბერლენი, ლინდენშმიდტი, ნაწილობრივ ჰირტი.); აქედანვე დაიწყო ენათმეცნიერების ისტორიითურთ გაყალბებაც, რაც მათმა მემკვიდრე ფაშისტებმა სრულ გათახსირებად მიიყვანეს, მეტადრე რასიზმის თეორეტიკოსის ჰანს გიუნთერის „Rassenkunde des deutschen Volkes-ის გამოცვლიდან დაწყებული (1922). საყურადღებოა, სხვათა შორის, რომ ნორდული „წინარესამშობლოს“ დამცველნი თავის Altermumskunde-ში გაურბიან ლინგვისტური მასალის ანალიზს, ხოლო ჰარბად იყენებენ ანთროპოლოგიურ, რასოლოგიურ და არქეოლოგიურ მასალას. ცხადია, იმიტომ, რომ ენათმეცნიერებაში, მისი სიზუსტის გამო, ნაკლებ შეუძლიათ უპასუხისმგებლოდ თარეში. მაგ., თვით რასისტულად განწყობილი Hans Krahe ამხილებს იმავე Hans Günther-ს (Indogerm. Forsch. 1941, 83 გვ.), რომ არ შეიძლება „ინდოგერმანელები“ ყოფილიყვნენ ე. წ. „შურკერამიკ“-ის შემქმნელნი და გამავრცელებელნიო (გიუნთერს კი ამით უნდოდა დამტკიცებია გერმანელთა და ინდოგერმანელთა „წინარესამშობლოს“ იდენტობა): „შურკერამიკ“-ის ხანაში სრულიად ჩამოყალიბებული ცალკეული ენები არსებობსო“, ეუბნება ჰანს კრატე ჰანს გიუნთერს.

საყურადღებოა, რომ გამოჩენილი ენათმეცნიერი ჰირტი, რომელიც 1905—7 წელს (Die Indogermanen) ევროპის ჰიპოთეზის მომხრე კი იყო, მაგრამ „წინარესამშობლოს“ ათავსებდა სამხრეთ დოიჩლანდში, ღუნაის აუზის ჩათვლით, —უკვე 1925 წელს ასეთად აცხადებს ტერიტორიას ოდერსა და ვებერს

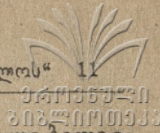
შუა, შლეზიგ-ჰოლშტეინს, დანიის კუნძულებსა და სამხრეთ შვეციას (Geschichte der Deutschen Sprache, 49 გვ.). ეს ის ტერიტორიაა, რომელიც ნორდისტ-რასისტებს სურთ თავიანთ პირვანდელ სამშობლოდ.

ჰირტიც ადასტურებს: „გერმანელებისა და ინდოევროპელების სამშობლო ერთია. ათასწლობით სხედან გერმანელები თავიანთ უძველეს მიწაზე, როგორც ტაციტუსი მოწმობს“. თუ ამას დავუმატებთ იმავე ჰირტის შემდეგ აზრს: „ინდოევროპელები არ იყვნენ ბარბაროსები, ყოველ შემთხვევაში, ჩრდილო ევროპა არ იყო ბარბაროსული და ნახევრად ველური... უკვე ქვის ხანაშივე მიაღწიეს მათ (ჩრდ.-გერმანელებმა) მაღალ კულტურას“, ცხადად დავინახავთ, რომ მომხდარა შეთანხმება რასისტ-ნორდისტებსა და ჰირტს შორის: ხუმრობა საქმე არაა, ათქმევინო რაც გინდა ისეთ გამოჩენილ მეცნიერს, როგორცაა Hirt! მაგრამ ვერ ათქმევინეს თავის სასარგებლოდ რასისტებმა აგრეთვე გამოჩენილს, მაგრამ უაღრესად პატიოსნად მოაზროვნე იმავე დოქტორ-დელ Feist-ს, ყოველ შემთხვევაში, 1937 წლამდე. ზედმეტად ვთვლი გავიგეორო აქ Feist-ის მსჯელობის საბუთიანობა, რომელიც უმეტეს შემთხვევაში ისტორიულ-ლინგვისტურია. ვიტყვი მხოლოდ შემდეგს: თუ რა ღირებულებისაა თუნდაც ჰირტის დებულება „გერმანელები ათასწლობით სხედან თავიანთ უძველეს მიწაზე, როგორც ტაციტუსი ამბობს“, ჩანს შემდეგი ლინგვისტურ-ისტორიული ანალიზიდან.

საკითხი შეეხება სახელწოდებას „გერმანელი, გერმანია“: ერთი მხრით, ლათ. ენაში გვაქვს germanus „ღვიძი“ (ძმა, და), მეორადი მნიშვნელობით „ნამდვილი, ქეშმარიტი“, რომელიც წარმომდგარია germen(-inis)-ისაგან: „კვირტი, ყლორტი“, გადატ. მნიშვნ. „ჩანასახი; შთამომავალი“. აქედან germino, -are „აღმოცენება, ფესვის გადგმა“. მეორე მხრით germani, -orum „ტომი“ და Germania, Germanicus და Germanus. გასაგებია, თუ რატომ სურს თავისი წარსულის განდიდებით გატაცებულ შოვინისტ გერმანელს, ლათინური სიტყვის („ნამდვილი“) მნიშვნელობით იქნას გავებული ისტორიულად მისი სახელწოდება. მართალია, „ნამდვილი“ შეიძლება კარგიც იყოს და ცუდიც, მაგრამ ამის გვერდის ავლა არც ისე ძნელია და მართებულიცაა, რადგან ირკვევა, რომ სიტყვათა ამ ორ ჯგუფს გენეტურად არავითარი კავშირი არა აქვს ერთმანეთთან. ლათინური ჯგუფი სიტყვათა (არა ტომის ან ადგილის სახელი) მშვენიერად შეესატყვისება სხვა მონათესავე ენების მასალას შედგენილობითა და მნიშვნელობით. მაგ., ლათ. germen „კვირტი“. „ჩანასახი“ შეესატყვისება სანკრ. jánman „დაბადება, წარმოშობა“ (მაშ., დისიმილაციით germen germen-ისაგან, როგორც carmen canmen-ისაგან) და სხვ.. რაც შეეხება Germania, germanus, მათი ისტორია სულ სხვაა:

გერმანელები ისტორიაში პირველად (დანამდვილებით!) მოხსენებულია სალუსტიუსის (I ს. ქრ. წინ) მიერ. იულიუს კეისარი ხშირად იხსენიებს და ტაციტუსი ხომ სპეციალურად ასწერს მათ. მაგრამ მათი აღწერილობა მიუთითებს მათ კელტობაზე და არა გერმანელობაზე (როგორც ჩვენ გვესმის დღეს ეს ტერმინი). ერთი სიტყვით, როდესაც ეს ავტორები ლაპარაკობენ გერმანელებზე, მხედველობაში ჰყავთ კელტები. მაგ., კეისარი ამბობს:

Plerosque Belgas esse ortos ab Germanis... (Bell. gall. 2, 4: „მრავალი ბელგი გერმანელთაგან წარმოიშვა“... (ბელგები კი კელტები იყვნენ). სახელწოდება „გერმანელი“ რაინის მარცხენა ნაპირზეც იყო... ბელგები, ნერვიები და ტრევერები თავისთავს თვლიდნენ გერმანელთაგან, ე. ი. რაინის მარჯვენა ნაპირიდან წარმოშობილად. ეს გარემო კი მოფენილია კელტური გეოგრაფ. სახელე-ბით. თვით რაინი კელტურია. სახელწოდება „გერმანელი“ გავრცელებული იყო ესპანეთში და მრავალ სხვა ადგილას, სადაც კი კელტები იყვნენ. მაშასა-ღამე, კიდევ რომ დაეუშვათ, რომ german კელტური არაა, მას მაინც არა-ფერი აქვს საერთო ლათინურ Germanus-თან. მაგრამ ამ სახელწოდების კელ-ტურობა დამარწმუნებლად ირკვევა. სტრაბონის ცნობა: „ამიტომ ვფიქრობ, რომ იმათ (გერმანელებს) რომაელებმა დაარქვეს ეს სახელი (germanus), რად-განაც მათთვის უნდოდათ ეწოდებინათ „ნამდვილი“ გალიელები, ვინაიდან რომ-აულად „ნამდვილი“ ნიშნავს „გერმანელსო“, მართალია, ძალიან სასიამოვნოა შოვინისტ გერმანელთათვის, მაგრამ არ შეიძლება სიმართლეს შეჰფერებოდეს: არც ერთ რომაელ მწერალს არ გაუმეორებია ბერძენი მწერლის ეს ეტიმო-ლოგია. მაშ., ტაციტუსის ცნობები „გერმანელთა“ შეურეელობისა და სხვა მრავალი სიკეთის შესახებ ეკუთვნის რომელიღაც კელტურ ტომს და არა დღე-ვანდელი მხეცი ფაშისტების წინაპრებს. გარდა ამისა, სრულიად აშკარად ირ-კვევა, რომ საერთო სახელწოდება გერმანელ ტომთა არ არსებობდა. შესაძლოა „გერმანია“ ერქვა ადგილს, ხოლო გერმანელი—ამ ქვეყნის ადამიანს, კელტი იყო თუ სხვა ვინმე.

მე არ შეუდგები Germani-ს ეტიმოლოგიურ ანალიზს კელტური თვალ-საზრისით; ამის შესახებ დიდი ლიტერატურა არსებობს. მკვლევართა უმრავლე-სობა კელტურ ეტიმოლოგიას იზიარებს.

აი, რა ღირებულებისაა თვით ჰირტიის ზემოთ მოყვანილი დებულება. რაღა იქნება საბუთიანობა წვრილ-წვრილ ფაშისტ „ენათმეცნიერთა“, რომელთა უპასუხისმგებლო თარეშს მეცნიერებაში მალე მოეღება ბოლო, ისე როგორც ფაშიზმს მთლიანად.

(შემოვიდა რედაქციაში 5.XI.1941)

პრ. ბურჯულაძე

ისტორიის ფაზისტური ფალსიფიკაცია

I

1934 წლის ივლისში ამხანაგმა სტალინმა ინგლისელ მწერალ ჰერბერტ უელსთან საუბარში თქვა: „ფაშიზმი არის რეაქციული ძალა, რომელიც ცდილობს ძველი სამყარო ძალადობის გზით შეინარჩუნოს“.

კომუნისტური ინტერნაციონალის აღმასკომის XIII პლენუმმა ფაშიზმი დაახასიათა როგორც ფინანსური კაპიტალის ყველაზე რეაქციული, ყველაზე შოვინისტური, ყველაზე იმპერიალისტური ელემენტების აშკარა ტერორისტული დიქტატურა.

ფაშიზმი—ეს ომია და ხალხთა დამონება. ფაშიზმი—ეს არის შიმშილი, სიღატაკე, განადგურება. ფაშიზმი—ეს ბარბაროსობაა და ბნელეთის მოციქულობა, შუასაუკუნეებრივი ობსკურანტიზმია.

ფაშიზმის ბარბაროსობა, რეაქციულობა, კაცთმოძულეობა, მკაფიოდ იხატება ხალხთა წინააღმდეგ სამხედრო ავანტიურებში, მშვიდობიანი მოსახლეობის—ქალებისა და ბავშვების მიმართ მხეცურ ძალადობაში, რასულ კანონებისა, ოჯახისა და ქორწინების სფეროში; ფაშიზმის ბნელეთისმოცეპულობა მკვეთრად იხატება აგრეთვე იდეოლოგიის დარგშიც: ისტორიაში, ფილოსოფიაში, ლიტერატურაში, ხელოვნებაში.

ძალაუფლების დაპყრობის პირველისავე დღეებიდან ჰიტლერელებმა გამოაცხადეს ჯვაროსნული ლაშქრობა მეცნიერების, კულტურის წინააღმდეგ, ყოველივე იმის წინააღმდეგ, რაც ძვირფასია და უდიდეს კულტურულ ღირებულებას შეადგენს კაცობრიობისათვის.

ფაშისტურმა რეჟიმმა გერმანიაში წაბილწა და ბრწყინვალე განაწორა მეცნიერება და კულტურა; სადაც კი ფეხი შედგა ფაშიზმმა, ყველგან მარაზმი და გახრწნილება, სამხედრო საკატორლო რეჟიმი და შუასაუკუნეებრივი ბარბაროსობა გაამეფა.

ფაშისტების სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობა ბლინინმა კაცობრიობის აზროვნების მსოფლიო კლასიკურ ნაწარმოიბთა დაწვეთ. პირისსხლიანმა ფაშისტმა-დეგენერატებმა დიდად გაუსწრეს წინ შუასაუკუნეების ესპანეთის განთქმულ ინკვიზიტორ თომასო ტორკემადას: ბერლინში და გერმანიის სხვა ქალაქების მთავარ მოედნებზე გაჩაღებულ კოცონებზე უმრავლად იფერფლებოდა

მარქსისა და სპინოზას, ლენინისა და ჰაინეს, ბებელსა და ჰიუგოს, ბარბიუსისა და გორკის თხზულებები. 20 მილიონზე მეტი წიგნი—გენიალური ტვინის მეცნიერული და კლასიკურ-მხატვრული ნაშემატე-დარი—შეიწირა პირსისხლიანმა ფაშიზმმა. გერმანიის ფაშიზმის ცენტრალური ორგანო „ფოლკიშერ ბეობახტერ“ ცინიკურად წერდა: „თუ ჩვენ სამართლიანად თავი მოგვწონს პრუსიული ძროხებით... ვერაფერ ჩვენგანი ვერ იამაყებს მარქსით, ჰაინეთი ან ნაბიჭვარა აინშტაინით“.

ფაშისტმა ინკვიზიტორებმა გამანადგურებელი იერიში მიიტანეს ყოველივე პროგრესულს, მოაზროვნის, შემოქმედისა და ტალანტის წინააღმდეგ: მათ მხეცურად აწამეს და ამოჟლიტეს ათეული და ასეული მეცნიერები, ლიტერატორები; შავ ჯურღმულებში ჩამწყვდიეს ტელმანი, კარლ ოსეცკი, ჰანს ლიტენი; გერმანიიდან გაძევებულ იქნენ ჰენრიხ და ტომას მანი, ლიონ ფეიხტვანგერი, განთქმული ფიზიკოსი ალბერტ აინშტაინი, შრედინგერი, ისტორიკოსი ვალენტინ ფოიტი, ქიმიკოსები ჰაბერი, ფროინდლიხი; ბიოლოგები ჰოლდ შმიდტი, შაკსელი და ბევრი სხვა. გერმანიის ხალხის საუკეთესო წარმომადგენლები იძულებული არიან უცხოეთში ეძებონ თავშესაფარი. ფაშისტი ბარბაროსები ანადგურებენ კულტურას, სპობენ მეცნიერებას, რადგან სჯერათ, რომ მეცნიერება და კულტურა დაბრკოლებას წარმოადგენს ფაშისტური რეაქციის „ისტორიული მისიის“ განხორციელების გზაზე.

ფაშიზმი და მეცნიერება ისევე შეუთავსებელია ერთმანეთთან, როგორც ფაშიზმი და გონიერება. ჭეშმარიტი მეცნიერება საბრალდებო აქტს წარმოადგენს ფაშისტური ბარბაროსების წინააღმდეგ. ამით უნდა აისხნას პირსისხლიანი ფიურერის და მის დამქაშთა მხეცური გაბოროტება, მათი გააფთრებული ბრძოლა მეცნიერების, გონების, ინტელექტის წინააღმდეგ.

ადოლფ ჰიტლერს არა ერთხელ განუცხადებია, რომ მეცნიერება, კულტურა, ცივილიზაცია, ჰუმანურობა და სხვა ამგვარი რამ მხოლოდ „სისულელისა და სიმხდალის შენაერთის გამოხატულებას წარმოადგენს“. ერთ-ერთ თავის სიტყვაში მან აშკარად განაცხადა; „ჩვენ ამჟამად გეტანჯავს ზომავე მეტი განათლებულობა... ჩვენ მხოლოდ ნებისყოფის ინსტინქტები გვინდა“.

საზიზღარმა მაიმუნმა გებელსმა ასე გამოხატა თავისი აპოკალიფსური და-მოკიდებულება ინტელექტისა და კულტურისადმი: „ინტელექტი—საფრთხეს უქა-დის ხასიათის აღზრდას... მე მომბეზრდა ყოველივე სულიერი, მე გულს მირევს თითოეული ნაბეჭდი სიტყვა“. ერთ-ერთმა ჰიტლერელმა შინისტრმა მკაფიოდ გამოხატა ფაშისტური სიველურის იდეალი: „რა კარგი იქნებოდა თავი დაგველ-წია გონების ძალადობისაგან“. ფაშისტური „ფილოსოფოსი“ ოტმარ შპანი წერს: „ჩვენ მხარს ვუჭერთ იმ მსოფლმხედველობას, რომელსაც აძაგებენ, როგორც ბარბაროსობას, რადგან საუკეთესოდ მიგვაჩნია უკანასკნელ წლებში გადმოსრო-ლილი საბრძოლო ლოზუნგი: „უკან ბარბაროსობისაკენ“.

მიუხედავად ამისა, არ შეიძლება ითქვას, თითქოს ფაშისტებს მსოფლ-მხედველობა არ მოეპოვებოდეს. ფაშისტებს აქვთ „მსოფლმხედველობა“, მაგრამ ამ კაცობიების კონცეფციისა და სარწმუნოების სიმბოლო მხოლოდ ომი და

ე. წ. „რასული თეორია“ არის. ამ „რასული თეორიის“ საგარეო მხარე კური ფუნქცია—ეს არის მტაცებლური ომებისა და ხალხთა დამონების გამართლება; მისი საშინაო პოლიტიკური ფუნქცია ყველაზე მხეცური ექსპლოატაციისა და სისხლიანი ტერორის გამართლებაა.

ფაშიზმი—მოწინავე, პროგრესული კაცობრიობის უბოროტესი მტერია, ფაშიზმი ყველა ხალხსა და ქვეყანას ნამუსის ახლას, მონობასა და განადგურებას უქადის. გერმანიაში აყვავებულია მხოლოდ ერთადერთი მეცნიერება, რომელსაც ომის მეცნიერება ეწოდება.

ამხანაგი სტალინი სიტყვაში საკ. კ. პ. (ბ) XVIII ყრილობაზე მიუთითებდა, რომ „ფაშიზმი მიისწრაფვის მეცნიერება დაუმორჩილოს ომისათვის მზადების ამოცანებს“.

ფაშისტური „მეცნიერების“ მოიერიშენი გაბატონების პირველივე დღეებიდან გააფთრებულნი შეუდგნენ მტაცებლური ომების დაცვასა და ქება-დიდებას. გერმანიაში აყვავდა „თეორები“, რომელნიც ამართლებენ და ხოტბას ასხამენ ყაჩაღობას, ძალადობას, რასულ კაცთმოძულეობას, ხალხთა ურთიერთ ქიშპობასა და მტრობას. ფაშიზმმა მობილიზაცია უყო ყველაზე უფრო რეაქციულ იდეოლოგიას, რეაქციულ თეორიებს.

გერმანელი ფაშისტების უმთავრესი „თეორეტიკოსი“ ალფრედ როზენბერგი თავის ბოდვითს შრომაში: „XX საუკუნის მითი“ კაციჰამობის მხეცურ ინსტინქტებს ქადაგებს და ნერგავს. უკუაგდებს რა კულტურისა და ცივილიზაციის მიღწევებს, როზენბერგი საზოგადოების ისტორიის განმარტავს როგორც „ადამიანთა ბუნებრივ და მარადიულ მისწრაფებას ომებისადმი“ და ურთიერთ ხოცვა-ჟლეტისაკენ. იგი ახალგაზრდობას პირუტყვეულ ზიზლს უნერგავს მეცნიერებისა, ლიტერატურისა და ხელოვნებისადმი.

ფაშისტ კანიბალთა მიზნები და იდეალები მკაფიოდ გამოხატა აგრეთვე ფაშისტმა „თეორეტიკოსმა“ ერნსტ ბერგმანმა. იგი ოცნებობს „სანატრელი“ მომენტის მოახლოების შესახებ, „როცა ჩრდილოეთი რასა მსოფლიო ნანგრევებზე თავის დროშას აღმართავს და მთელ კულტურულ მსოფლიოს სრულ ნაცარტუტად აქცევს“.

ფაშისტების მტკიცებით, ნამდილ „ცივილიზებულ“ ადამიანად გახდომა ნიშნავს თავი დააღწიო საერთო საკაცობრიო კულტურას. ჯერ კიდევ ფაშისტური ბნელეთის მოციქული ოსვალდ შპენგლერი ამ ფაშისტური „ცივილიზაციის“ შემოქმედად თვლიდა ახალ გერმანელ კაცს—„მტაცებელ ნადირს“ (შპენგლერის ტერმინია „Raubtier“). შპენგლერი „ამტკიცებს“, რომ ადამიანში დასაბამიდან ცოცხლობენ „მტაცებელი მხეცის“ ინსტინქტები. კულტურის მთელი ისტორია განუწყვეტელი ომების ისტორიაა. იმპერიალისტური ომი, როგორც მატერიალური და სულიერი კულტურის შემმუსვრელი ძალა, შპენგლერის აზრით, „ყველა დიად ნივთთა შემოქმედი“...

ფრანკფურტის უნივერსიტეტის რექტორმა ასეთი ამოცანა დასაბა უმაღლესი სასწავლებლის წინაშე: „საუნივერსიტეტო სწავლების ამოცანა არის არა ობიექტური მეცნიერება, არამედ მეცნიერება ჯარისკაცისა“. ფაშისტური მტარვალები გერმანელ ახალგაზრდობას მეცნიერებისა და კულტურის წილ ომისა და

სისხლის იდეალს უნერგავენ, ჰუმანურობისა და ცივილიზაციის ნაცვლად გასა-
წნილებასა და კაცთმოძულეობას ასწავლიან, მაღალ სულიერ იდეალებს უმეცრების,
უხეში ძალისა და მხეცური ინსტინქტების კულტის ქადაგებით ცვლიან. ჰიტლერმა
რაუშინინგთან საუბარში ასე განსაზღვრა ახალგაზრდობის აღზრდის ამოცანები:
„მე მსურს აღვზარდო უხეში, უფლებებისმოყვარე, უშიშარი, მკაცრი ახალგაზრ-
დობა... მისი თვალები უნდა ელვარებდეს, როგორც თავისუფალი, დიდებული
მტაცებელი მხეცის ცქერა“. ჰიტლერელი ახალგაზრდობის ხელმძღვანელმა ბალ-
დურ ფონ-შირახმა თავის ერთ-ერთ გამოსვლაში შემდეგი სიტყვებით დაახა-
სიათა ახალგაზრდა გერმანელის „იდეალური“ ტიპი: „ჩვენი ახალგაზრდობა,—
ამბობდა იგი,—არ არის პატივისცემით გამსჭვალული მეცნიერებისადმი. იგი
მხოლოდ ჯანიერ ვაჟკაცს აფასებს“. ჰიტლერელი ახალგაზრდობის დამახასიათე-
ბელი დევიზია: „ჩვენ ვიშვით იმისათვის, რათა მოვკვდეთ“.

ჰიტლერულმა ფაშიზმმა ფილოსოფია, მეცნიერება, პუბლიცისტიკა, ხელოვნება
მთლიანად დაუმორჩილა ფაშისტურ სვასტიკას. რასული „თეორიით“ გამ-
სჭვალულია მთელი ფაშისტური იდეოლოგია: არა მარტო საზოგადოებრივი
მეცნიერებანი, არამედ ყველაზე კონკრეტული, ზუსტი მეცნიერებანიც. პროფე-
სორი ლეონარდი „გერმანული ფიზიკის“ სახელმძღვანელოს წინასიტყვაობაში
წერს: „ეს წმინდა არაქული ფიზიკა არის. მეცნიერება იქმნება რასისაგან და
განისაზღვრება სისხლის სიწმინდით“. მეორე პროფესორი, ერვინ ჰეკი, ამტკი-
ცებს, რომ „მათემატიკა წარმოადგენს ჩრდილოეთის, გრიული სულის გამოვლი-
ნებას, მის მისწრაფებას მსოფლიო ბატონობისაკენ“.

ფაშისტებმა ყოველგვარი ცოდნა მტაცებლური ომების უკვდავოფის იდეა-
ლებს დაუმორჩილეს, ყველა ტექნიკური, ქიმიური, ფიზიკური, მათემატიკური,
საბუნებისმეტყველო მეცნიერება და სათანადო კვლევითი სამეცნიერო ინსტი-
ტუტი მის სამსახურში დააყენეს და თუ ისეთი ზუსტი მეცნიერებანი, როგო-
რიცა მათემატიკა, ქიმია, ფიზიკა, ბუნებისმეტყველება გერმანიის ფაშისტურმა
ბარბაროსებმა ისე შერყვნეს და გაათახსირეს, რომ მთლიანად გამოიყვნეს თა-
ვისი მხეცური მიზნებისათვის, აღვილი წარმოსადგენია, თუ რა სავალალო ბედი
ეწია საზოგადოებრივ-სოციალურ მეცნიერებათ—ეკონომიურს, იურისპრუდენ-
ციას, ხელოვნებათმეცნიერებას და სხვ. თავის მტაცებლურ მიზნებს ფაშისტებმა
დაუმორჩილეს გეოგრაფია, ეთნოგრაფია, ისტორია, რომელნიც ძირფესვიანად
შერყვნეს და წაბილწეს. ამათ ნაცვლად ფაშისტებმა „შეჰქმნეს“ ცრუმორწმუნე-
ობა—ე. წ. „გეოპოლიტიკა“, რომლის საბურველ ქვეშ ცდილობენ „დასაბუ-
თონ“ და „გაამართლონ“ სხვისი მიწა-წყლის დაპყრობის ყაჩაღური პოლიტიკა-

II

ფაშისტმა მოიერიშეებმა თავიანთ საჯირითო მოედნად განსაკუთრებით
საისტორიო მეცნიერება აირჩიეს. გაბატონების პირველი დღეებიდანვე
ფაშისტები დაუყოვნებლივ შეუდგნენ ისტორიული მეცნიერების ფალსიფიკაციას,
დაწყებული ძველ გერმანელთა საზოგადოებრივი წყობილებიდან და გათავებული
მთელი კაცობრიობის უახლესი ისტორიით. კომინტერნის VII მსოფლიო კონ-
გრესზე ამხ. დ ი მ ტ რ ო ვ მ ა დაუზოგავად გამოაშჰარავეა ფაშისტის მიერ ის-

ტორიის ურცხვი ფალსიფიკაციის ბინძური სარჩული. იგი ამბობდა: „ფაშისტური გადაქექეს თითოეული ხალხის მთელი ისტორია, რომ თავი გაასაღონ მეშვედრეებად და განმგრძელებლებად ყოველივე იმისა, რაც ამ ხალხის წარსულში დიადი და გმირულია. ყოველივე იმას, რაც ხალხის ნაციონალური გრძობის დამამცირებელი და შეურაცხმყოფელი იყო, ისინი იარაღად იყენებენ ფაშისტის მტრების წინააღმდეგ. გერმანიაში გამოიცა შრავალი ასეული წიგნი, რომელთა ერთადერთი მიზანია გერმანელი ხალხის ისტორიის ფალსიფიკაცია ფაშისტურ ყაიდაზე“¹.

ფაშისტური გადატრიალების პირველ წელსვე, 1933 წ., გამოვიდა ლაიპციგის პროფესორის თეოდორ ლიტტის შრომა: „მეცნიერებათა მდგომარეობა სულის შესახებ ნაციონალ-სოციალისტურ სახელმწიფოში“. ქვეწარმავლური ქვემძრომობით ავტორი ცდილობს „პროტესტი“ განაცხადოს ფაშისტ მმართველთა მოთხოვნებზე: „თეორიული ფუნდამენტი შეექმნას ნაციონალ-სოციალისტის პოლიტიკურ ნებისყოფას“. პროფესორი წუწუნებს, რომ მეცნიერება პიტლერის წინაშე დააჩოქეს და მეცნიერები ნაციონალ-სოციალისტური სახელმწიფოს ოფიციალურ მსახურებად აქციესო. ამ „პროტესტანტულმა“ გატაცებამ ხელი არ შეეშალა თვით პროფესორ ლიტტს სულ მალე მოენანიებია ცოდვა და შეერთებოდა ფაშისტური სვასტიკის მსახურთა ხროვას. მიუხედავად ამისა, ე. წ. ობიექტური მეცნიერების წარმომადგენლების თავდაპირველი ამხედრება ფაშისტურ გონებალუნგ კალმოსანთა წინააღმდეგ ფრიად დამახასიათებელი იყო.

გერმანელი ფაშისტები როდი დაკმაყოფილდნენ მხოლოდ ისტორიული მეცნიერების გადაქექვით. ფაშისტური კანიბალები „ღრმად“ შეიჭრნენ ისტორიის დამხმარე მეცნიერებათა სფეროში და „შეავსეს“ ისინი თავიანთი უზიაკი ტინის ნაცოდვილარი რასული „თეორიებით“.

ფაშისტებმა „რასობრივი“ თვალთახედვით გადასინჯეს და შეამოწმეს არქეოლოგიური გათხრების შედეგები; ისტორიის კვალდაკვალ ფაშისტურ ყაიდაზე გააყალბეს არქეოლოგია, ლინგვისტიკა, მეცნიერებათა სხვა დარკები. ფაშისტების ეს ანტიისტორიული და ანტიმეცნიერული ნავარჯიშევი მთლიანად გამიზნულ იქნა გერმანულ-ფაშისტური აგრესიული პოლიტიკის გასამართლებლად.

1937 წლის სექტემბერში პიტლერელმა პუბლიცისტმა და „ისტორიკოსმა“ ერიხცხ-იოხბერგმა თავის წიგნში („გერმანიის ისტორია“) წამოაყენა ფაშისტური ისტორიოგრაფიის სახელმძღვანელო იდეა. ბნელეთის ამ მოციქულმა უფრო სრულად და ზუსტად გამოხატა თავისი საკუთარი და თავის ბატონთა ქვემარტი დამოკიდებულება ისტორიული მეცნიერებისადმი. მისი „ზეავტორიტეტული“ აზრით, უნდა იწერებოდეს „არა უბრალო ისტორია, არა პოლიტიკის ისტორია, არამედ ისტორიის პოლიტიკა“².

გადასწყვიტეს რა ისტორიული მეცნიერების შეწყობა-შეგუება თავისი რეაქციული დაპყრობითი მიზნებისათვის, ფაშისტებმა არ დააყოვნეს თავისი საკუ-

¹ მ. დიმიტროვი, ფაშისტის შემოტევა და კომ. ინტ. ამოცანები. გვ. 78, პარტ გამომცემლობა, 1935 წ.

² იხ. კრებ „ისტორიის ფაშისტური ფალსიფიკაციის წინააღმდეგ“, გვ. 259.

თარი „სწავლული კადრების“ „დაწინაურება“. მხოლოდ ამ გზით შეეძლოთ მათ განეხორციელებიათ ძველ ისტორიკოს-აკადემიკოსთა სკოლის აფეთქება. ძველი აკადემიური პროფესურა, თუმცა თავისი შემადგენლობითა და იდეალებით კონსერვატიული და რეაქციული, ნაციონალური სახელმწიფოს წინაშე მდგარ ახალ ამოცანებს ვერ გადასწყვეტდა. ფაშისტებს მოუხდათ რკინის ცოცხით გაეწმინდათ უნივერსიტეტები, ისტორიული კათედრები, ისტორიული ინსტიტუტები ლიბერალურ მოაზროვნეთაგან, მერყევთაგან და „არაარიელთაგან“. საჭირო გახდა მთელი რიგი ისტორიული ჟურნალების, ისტორიული საზოგადოებების, სხვადასხვა ისტორიული კომიტეტისა და ორგანიზაციის დახურვა და ლიკვიდაცია. საქვეყნოდ ცნობილი სწავლული ისტორიკოსები, ფილოსოფოსები, სოციოლოგები, ლინგვისტები, არქეოლოგები „სამსახურის ვადის განვლის“ მოტივებით გაძევებულ იქნენ კათედრებიდან, უნივერსიტეტებიდან, სხვადასხვა სამეცნიერო დაწესებულებიდან. ასეთი ბედი ეწიათ იტალიის ისტორიაში მრავალრიცხოვანი შრომების ავტორს პროფესორ ვალტერ ჰეტცს, ისტორიულ მეცნიერებათა საერთაშ. კომიტეტის ვიცე-პრეზიდენტს კარლ ბრანდის, ახალი ისტორიის ცნობილ პროფესორს ვინდელბანდს, ფილოსოფიისა და სოციოლოგიის პროფესორს ტენნიხს, პროფ. ოტტო ჰეტჩს, განთქმულ მეცნიერთ ონკენს, მეფენეკეს და სხვა მრავალს.

არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ფაშისტების მიერ დევნილი სწავლული თითქოს ლიბერალურ-პროგრესულ მოაზროვნეთა კატეგორიას ეკუთვნოდნენ. პირიქით: გაძევებული პროფესორის აბსოლუტური უმრავლესობა იდგა და კვლავ განაგრძობს დგომას იმავე პრინციპულ პოზიციებზე, რომლებზეც ფაშისტები დგანან; ისინი იდეოლოგიურად და პოლიტიკურად არსებითად ისეთივე კონსერვატორები და რეაქციონერები არიან, როგორც ჰიტლერელები. მათი უმრავლესობა ნაციონალისტები და იმპერიალისტები არიან, რომელნიც ერთგულად იცავენ და ემსახურებიან „დიდი გერმანიის“ გიჟურ იდეას (მათი დევიზია: „Deutschland über alles“). თავის დროზე მათ თავი გამოიჩინეს გერმანიის იმპერიალიზმის აპოლოგეტიზმით და ამტკიცებდნენ, რომ გერმანიის იმპერიალისტებს, კაიზერ ვილჰელმ მეორეს, ან თუნდაც რომელიმე სხვა გერმანელთაგან არავითარი დამოკიდებულება არ ჰქონია პირველი მსოფლიო იმპერიალისტური ომის წარმოშობასთან, რომ ომებს გერმანელები საერთოდ მუდამ თავს არიდებდნენ, ხოლო ყოველგვარ ომებს „მრავალტანჯულ“ გერმანელ ხალხს მარადეამს თავს ახვევდნენ „პანსლავისტები“, ფრანგი „რევანუსისტები“ ან ანგლოსაქსების ჩარჩვაჭართა მტაცებლები. ასეთი არგუმენტაცია, რომელიც ქათამსაც კი სიცილს მოგვრიდა, პირველი შეხედვით ჭკაუში უნდა დასჯდომოდათ ფაშისტებს. მიუხედავად ამისა, ძველი კონსერვატიული სკოლის ისტორიკოსთა და ჰიტლერელ ცრუისტორიკოსებს შორის წინააღმდეგობათა უფესკრული გაიზარდა, რამაც გათიშვა აუცილებელი გახადა.

ფაშისტებმა ერთი ხელის გაქნევით დაადამბლავეს ურჩი სწავლულები. ჰიტლერელი მტარვალეები თავის ჯოჯოხეთურ ღონისძიებებს ისტორიის ფრონტზე ატარებდნენ მათთვის ჩვეული იეზუიტური დაკვრით, დრაკონისებურად. ლიკვიდირებულ საისტორიო მეცნიერების დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების

ნაცვლად 1935 წ. 19 ოქტომბერს ფაშისტებმა დააარსეს „ახალი გერმანიის ისტორიის საიმპერიო ინსტიტუტი“, რომლის ხელმძღვანელად დაინიშნა ვალტერ ფრანკი—ფიურერი „ისტორიულ ფრონტზე“. ნაცისტებმა სახელდახელოდ შეაკაო-წიწეს „ისტორიკოსთა“, „არქეოლოგთა“, „ლინგვისტთა“, „რასათმცოდნეების“ ახალი კადრები, რომელნიც მთელი გატაცებით შეუდგნენ მათთვის მინდობილი მოვალეობის შესრულებას—მთელი კაცობრიობის ისტორიის შერყვნისა და ფალსიფიკაციის საქმეს. ამ ახლად გამომცხვარ „ისტორიკოსთა“ დანიშნულება მდგომარეობდა იმაში, რათა, ერთი მხრით, დაემტკიცებიათ, თითქოს კაცობრიობის მთელი წარსული მხოლოდ ჰიტლერისა და ჰიტლერელების ბატონობის მოსამზადებელ ეტაპს წარმოადგენდა. მეორე მხრით, მათ უნდა „დაესაბუთებიათ“ ფაშისტური გერმანიის „სრული უფლება“ ევროპაში და მთელ მსოფლიოში საჭირო სივრცეების დაპყრობისა, ნაციზმის მთელ მსოფლიოში ბატონობის „სრული უფლება“. ახლად გამომცხვარი ნაციონალ-სოციალისტური ისტორიკოსები ცდილობენ დაგვიხატონ გერმანიის ისტორია იმგვარად, თითქოს რაღაც „ისტორიული კანონზომიერების“ ძალით 2.000 წლის მანძილზე წითელი ძაფით გადის განვითარების ხაზი, რომელმაც ისტორიულ სცენაზე მოავლინა გერმანელი ხალხის ნაციონალური „მხსნელი“, მესია, ცნობილი „ეფრეიტორი“ ავსტრიული წარმოშობისა. ამ წიგნებში გერმანელი ხალხის უდიდესი მოღვაწეები წარსულში მძნათლული არიან ფაშისტებად, ხოლო გლეხთა დიდი მოძრაობანი დახატულია პირდაპირ როგორც ფაშისტური მოძრაობის წინამორბედნი¹.

ფაშისტური „მეცნიერების“ ამომწურავი პროგრამა ვალტერ ფრანკმა გადაშალა ბერლინის უნივერსიტეტში „ისტორიის საიმპერიო ინსტიტუტის“ გახსნის საზეიმო სხდომაზე წარმოთქმულ სიტყვაში: ორატორი მოუწოდებს ფაშისტურ „ისტორიკოსთა“ ფალანგას „გახდნენ ახალი მეცნიერების ჯარისკაცებად“, არ გაეიჯნონ პრაქტიკულ ცხოვრებას და არ ჩაიკეტონ „წმინდა მეცნიერების“ ნაჭუჭში. ფრანკი ურჩევს „მკვლევართ“, „რათა უძველეს დროთა და უცხო ქვეყნების დოკუმენტთა მრავალათას გაყვითლებულ ტომებში, ქალაქებსა და წიგნებში ყოველ მომენტში ისმოდეს ჩვენი ხალხის ძლევაშობილი წინსვლა“. ისტორიული ფრონტის ახლადმოვლენილი ფიურერი უმოძღვრებდა „ისტორიკოსებს“ არ გამოეკვლიათ ფაქტები, არამედ საჭიროებისდა მიხედვით თვით შეეთხზათ და შეექმნათ ეს ფაქტები. იგი მოითხოვდა, რათა ისტორიული მეცნიერება ექციათ შემტევად და „დამყრობელ იარაღად“. „ჩვენ გვწამს,—ლადებდა ფრანკი,—როგორც გერმანელებს და როგორც ჩრდილოეთის ქვეყნებს ყოველთვის სწამდათ, რომ მეცნიერება თვით დამყრობელს წარმოადგენს“².

როგორია ფაშისტური ისტორიოგრაფიის პრინციპული მიზანმიმართულება? პირველ ყოვლისა — ფაშისტურ „ისტორიკოსთა“ მიერ ისტორიული ფაქტების ფალსიფიკაცია, ისტორიული ფაქტებისა და მოვლენების გაყალბება პრინციპად არის გამოცხადებული. ფაშისტები არც კი ცდილობენ ეს გარემოება

¹ იხ. გ. დიმიტროვი I. ც. გვ. 78—79.

² კრებ. „ისტორიის ფაშისტური ფალსიფიკაციის წინააღმდეგ“, გვ. 32.

დაშვარონ, პირიქით: ფაქტების „თვითშექმნის“ პრინციპს ფაშისტი ცინიკებოდრიდ მიღწევად და ახალ აღმოჩენად თვლიან.

მეორე — ფაშისტური ცრუსტორია მიმართულია დემოკრატიული აზროვნების წინააღმდეგ გერმანიაში და სხვა ქვეყნებში. მისი შხამიანი ისარი კლასიკალურად მუშათა კლასის რევოლუციურ მოძრაობასა და მარქსიზმ-ლენინიზმის მოძღვრებას უპირისპირდება.

მესამე — ფაშისტურ ისტორიოგრაფიას წითელი ზოლივით მიჰყვება ომებისა და „რასული“ კაციკომიობის აპოლოგეტიკა. რასულობის, კაცთმოძულეობის ქადაგება, მთელი ზოწინავე კაცობრიობის შემშუსვრელი ომების უკვდავყოფა, მარაზმისა და გახრწნის პრინციპთა დანერგვა ფაშისტური ისტორიოგრაფიის დამახასიათებელი თვისებებია.

მეოთხე — ფაშისტური „ისტორიკოსები“ მთელ თავის მხეცურ მძულვარებას დიდი საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ მიმართავენ. შეიძლება ითქვას, ისტორიის ფაშისტური ფალსიფიკაცია წარმოადგენდა და წარმოადგენს საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ აგრესიის მომზადებისა და ჩვენს სამშობლოზე მუხანათური თავდასხმის ერთ-ერთი სახის იარაღთაგანს.

ფაშისტური ისტორიოგრაფია, რომელიც ყურმოჭრილ მონასავით ემსახურება ჰიტლერელ ბატონთა ველურ მოთხოვნებს, გერმანელი ხალხის მთელი წარსულის გადასინჯვას ახდენს. რათა „ისტორიულად“ გაამართლონ ფაშისტ ბარბაროსების დანაშაულებანი გერმანელი ხალხისა და მთელი მსოფლიოს წინაშე, დაიცვან და დაასაბუთონ ფაშისმის ყაჩაღური და მტაცებლური პოლიტიკა, ნაცისტებს მიერ დაქირავებული კალმონები ურცხვად ამახინჯებენ არა მარტო გერმანელი ხალხის წარსულს, არამედ ყველა ხალხის ისტორიასაც. როგორც ამხ. დიმიტროვი მიუთითებდა, ფაშისტებმა გადაქექეს თითოეული ხალხის ისტორია „რასული თეორიის“ და ჰიტლერიზმის მტაცებლური პოლიტიკის ანტიმეცნიერული და რეაქციული თვალთახედვის საფუძველზე.

აქედან ლოგიკურად გამომდინარეობს ფაშისტურ „იდეოლოგთა“ უარყოფითი დამოკიდებულება ობიექტურ-მეცნიერულ კვლევა-ძიების მეთოდთან. ისინი ისტორიკოსთაგან მთელი კატეგორიულობით მოითხოვენ უკუაღონ ე. წ. „ობიექტივიზმი“ წყაროების გამოკვლევის დროს, უგულვებელჰყონ ისტორიული ფაქტები და საკუთარი ფანტაზიით „შეთხზან“ საჭირო ფაქტები. ვალტერ ფრანკი ურცხვად აღიარებს, რომ „არსებითი ხელოვნება და მეცნიერება ფორმაში როდი მდგომარეობს. არსებითს მეცნიერებაში ფაქტები როდია! ფორმები და ფაქტები წარმოადგენენ მხოლოდ წინამძღვრებს (Voraussetzungen). რაობა ხელოვნებისა, ისე როგორც მეცნიერებისა, მდგომარეობს იმაში, რათა პასუხი გასცეს იმ დიად კითხვებზე, რომლებსაც მებრძოლი ადამიანური სულის სამყარო აყენებს“. ამრიგად, შერჩეულ უნდა იქნას და; თუ არ აღმოჩნდა, „შეთხზულ“ იქნას ისეთი ფაქტები, რომელნიც ამართლებენ, გუნდრუკს უკმევენ პირსისხლიანი ფაშისტური ბანდიტების განგსტერულ პოლიტიკას, მათ რასულ კაციკომიობის „თეორიას“. ფაშისტები სამკვდრო-სასიცოცხლო ომს უცხადებენ ისტორიულ წყაროებს, ისტორიულ ფაქტებს. ფაქტების შეკრება, ფალსიფიკაცია მათ პრინციპში აპყავთ. ჰიტლერელი „სწავლულები“ მოქმედებენ ანეგლოტურ

ვერმანელი პროფესორის „ბრძნული“ რჩევის მიხედვით: „თუ ფაქტები აღმდევებიან თეორიას—მით უარესი ფაქტებისთვის“.

ისტორიული მეცნიერების ურცხვი ფაშისტური ფალსიფიკაცია და ისტორიული წყაროებისა და ფაქტებისადმი მათი ცინიკური დამოკიდებულება შემთხვევითი არ არის; ბნელეთის მოციქულთ შავი ჭირით ეშინიათ მეცნიერებისა, საერთოდ, და საისტორიო მეცნიერებისა, განსაკუთრებით, რადგან ჭეშმარიტი მეცნიერება სასიკვდილო ლახვარს სცემს ფაშისტურ იდეოლოგიას, ფაშისტურ პოლიტიკას, ფაშისტურ რეჟიმს მთლიანად. ბარბაროსები ანადგურებენ კულტურას, რადგან კულტურა, განათლება, დაუძლეველ ჯებირად ელობება მოსახარ ბარბაროსთა აღვირაზსნილობას.

ფაშისტები ებრძვიან და „აუქმებენ“ ისტორიულ მეცნიერებას, რადგან ჭეშმარიტი ისტორია პიტლერელი ბარბაროსების და მათი სისხლიანი პოლიტიკის საბრალდებო აქტს წარმოადგენს. პირსისხლიან ბანდიტებს გაშმაგებით სძულთ ყოველგვარი მეცნიერება, რადგან იგი ურყევი საბუთებით წინასწარმეტყველებს ფაშისმის გაკოტრების მოახლოებას, მის გარდუვალ დაღუპვას. ჭეშმარიტი მეცნიერება ფაშისმის ინტერესებთან სრულიად შეუთავსებელია.

ფაშისტები ისტორიულ მოვლენებს აკლიან მის შინაგან თანაარსს, მოვლენათა მიზეზობრივ დიალექტიკურ კავშირს და ურთიერთგანპირობებულობას, ისტორიის მხოლოდ მიღმიერ შეგონებისა და „მისტიფიკაციის“ სფეროდ აცხადებენ, „ამტკიცებენ“, რომ სამყარო თავისი არსებით შეუცნობადია, ხოლო ისტორია—იორაციონალურ ძალთა ნაყოფია, რომლის შემეცნება და განქვრეტა შეუძლებელია. უარყოფს რა ისტორიას, როგორც მეცნიერებას, ფაშისტი შპენგლერი შემდეგნაირად წვრთნის მის ეპიგონებს: „რამდენადაც ისტორიოგრაფია თავისი ობიექტის შექმნისას მიზეზობრივი ურთიერთდამოკიდებულების დადგენის გზას მიმართავს, მით უფრო იგი ფშუტვა და ცარიელი“. ფაშისტი „ისტორიკოსები“, ისე როგორც საერთოდ ამავე რანგის სხვა „მეცნიერები“, გადაჭრით უარყოფენ სამყაროს, ისტორიის ობიექტური შემეცნების შესაძლებლობას, ხოლო სინამდვილისა და ჭეშმარიტების კრიტერიუმად აღიარებენ რასულ „ინსტინქტს“, მისტიკურ „განცდებს“, „ინტუიციას“, „ცხოვრების გრძობას“, „სულს“ და სხვა ამისთანებს. ფაშისტური ისტორიოგრაფია თავიდან ბოლომდე გაჟღენთილია არა მარტო გამოგონებული ფაქტებით, არამედ იგი მტკნარ იდეალიზმსა და რელიგიურ ცრუმორწმუნეობებს ემყარება. დამახასიათებელია, რომ პიტლერელები რელიგიური ბნელეთის მოციქულობას და მისტიკურ აბრუნდებს მოხერხებულად იყენებენ თავისი ყაჩაღური მიზნებისათვის ბრძოლაში. ასე, მაგ.: ჰაიდელბერგელი „ფილოსოფოსი“ ფრანკ ბევი თავის სტატიაში („უშუალო მოცემულობა და ტრანსცედენტობა ისტორიაში“) წერს: „ისტორია არის რელიგიური ცნება, მაგიური და მითური აზროვნება თავიდან ბოლომდე ისტორიულია. მაგრამ მთელი თავისი არსით ისტორიის ცნება რელიგიურია... ჭეშმარიტი ნაციონალიზმი ისტორიისადმი რელიგიურ რწმენას ნიშნავს“.

ფანატიკოს კრემერის რასიზმის ფაშისტური ფილოსოფიით, „ისტორიულ მეცნიერებას ყველაზე მეტად ხელს უწყობს ჩავონება, ინტუიცია; უღრმესი გამ-

მკვრეტელობა გააცისკროვნებს მაძიებელს“. კრემერი ქურუმივით ქადაგებს: „ისტორია არ უნდა იქნას გაგებული როგორც კანონზომიერება და აუცილებლობა, არამედ როგორც ბედისწერა და ქმედობა“. „მისი სისხლის გვარეობა, — განაგრძობს კრემერი, — თითოეულ ხალხს წინასწარ უსახავს მთელი მისი განვითარების ბედისწერას“. ეს გამყალბებული კაციჟამია „თეორიული მსჯელობიდან“ მკვეთრად გადადის ერთობ „საჭირბოროტო“ პრაქტიკულ საკითხებზე „ყველა გერმანელთა გაერთიანებისა“ და ამ ლოზუნგით ავითარებს რევანშის იდეას ხალხების წინააღმდეგ. კრემერი თავხედური ცინიზმით ქადაგებს ფაშისიმის აგრესიულ პოლიტიკას „აღმოსავლეთისაკენ“ (იგულისხმებენ სსრკ წინააღმდეგ). იგი წერს: „გერმანელთა ჯგუფები, რომლებიც საზღვარგარეთ უცხო სახელმწიფოებში არიან განსახლებულნი, ამ ერთიანობას ეკუთვნიან... გერმანიის ისტორიული მეცნიერება, ძველი საუკუნეების შეხედულებათა წინააღმდეგ, უნდა გასცილდეს სახელმწიფო საზღვრებს და დააყენოს საკითხი გერმანიის ხალხის შესახებ მთლიანად... საკითხი მისი იმპერიის ჭეშმარიტ, ბედისწერისაგან წინასწარ განსაზღვრული საზღვრების შესახებ სხვა ხალხებს შორის. მაშინ ახალი სახით წარმოსდგება ჩვენ წინაშე აღმოსავლეთი და ცენტრალური ევროპა, შეიცვლება ჩვენი წარმოდგენა გერმანული ერთიანობისა და გერმანიის საერთაშორისო მდგომარეობის შესახებ...“¹. ფაშისტური კაციჟამია „ფილოსოფოსის“ „მსჯელობაში“ ავტორის მისტიკურ-იდეალისტური მსოფლმხედველობა მჭიდროდ არის გადახლართული ხალხთა დამონებისა და გაძარცვის ფაშისტურ-მხეცურ პროგრამასთან.

საერთოდ ფაშისტმა „ისტორიკოსებმა“ ბევრი მელანი დახარჯეს ნაციონალური და ზენაციონალური სახელმწიფოს საკითხზე მსჯელობის დროს. მათ მტკიცედ გადასწყვიტეს რაღაც უნდა დაუჯდნენ მოსძებნონ გერმანიზმის ბატონობის „ისტორიული უფლება“ მთელი შუა ევროპის ტერიტორიაზე. შეთითხნილ იქნა „ისტორიული თეორია“, რომლის თანახმად გერმანიზმის „სული“ თითქოს მოითხოვს ეგრეთწოდებულ „ზენაციონალურ“ იმპერიას, რაც „გერმანული ევროპის“ შექმნას ნიშნავს. ამ იმპერიამ უნდა მოიცვას, ამტკიცებენ ფაშისტები, ყველა ტერიტორიები, სადაც ოდესღაც უცხოვრიათ გერმანელებს, ან ახლად ცხოვრობენ ისინიო. ამ ლოგიკის ძალით ფაშისტური „გეოპოლიტიკოსები“ გიჟურ პროპაგანდას ეწევიან „საარსებო სივრცეების“ გაფართოებისათვის, ხოლო „გერმანულ ფართობში“ უნდა მოექცეს ბელგია და საფრანგეთი, უკრაინა და ინგლისი, კავკასია და ურალი, ინდოეთი და ამერიკის ნახევარსფეროც.

ავტრიელმა ფაშისტმა პროფესორმა ჰენრიხ ფონ-სრბიკმა (მეტერნიხის ორტომიანი ბიოგრაფიის ავტორმა) 1935 წ. დაბეჭდა ახალი ორტომიანი შრომა სათაურით: „გერმანული ერთობა“. ეს შრომა გადაიქცა გერმანიის ფაშისტების საბრძოლო ნაციონალურ პროგრამად. შრომის ავტორი ცდილობს ისტორიულად გაამართლოს ფაშისტური გერმანიის მისია ყველა გარემოცულ ხალხზე ბატონობისა. ფონ-სრბიკის აზრით, ნაციონალური სახელმწიფოს იდეა ეწინააღმ-

¹ იხ. ჟურნ. „Под знаменем марксизма“, 1937 წ., III, გვ. 159, 166.

დეგება „გერმანიზმის“ სულს. ასეთი იდეა სრულიად მიუღებელია და გამოუსადეგარი გერმანელებისათვის. ისტორიულ პირობათა ძალით (განსაზღვრული ეთნოგრაფიული საზღვრების არარსებობა და სხვ.) იდეალურ სახელმწიფოებრივ ფორმად გერმანიისათვის უნდა ჩაითვალოს „ზენაციონალური“ სახელმწიფო, წერს სრბიკი. ავტორი ენერგიულად ესხმის თავს ერთა თვითგამორკვევის პრინციპს და მოითხოვს შეიქმნას „ზენაციონალური“ შუა-ევროპა, ცხადია, გერმანელთა (იგულისხმება ფაშისტების) ჰეგემონიით.

ისტორიის მეორე ფაშისტური ფალსიფიკატორი საერთაშორისო ურთიერთობათა დარგში ფრიდრიხ შტივე თავის „შრომაში“ („გერმანიის და იტალიის გეოგრაფიული მდებარეობა და ჩისი გავლენა ისტორიაზე“) გერმანიისა და იტალიის ხალხთა ისტორიას რასული და „გეოპოლიტიკური“ თვალსაზრისით განიხილავს. შტივეს „მტიციებით“, თითოეული სახელმწიფოს და ხალხის ბედ-იღბალს ორი ელემენტი—„რასა“ და „სივრცე“—განსაზღვრავს. ავტორის აზრით, სწორედ ამ ორმა ფაქტორმა უზრუნველყო ძველ დროში რომის იმპერიისა, ხოლო საშუალო საუკუნეებში—კარლოს დიდის იმპერიის მსოფლიო ბატონობა. ფრიდრიხ შტივე გერმანიისა და იტალიის გეოგრაფიულ სტრუქტურას აღარებს საბჭოთა კავშირისა და საფრანგეთისას („რუსეთის უწყვეტ მინდორ-ვლებს და საფრანგეთის მკვეთრად შეზღუდულ სივრცეს“). იგი იმ დასკვნამდე მიდის, რომ გერმანიისა და იტალიის ქვეყნების ბატონობის „გარდუვალობას“ საბჭოთა კავშირისა და საფრანგეთზე თითქოს თვით ამ ქვეყნების გეოგრაფიული მდებარეობის სპეციფიკა განსაზღვრავს. შტივეს „ზეავტორიტეტული“ განცხადებით, გერმანია და იტალია მოწოდებული არიან იბატონონ არა მარტო საფრანგეთზე და რუსეთზე, არამედ ყველა სხვა ხალხზე, მთელ მსოფლიოზე.

შეიძლება ითქვას, შტივემ წინასწარ „განსკვრიტა“ „ლერძის“ სახელმწიფოთა აგრესიული პოლიტიკის მიმართულებას და „დაასწრო“ ფართო დაპყრობების ფაშისტური პროგრამის დამუშავება.

მოსახლეობის თვალისაზრების, ხალხთა სხვადასხვა ფენის გახრწნისა და დამონების მიზნით ფაშისტები არ ერიდებიან არავეითარ ზრიკებს: დემაგოგიას, სიცრუეს, შანტაჟს, დაპირებებს, პროვოკაციებს. ისინი განსაკუთრებით გლეხობის გაბიაბრუებას ცდილობენ. სურთ რა გლეხთა მასები დამპყრობელია გაწვრთნილ და მორჩილ არმიად აქციონ და აგრეთვე რათა დაფარონ საშუალო და ღარიბი გლეხობის მხეცური ექსპლოატაცია, ფაშისტებმა გამოიგონეს ლეგენდა ე. წ. გერმანიის „გლეხთა იმპერიისა“ და „გლეხური თავადაზნაურობის“ შესახებ. ამ თვალსაზრისის შესაბამისად მათ „გადააკეთეს“ გერმანელი ხალხის ისტორიული წარსულიც. როგორც ამხ. დიმიტროვი აღნიშნავდა კომინტერნის VII კონგრესზე, ფაშისტ „ისტორიკოსთა“ წიგნებში „გერმანელი ხალხის უდიდესი მოღვაწეები წარსულში მონათლული არიან ფაშისტებად, ხოლო გლეხთა დიდი მოძრაობანი დახატულია პირდაპირ როგორც ფაშისტური მოძრაობის წინამორბედნი“. ფაშისტებმა შეთხზეს ლეგენდა, თითქოს ფაშისტური რეჟიმი წარმოადგენს გლეხთა იმ იდეალის გამოხატულებას და განხორციელებას, რისთვის-

საც საუკუნეთა განმავლობაში გერმანიის გლეხობა თავგამეტებით ებრძოდა სასულიერო და სამოქალაქო ფეოდალებს.

დამახასიათებელია, რომ თვით მიხაკისფერი ფიურერის ბოლდიუს „წიგნ-შიაც“ გამოხატულება ჰპოვა სოფლის მეურნეობასა და მრეწველობას შორის „წონასწორობის დამყარების“ გიჟურმა იდეამ. ჰიტლერი გერმანიის გლეხობას „პირდება“, რომ დაპყრობილ ტერიტორიებს გასწმენდს ადგილობრივ მოსახლეობისაგან და ყველა არა გერმანელ ერს წაართმევს პოლიტიკურ უფლებებს. ამ ახალ მიწებზე იგი მარტოოდენ გერმანელ გლეხებს დაასახლებს. იგი ფერადი საღებავებით ხატავს გერმანელ „გლეხ-მხედართა“ ახალი კლასის შექმნას, მათი უსაზღვრო გამდიდრების პერსპექტივას. ამ მიმართულებით ფაშისტები კრეკენ და აყალბებენ გერმანიის გლეხთა ომებისა და რეფორმაციის ისტორიასაც. ჰიტლერელები გერმანიის მთელ ისტორიას წარმოადგენენ როგორც მარტოოდენ შუასაუკუნეებრივ გლეხთა ისტორიას. ისინი სრულიად უგულვებელჰყოფენ გერმანულ ქალაქებსა და საქალაქო ცხოვრებას, რომელიც ესოდენ მაღალკულტურულ გავლენას ახდენდა მთელ შუასაუკუნეებრივ ცხოვრებასა და ურთიერთობაზე. ფაშისტური ისტორიოგრაფიის ეს უდიდესი სიყალბე ჯერ კიდევ ხაზგასმით ამხილა განთქმულმა ისტორიკოსმა გერმან ონკენმა¹.

ასეთივე კრაზი განიცადა „გლეხთა თავადაზნაურობის“ ფაშისტურმა იდეალმა. ისტორიულ წყაროებთან ახლოს გაცნობა საპნის ბუშტივით აქარწყლებს ფაშისტურ ლეგენდებს გერმანელთა „რასის“ მძარად მაღალკულტურულობის შესახებ. არამცთუ იულიოზ კეისარი (100—44 წწ. ჩვენს ერამდე), არამედ ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნის ისტორიკოსი ველვი პატერკულე და განსაკუთრებით გამოჩენილი რომაელი ისტორიკოსი კორნელი ტაციტუსიც (55—117 წ. წ.) მკაფიოდ მოგვითხრობენ გერმანელ ბარბაროსთა ველურობის, სიზარმაცისა და მუქთახორობის შესახებ. ძველ გერმანელთა მეურნეობა ძალზე ჩამორჩენილი ყოფილა, მათ არ გააჩნდათ არავითარი ლითონის იარაღი და წარმოდგენაც არ ჰქონდათ მკვიდრი მეურნეობის წარმოებაზე. გერმანელები „იზრდებოდნენ სიშიშვლესა და ქუჭუში... რომელთა აღზრდა არაფრით არ განსხვავდება მონის აღზრდისაგან. ისინი ცხოვრობენ პირუტყვებს შორის, პირუტყვებთან ერთად“².

ერთადერთი „ღირსება“, რითაც ძველი გერმანელობა გამოირჩეოდა, თავდავიწყებული ლოთობა და ღრეობა იყო. უთუოდ, ამ პირუტყვულ თვისებაში გამომჟღავნდა გერმანელთა აღზრდა და ცხოვრება პირუტყვთან ერთად: „მათ სირცხვილად არ მიაჩნიათ განუწყვეტელი ღრეობა დღისითა და ღამით, როგორც ეს ხდება ხოლმე მთვრალებს შორის, ძალიან ხშირად მათ ერთმანეთს შორის ჩხუბი და აყალბაყალი მოსდით, რაც იშვიათად თავდება მხოლოდ ლანძღვაგინებით, უფრო ხშირად—მკვლევობებითა და ქრილობების მიყენებით“³.

¹ იხ. კრებული „ისტორიის ფაშისტური ფალსიფიკაციის წინააღმდეგ“: სკაზინის, სეგალის, გრაცინსკისა და ნუუსინინის სტატიები.

² იხ. ქრესტომათია: ტაციტუსი, ძველი გერმანელები, გვ. 27, 1939.

³ იქვე.

მაგრამ საინტერესოა ფაშისტების მიერ იდეალიზირებული წინაპრების სწრაფი უოფაცხოვრებო დეტალიც: „მათი საკვები მარტივია: ტყის ხეხილის ნაყოფები, ნანადირევი ან დამეფებული რძე, სრულიად შეუშაბდებლად, საკმაზისა და სანელებლის გარეშე ისინი შიმშილს იკლავენ. სმაში ისინი თავდაუტყრობას იჩენენ, სმასა და ლოთობაში ისინი რომ ნებაზე მიუშვან და წათამამო, ამ მანკის დახმარებით მათ უფრო ადვილად დაამარცხებ, ვიდრე იარაღით“¹. აქედან გასაგებია ჰიტლერული კაციჭამიების ალკოპოლიანი სასმელებით ესოდენ საეჭვო გატაცება. დაკვირვებულ გენეალოგს უთუოდ არ გაუჭირდება დაამტკიცოს ლეისა და ჰიმლერის გვარტომობრივი სიახლოვე ბახუსის მოყვარულ წინაპრებთან.

ფაშისტური ისტორიოგრაფიის, ისე როგორც მთელი ფაშისტური იდეოლოგიის, სიმბოლოს, საფუძველთა საფუძველს წარმოადგენს რასული კაციჭამიობის „თეორია“. მიაწერეს რა თავისი თავი და თავიანთი ავაზაკთა ხროვა „უმადლეს რასას“, რომელიც მოწოდებულია მთელ კაცობრიობაზე იბატონოს, ჰიტლერი, გებელსი, როზენბერგი, ჰიმლერი და მათი მეგობრები მთელ დანარჩენ კაცობრიობას „ისტორიის ნაგავად“ და „არასრულფასიან რასად“ აცხადებენ. ფაშისტების განსაზღვრით, ამერიკელები და ინგლისელები „ნახევარკაცებია“, ფრანგები — „ნეგროიდები“ და „მეტისები“, იაპონელები — „არასრულფასიანი ადამიანები“, რუმინელები, უნგრელები, თურქები — „მაიმუნები“, სლავიანთა ყველა ხალხები — „დაბალი რასა“, ხოლო რუსები — „მონგოლოიდები“, იტალიელები — „სისხლგახრწნილი და მოწამლულ-სულიანი ადამიანები“, ზანგები და აღმოსავლეთის ხალხები — „ცხოველები“ ან „გარეული მხეცები“. საერთოდ თითოეულს არა გერმანელს ფაშისტები თვლიან „ადამიანებიდან ცხოველისაკენ გარდამავალ საფეხურზე მყოფად, რომელიც გაცილებით ახლოს დგას მაიმუნთან, ვიდრე ადამიანთან“.

მხოლოდ გერმანელობა — ეს მითიური „არიელები“ ანუ „ნორდული რასა“ ბატონთა „უმადლესი რასის“ შარავანჯითაა შემოსილი.

ამასთანავე არ შეიძლება იმის დავიწყებაც, რომ ფაშისტური კონცეფციით თითოეული რასა თავის მხრით იყოფა სრულფასიან და არასრულფასიან ადამიანთა ჯგუფებად: ფაშისტების მტკიცებით, მხოლოდ გერმანიის გაბატონებულ კლასებში — კაპიტალისტებში, მემამულეებში, კულაკობაში — მათ შორის ფაშისტთა ხროვაში არის შენახული „ჩრდილოეთის წმინდა სისხლი“, ხოლო მშრომელი მასები, მუშათა კლასი და მშრომელთა სხვა ფენები „მწერებს“, „პირუტყვს“ და „ისტორიის სასუქს“ წარმოადგენენ, ისინი მოწოდებული არიან ფაშისტურ არისტოკრატის ნიადაგი გაუბოხიერონო.

ფაშისტი ბარბაროსები სისხლიანი ექსპერიმენტებით ცდილობენ უფრო დამაჯერებელი გახადონ თავიანთი ველური „თეორიები“. ასე, მაგალითად: 1938 წელს გერმანიის ფაშისტურ ჟურნალში გამოქვეყნებულ იქნა ჰიტლერული არმიის ერთ-ერთი უმაღლესი ოფიცრის „მეცნიერული“ სტატია: „საპაერო ბომბარდირების სარგებლობის შესახებ რასული სელექციისა და სოციალური ჰი-

* იქვე, გვ. 27.

გიენის თვალსაზრისით“. აზოგადებდა რა ესპანელ ქალთა და ბავშვთა ბომბარდირების „მეცნიერული“ ცდის შედეგებს, პირსისხლიანი ფაშისტი ოფიცერი ცოფიანი მხეცის დორბლმორვეით წერდა:

„საპაერო ბომბარდირებით ქალაქებში ყველაზე მეტად ზარალდება უფრო მჭიდროდ დასახლებული რაიონები. რადგან ეს რაიონები და უბნები დასახლებულია ღარიბი, უსახსრო მოსახლეობით, ამიტომ საპაერო ბომბარდირებით საზოგადოება თავისუფლდება ასეთი მოსახლეობისაგან... გარდა ამისა, ერთ ან რამდენიმე ტონიანი ყუმბარების აფეთქება არა მარტო მრავლად ხოცავს ხალხს, არამედ გარდუვალად იწვევს მოსახლეობის დიდი რაოდენობის ჭკუაზე შეშლას. ნერვულ-სისტემასწილილი ადამიანები ვერ გადაიტანენ ასეთ დიდ საშინელებას. ამრიგად, საპაერო ბომბარდირებანი დაგვეხმარებინ ასეთი სუსტნერვებიანი ადამიანების გამოძლევენებასა და საზოგადოების ცხოვრებიდან მათ გარიყვაში. როდესაც ასეთი ავადმყოფობა გამოძლევენდება, საჭიროლა იქნება დავადებულის სტერილიზაცია (უხაყოფოდ ქცევა). ამით უზრუნველყოფილი იქნება რასული შერჩევა“¹.

ფაშისტი „თეორეტიკოსთა“ კონცეფციით, კაცობრიობის მთელი ისტორია რასების ბრძოლით განისაზღვრება. აღფრედ როზენბერგის მტკიცებით („XX საუკუნის მითი“), ისტორია წარმოადგენს „სისხლის სისხლთან, რასის რასასთან ბრძოლას“. ეს მკვლელი ძველი ორაკულივით ქადაგებს: „ახლა ახალი ერა იღვიძებს: მითი სისხლისა, რწმენა, რომ სისხლთან ერთად ჩვენ ვიცავთ ადამიანის ღვთაებრივ არსობას საზოგადოდ“.

ფაშისტების შეხედულებით, კულტურის ჩასახვა, აყვავება და დაღუპვა რასული ურთიერთდამოკიდებულებითაა პირობადებული. სახელმწიფოს დაცემა, ხალხების ღვერადაცია და დაღუპვა თავდაპირველი „სრულფასიანი რასის“ სიწმინდის დარღვევით, „დაბალი რასების“ სისხლის მოზღვავევით არის გამოწვეული. „ჩრდილოეთის“ რასა—ეს თანდაყოლილ ბატონთა ფენაა. ფაშისტები ამტკიცებენ, რომ ვერობის ყველა სახელმწიფო და მათი კულტურული ფასეულობანი „გერმანელების შექმნილია“. გამოდის, რომ ისტორია მოწოდებულია დაამტკიცოს „მაღალი გერმანული რასის“ ისტორიული უფლება სხვა ხალხებზე ბატონობისა. ფაშისტური ისტორიოგრაფია ასეთ მისიას „წარმატებით“ ასრულებს.

ჰიტლერელ „ისტორიკოსთა“ პლედა ცდილობს დაამტკიცოს, თითქმის „გერმანული სისხლი“ აღუღაბებდა ერთმანეთთან ყველა ხალხს, რომელნიც რომის საღეთო იმპერიაში შედიოდნენ. თურმე სწორედ ეს „გერმანული სისხლი“ ყოფილა არა მარტო ხალხებისა და სახელმწიფოების შემავრთებელი ფაქტორი, არამედ იგივე „ნორდული სისხლის“ მაგიური ძალა განსაზღვრავდა და აპირობებდა „არიელთა რასის“ უძლეველობას ხალხებთან ბრძოლაში ძველ, საშუალო და ახალ საუკუნეებში. ფაშისტი კალმონები წელში წყდებიან, რათა ამავე საბუთებით „დასაბუთონ“ ყაჩაღური გეგმები დასავლეთ, შუა და აღმოსავლეთ ევროპის ტერიტორიების დაპყრობისა. განსაკუთრებით ყურადღებას ფაშისტები

¹ იხ. გაზ. „იზვესტიას“ 1938 წ. 16 მაისის ნომერი.

„აღმოსავლეთის სივრცეების“ „ათვისების“ პრობლემას მიაქცევენ. არა მარტო ბალკანეთის სლავიანები, არამედ მთელი ბალტიის მხარე, ბელორუსია, უკრაინა, ურალი, კავკასია ნერწყვესა ჰგერის მტარვალებს. თვით ჰიტლერი თავის ბოღვითს წიგნში („ჩემი ბრძოლა“) ცინიზმით აყალიბებს ფაშისტური გერმანიის გეგმას განაგრძოს დაპყრობითი ხაზი აღმოსავლეთისაკენ იმ ადგილებიდან, სადაც 600—700 წლის წინათ მათი წინაპრები მოგერიებულ იქნენ რუსების მიერ. ახლანდელი პირსისხლიანი ფაშისტების „ლირსეული“ წინაპრები, რომელთაც ფაშისტები ასე აიდეალებენ, იყვნენ ტევტონური და ლივონური რაინდები, რომელთაც კარლ მარქსმა „ქოფაკი ძალები“ უწოდა. რუსმა მხედრობამ ამ გერმანელ „ჯვაროსნებს“ არა ერთხელ ჩასცა გამანადგურებელი ლახვარი და საბოლოოდ დაუჯარგა მათ რუსეთის მიწა-წყალზე თავისი ღორული დინგის შეყოფის მაღა.

ტევტონურ ბარბაროსების ახლანდელი მემკვიდრეები—ფაშისტები ყოველგვარი ხრიკებით ცდილობენ გააღვივონ და წააქეზონ გერმანელთა მხეცური ინსტინქტები, ისინი გაფაციცებით ჭეჭავენ არქივებიდან ძველ-გერმანელი ბარბაროსების „საგმირო საქმეებს“, აიდეალებენ გერმანელ „ქოფაკ რაინდთა“ კანიბალურ ზნე-ჩვეულებებს, მათ მხეცურ სისასტიკეს. მათი წინაპრების დამარცხებას აღმოსავლეთში გერმანელი ფაშისტები მიაწერენ გერმანელი მეფეების „მცდარ“ პოლიტიკას, რომლებმაც თავიანთი შეუწყვეტელი ლაშქრობით სამხრეთისაკენ (იტალიის წინააღმდეგ) გამოფიტეს გერმანიზმის ძალები აღმოსავლეთშიო. ფაშისტების აზრით, გერმანელთა ძალების დაქსაქსევით ორ ფრონტზე თურმე ისარგებლეს რუსებმა, ლატვიელებმა, პოლონელებმა და გერმანელები მათ მიერ დაკავებული ადგილებიდან გააძევესო. ფაშისტები მთელი ძალდონით მოუწოდებენ გერმანელებს სისხლით წარეცნონ ეს სირცხვილი და კვლავ მოაწყონ ჯვაროსნული ლაშქრობა აღმოსავლეთის წინააღმდეგ, საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ, ფაშისტური ისტორიოგრაფია სარევენო ლოზუნგს „Drang nach Osten“. თავის ცენტრალურ და საბრძოლო ლოზუნგად აღიარებს. ფაშისტი „ისტორიკოსები“ ტყავიდან ძვრებიან, რათა აღმოსავლეთ ტერიტორიების მიმართ „დაასაბუთონ“ ფაშისტური გერმანიის „ისტორიული უფლება“¹.

ისტორიული მეცნიერების უტიფარი ფაშისტური ფალსიფიკაციისა და ისტორიული წყაროებისადმი ცინიკური დამოკიდებულების წინააღმდეგ ამხედრდნენ კონსერვატიულ-ნაციონალისტური სკოლის ისტორიკოსები. ამ სკოლის წარმომადგენელთა პროტესტებმა და კრიტიკამ რელიეფურად გამოხატა ის იდეოლოგიური უთანხმოებანი, რომელნიც გერმანიის იმპერიალიზმის სხვადასხვა მიმართულებას ერთმანეთისაგან ასხვავებდნენ. ძველი აკადემიური სკოლა, რომელსაც სათავეში ედგა ისტორიკოსთა მთელი რიგი — მეინგეკე, ონკენი, ბრანდენბურგი და სხვ., მკვეთრად წინ აღუდგა ფაშისტ ცრუისტორიკოსთა პლედას ვალტერ ფრანკის ხელმძღვანელობით. დამახასიათებელია, რომ ძველ ნაციონალისტ მეცნიერთაგან ისტორიის ფაშისტურ ინსტიტუტს მხოლოდ სამი პროფესორი მიემხრო, მათ შორის ფაშისტის უტენიო მსახური ერის მარქსი,

¹ ან. იმავე კრებულში აკად. ტარლეს და გრაციანსკის სტატები.

პროფესორი კ. მიულერი და ავსტრიელი ფაშისტი პროფესორი ჰენრიხ ფონ-სრბიკი.

მოწინააღმდეგე მიმართულებებს შორის კონფლიქტმა გამწვავებული ხასიათი მიიღო. „აკადემიკოსებმა“ გაბედეს „თახელობა“ ხმა აღმალგებით ფაშისტების ველური „კონცეფციების“ წინააღმდეგ, რითაც უდიდესი რისხვა და რეპრესიები დაიმსახურეს. გერმან ონკენი და ბრანდენბურგი გაბედულად წინ აღუდგნენ ფაშისტ ცრუისტორიკოსებს გერმანიისა და მსოფლიო ისტორიის კარდინალურ საკითხთა განმარტება-შეფასებაში. ისინი კვალდაკვალ უმტკიცებდნენ ფაშისტებს მათ აბსოლუტურ უფიცობას, დაუზოგავად ააშკარავებდნენ მათ თაღლითობას, გაუგონარ სიყალბესა და ფალსიფიკაციას. ძველი სკოლის ისტორიკოსები არ ასრულებდნენ ფაშისტების მოწოდებას დაეწერათ „ისტორიის პოლიტიკა“, დღევანდლობის პოლიტიკური იდეალი წარსულზეც გადაეტანათ, შეეკრიჭათ და შეერყვნათ ისტორიული ფაქტები ფაშისმის ახალ ამოცანათა შესაბამისად. ამ უკანასკნელთ არ სურდათ შერიგებოდნენ ბნელეთის მოკვებულთა ისტორიულ მანიპულაციებს, რომელნიც თავიანთ წიგნებში და სტატიებში ძირფესვიანად ამახინჯებდნენ ისტორიულ ფაქტებს, ისტორიულ სიმართლეს, რათა ფაშისმის მხეცობა და სისაძაგლე წარსულის „ანალოგიებით“ გაემართლებიათ. კონსერვატიული სკოლის წარმომადგენლებმა ასტეხეს განგაში ფაშისტების მიერ ისტორიული სკოლის უხეში ფალსიფიკაციის გამო და მოუწოდებდნენ შეურიგებელი ბრძოლისაკენ „სწავლული“ დერჟი-მორდების წინააღმდეგ. მწვავედ ამითრახებდა რა ფაშისტებს, ისტორიკოსი ონკენი მიუთითებდა, რომ პიტლერელები ამახინჯებენ ისტორიულ მეცნიერებას, უარყოფენ მას, გაუბრბიან და უგულვებელჰყოფენ სარწმუნო წყაროებს. ონკენი მოუწოდებს ისტორიული ფრონტის მუშაეებს „დაუბრუნდნენ შემეცნების წმინდა წყაროებს, რათა სიმართლისა და სამართლიანობის გამახვილებული შეგნებით მისგან წარსულის ნაციონალურ ფასეულობათა გაღრმავებულნი გაგება ამოვიღოთ“.

დამახასიათებელია, რომ აღნიშნული ისტორიკოსები გამოდიოდნენ აგრეთვე ისტორიული მეცნიერებისადმი რასული „თეორიის“ გამოყენების წინააღმდეგაც, არ ეთანხმებოდნენ ფაშისტებს, რომელნიც მთელი კაცობრიობის ისტორიას რასათა ბრძოლის გამოხატულებად აცხადებდნენ. გერმან ონკენი და მისი თანამებრძოლები ხალხების ისტორიას განიხილავდნენ, როგორც ერთიან ისტორიულ პროცესს, რომლისგან გერმანელი ხალხის ხელოვნურად გამოყოფა და გამოცალკეეება დაუშვებელიაო. ისინი გადაჭრით მოითხოვდნენ, რათა გერმანიის ისტორიის შესწავლა და გაშუქება დაეკავშირებიათ სხვა ხალხების საყოველთაო ისტორიასთან; მათი მტკიცებით, გერმანელი ხალხი იმ ტომთა კონგლომერატიდან გამოვიდა, რომელნიც კარლოს დიდმა თავის იმპერიაში გაერთიანა.

ონკენმა და მისმა თანამაზრებებმა ისტორიული საბუთებით მოხერხებულად დაამხვრიეს ფაშისტების უილაჯო „არგუმენტები“, რომლებითაც ეს უკანასკნელნი ცდილობდნენ გერმანიის სახელმწიფოს ყველა დამარცხება და ფათერაკი გერმანელ იმპერატორთა მცდარი პოლიტიკით აეხსნათ.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ამ სკოლის წარმომადგენელთა გაღმარება ფაშისტების იმ რეაქციული თეზისის წინააღმდეგ, თითქოს გერმანელობა წარმოდგენდეს მითითურ „სრულფასიანი სისხლის არიელთა უმაღლეს რასას“, რომელსაც კაცობრიობის წინაშე ვითომდა რაღაც განსაკუთრებული ღვაწლი მიუძღოდეს. დიდძალი ისტორიული წყაროების შესწავლის საფუძველზე, ონკენი და მისი მეგობრები იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ „ჩრდილოეთის წარმართული გერმანელების“ უმთავრესი „ღვაწლი“ ბალტიის ზღვის გერმანულ სანაპიროეთის ცეცხლითა და მახვილით აოხრებაში გამოიხატებოდა. ან, უფრო გარკვევით რომ ვთქვათ, გამოირკვა, რომ „ჩრდილოეთის სრულფასიანი“ სისხლის მქონე წარმართი გერმანელები დაუზოგავად უსწოდებოდნენ, ძარცვავდნენ, ჰკლავდნენ თავის მოძმე ქრისტიან გერმანელებსვე, როდესაც ეს უკანასკნელები ბალტიის სანაპიროების კოლონიზაციას ახდენდნენ. ეს ისტორიული დეტალი ფაშისტებისათვის გამანადგურებელი ლახვარის ჩაცემას უდრიდა: დიდი ჰაპანწყევტა გადახდათ ფაშისტ ბაშიბუზუკებს, რათა „ნორდული რასის“ ისტორიული „ღვაწლი“ და „დამსახურება“ ნათელეყოთ, მაგრამ წყეულმა „აკადემიკოსებმა“ მაინც ყველაფერი ამაოდ აქციეს. დიდძალი ოფლი და მელანი დაღვარეს ფაშისტებმა თავიანთ „მამაც და სახელოვან“ წინაპართა აღმოჩენისათვის ზრუნვის დროს, ქექეს წარსული, იმდენი ქექეს, რომ მთელი ისტორია გადააბრუნეს და, აი, მტრების საამებლად გამოთხარეს თავიანთი წინაპრები. ფაშისტების „სახელოვანი“ წინაპრები აღმოჩნდნენ ძველი გერმანელი წარმართი ბარბაროსები (ქრისტიანი გერმანელები კიდევ უარესად გამოიყურებოდნენ), რომელნიც მხეტია ჯოგებად თავს ესხმოდნენ მშვიდობიან მოსახლეობას, ძარცვავდნენ ხალხს, აწამებდნენ ქალებსა და ბავშვებს, არ ინდობდნენ თავისიანებს და უცხოელებს, მთელ ტომებსა და ხალხებს სპობდნენ. ძველი გერმანელების მხეცობასა და სიველურეს აღნიშნავდა ჯერ კიდევ I საუკ. რომის ისტორიკოსი ველეი პატერკულე: „გერმანელები,—წერდა იგი,—მთელ თავის სიველურესთან ერთად ნამდვილი გაბღენძილი პირუტყვები არიან და თითქოს სიცრუისათვის არიან გაჩენილი“¹.

ტაციტუსიც, როგორც ზემოთ დავინახეთ, არ იყო დიდი წარმოდგენისა მის თანამედროვე გერმანელებზე. მისი გადმოცემით, გერმანელები „მთელ თავის დროს ატარებენ ნაწილობრივ ნადირობაში, მაგრამ უფრო მეტად სრულიად უქმად—ძილსა და ჭამაში, ასე“ რომ ყველაზე უფრო ძლიერები სრულიად არაფერს არ აკეთებენ. სახლის პენატთა და ყანების მოვლას ქალებს, ბებრებსა და საზოგადოდ თავისი ოჯახის ყველაზე უფრო სუსტ წევრებს აკისრებენ. თვითონ ისინი კი სიზარმაცეში არიან ჩაფლულნი“². ან, კიდევ: „გერმანელები გაცილებით ადვილია დაარწმუნოთ საომრად გასვლაზე და ქრილობათა მიღებაზე, ვიდრე მიწის ხენაზე... კიდევ მეტიც—მათ სულმოკლეობად და სიზარმაცედ მიაჩნიათ ოფლით მოიპოვონ ის, რისი მოპოვებაც სისხლით შეიძლება“³.

¹ იხ. ქრესტომათია: ვ. პატერკულე, მარობოდის სახებდრო კავშირის ისტორია, გვ. 12.

² იხ. ქრესტომათია: ტაციტუსი, ძველი გერმანელები, გვ. 25.

³ იქვე.

როგორც ორი წვეთი წყალი, ისე ჰგვანან ერთმანეთს ეს „ქერთაშენებელი“ და მათი ჩამომავალი — პირსისხლიან ფაშისტთა ხროვა.

აი, თურმე, რაგვარ „სრულფასიანი ნორდული“ სისხლის წინაპრებზე გაჰკვივან ასე ხმამაღლა „უმაღლესი რასის“ ჰიტლერელი ნაშვირები. აი, ვის თვლიან ისინი გერმანიზმის უმაღლეს იდეალად, „ჩრდილოეთი რასის განსახიერებად“ და ცივილიზაციის მებაირახტრეებად. ნამდვილად ისინი, თვით გერმანელ ჰუმბოლდტ მეცნიერთა აღიარებით, „მტაცებელი კაც-ნადირნი“ იყვნენ, რომელნიც, მსგავსად ჰიტლერელ კაცობაშია, უდანაშაულო აღამიანთა სისხლს ნიაღვრად აყენებდნენ და მასში საღისეობრივ განცხრომით ბანაობდნენ.

ძველი ისტორიკოსები არ ეთანხმებიან ფაშისტებს ისტორიის მთელ რიგ სხვა კარდინალურ საკითხებშიაც. ფაშისტთა სავალალოდ, ისინი წარმატებით ამტკიცებენ, რომ თანამედროვე გერმანელი ერი შექმნილია კარლოს დიდის იმპერიის მრავალეროვნული და სხვადასხვა ტომობრივი იმპერიის საფუძველზე. ეს კი ნიშნავს, რომ გერმანელ ხალხს, ისე როგორც სხვა ხალხებსაც, უხვად ურევია „არასრულფასიანი“ სისხლი ანუ „გერმანული, სისხლის დანაგვიანება“, რაზეც განუწყვეტლივ ჰყეფენ ფაშისტების გოშები, რისიც მათ ასე ეშინიათ, და რაც დიდი ხანია უკვე მომხდარა და დასრულებულია კიდევ. ამას ადასტურებენ თვით გერმანიის გამოჩენილი მეცნიერები. ეს უკანასკნელი აგრეთვე მკვეთრად ეწინააღმდეგებიან „გოტანის“ წარმართულ კულტს, რომელსაც ჰიტლერელები ქადაგებენ. ონკენი და მისი თანამოაზრენი კიცხავენ ფაშისტების ვალაშკრებას ქრისტიანული რელიგიის წინააღმდეგ და აღნიშნავენ ქრისტიანიზმის უდიდეს ისტორიულ დამსახურებას გერმანელი ხალხის წინაშე.

ფაშისტთა და ძველი კონსერვატიული სკოლის ისტორიკოსთა შორის უთანხმოებათა კედელი აღიმართა. ჰიტლერელებს, ცხადია, არ შეეძლოთ მშვიდად ეცქირათ ისეთი ავტორიტეტული ოპოზიციისათვის, რომლის წარმომადგენლები დიდი ერუდიტები იყვნენ და ამავე დროს უდიდესი გავლენით სარგებლობდნენ გერმანიაში. როგორც მოსალოდნელი იყო, ფაშისტებმა უჩრთა წინააღმდეგ ხელის ერთი მოქნევით მოაწყვეს „ბართლომეს ღამე“.

როგორ უნდა შეფასდეს ძველი სკოლის ისტორიკოსთა პოზიციის მნიშვნელობა? მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ მეცნიერთა გამოსვლას ფაშისტების ბნელეთის მოციქულთა წინააღმდეგ ობიექტურად უდიდესი საზოგადოებრივი და პოლიტიკური მნიშვნელობა ჰქონდა, ისინი მაინც ვერ ჩაითვლებიან ფაშისტების პრინციპულ მოწინააღმდეგეებად. ცხადია ისიც, რომ გერმან ონკენი და მისი თანამოაზრენი ძველი კონსერვატიული სკოლიდან ისტორიულ მეცნიერებაში ცდილობენ „ობიექტურობის“ დროშით გამოვიდნენ, მოითხოვენ ისტორიული წყაროებისა და ფაქტების ღრმად შესწავლას, მათ მეცნიერულ ანალიზს, მაგრამ მარქსიზმ-ლენინიზმი სრული გარკვეულობით აღნიშნავს ბურჟუაზიული „ობიექტურობის“ რაობასა და ღირებულებას. ლენინი სტატიაში „მარქსიზმის სამი წყარო და სამი შემადგენელი ნაწილი“ წერდა: „კლასობრივ ბრძოლაზე დაფუძნებულ საზოგადოებაში „მიუდგომელი“ სოციალური მეცნიერების არსებობა შეუძლებელია. მიუდგომელ მეცნიერებაზე ფიქრი დაქირავებული მონობის საზოგადოებაში ისეთივე სულელური გულუბრყვილობაა, როგორც ის, რომ

ფაბრიკანტებისაგან მოველოდეთ „მიუდგომლობას“ საკითხში, ხომ არ ვერაფერი მოხდება და კაპიტალის მოგების შემცირება“¹.

მიუხედავად იმისა, რომ „აკადემიკოსები“ ოსტატურად და ზოგჯერ გაბედულადაც კი აკრიტიკებდნენ ისტორიული წარსულის ფაშისტ ფალსიფიკატორებს, ისინი ვერ ამჩნევდნენ და ზურგს უქცევდნენ იმ რეაქციული აგრესიული მიზნების გამომწვევებას, რისთვისაც ფაშისტებმა ასე უმოწყალოდ „გადაქექეს“, შერყვნეს და წაბილწეს მთელი ისტორია.

იმდენად, რამდენადაც საქმე ეხება კაპიტალიზმისა და იმპერიალიზმის ინტერესთა დაცვასა და დასაბუთებას, ამ პუნქტში ეს ორივე ზანაკი არა ანტიპოდებს, არამედ ტყუბებს წარმოადგენენ.

III

მარქსისტულ-ლენინურ ისტორიკოსთა წმიდათა წმიდა მოვალეობას წარმოადგენს ძირფესვიანად გამააჟკარავონ ისტორიის ფაშისტური ფალსიფიკაცია, ნათელჰყონ ფაშისტების ბნელეთის მოციქულობა, რომელიც მეცნიერებას თავის ყაჩაღურ პოლიტიკას უმორჩილებს. კომუნისტური ინტერნაციონალის მეშვიდე მსოფლიო კონგრესის რეზოლუციაში ვკითხულობთ: „კომუნისტები ყოველნაირად უნდა ებრძოდნენ ხალხის ისტორიის ფაშისტურ ფალსიფიკაციას, ყოველივე იღონონ, რათა ისტორიულად სწორად, ნამდვილი ლენინურ-სტალინური შიძღვრების საფუძველზე გაუშუქონ მშრომელთა მასებს მათი საკუთარი ხალხის წარსული, რათა თავისი ახლანდელი ბრძოლა დაუკავშირონ წარსულის რევოლუციურ ტრადიციებს“².

ფაშისტურ ფალსიფიკატორთა ნამდვილი მხილება და მათი სრული განადგურება შეუძლია არა ბურჟუაზიულ ისტორიოგრაფიას, არამედ მარქსისტულ-ლენინურ მეცნიერებას. მარქსისტულ-ლენინური ისტორიული კრიტიკა, რომელიც ისტორიული მეცნიერების მარქსისტულ-ლენინური გენიალური მეთოდოლოგიით ხელმძღვანელობს, აკამპტვერებს და სრულიად გააცამტვერებს ფაშისტურ ისტორიოგრაფიას.

მარქსის უდიდესი დამსახურება მეცნიერების წინაშე იმაში მდგომარეობს, რომ მან პირველმა აღმოაჩინა საზოგადოების ისტორიული განვითარების შინაგანი ფარული კანონები. მარქსის საფლავზე 1883 წ. 22 მარტს წარმოთქმულ სიტყვაში ფრ. ენგელსი ამბობდა: „როგორც დარვინმა აღმოაჩინა ორგანული ქვეყნის განვითარების კანონი, ისე მარქსმა კაცობრიობის ისტორიის განვითარების კანონი აღმოაჩინა“³.

ჯერ კიდევ თავიანთი პოლიტიკური მოღვაწეობის გარიჟრაჟზე მარქსმა და ენგელსმა ხაზგასმით აღნიშნეს ისტორიული მეცნიერების უდიდესი მნიშვნელობა რევოლუციური პროლეტარიატისათვის. „გერმანულ იდეოლოგიაში“ ისინი წერდნენ: „ჩვენ ვიცით მხოლოდ ერთადერთი მეცნიერება, მეცნიერება ისტორიისა. თუ ისტორიას განვიხილავთ ორი მხრიდან, შეიძლება მისი გაყოფა

¹ ლენინი, ტომი XVII, გვ. 349.

² იხ. კონგრესის „რეზოლუციები“, გვ. 28. პარტგამომც. 1935 წ.

³ კ. მარქსი, რჩ. ნაწ. გვ. 12, პარტგამომც., 1935 წ.

ბუნების ისტორიად და ადამიანთა ისტორიად. მიუხედავად ამისა, მხარე განუყრელად დაკავშირებულია: რამდენადაც არსებობენ ადამიანები, ბუნების ისტორია და ადამიანთა ისტორია ურთიერთ განაპირობებენ¹.

ამრიგად, ისტორიულ მეცნიერებას, რომელიც გვიჩვენებს, თუ როგორ და საითკენ მოძრაობდნენ კლასები წარსულში და საითკენ მიემართებიან ისინი მომავალში, მარქსისტულ-ლენინურ მეცნიერებაში ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილთაგანი უკავია. მეცნიერული კომუნიზმის დიდი ფუძემდებლები აღიარებდნენ, რომ ისტორია წარმოადგენს პროლეტარიატის იდეურ იარაღს ბრძოლაში კომუნისტური საზოგადოებისათვის. ისტორია ეხმარება მუშათა კლასს გაიგოს ისტორიული განვითარების პროცესის კანონზომიერებანი და დასახოს ძირითადი გზები საზოგადოების საბოლოო განთავისუფლებისათვის.

როგორც ცნობილია, ისტორიული მეცნიერების წარმოშობა დაკავშირებულია ამომავალი ბურჟუაზიის პოლიტიკურ ავანსცენაზე გამოსვლასთან, მის პირველ პოლიტიკურ ნაბიჯებთან მისი ზრდისა და აყვავების პერიოდში; ვარადავალ რეაქციულ კლასებთან და წოდებებთან ბრძოლის დროს ბურჟუაზიული ისტორიკოსები მოწინავე და პროგრესულ ისტორიულ მეცნიერებას ემყარებოდნენ. ლენინი სტატიაში „სოციალიზმის კიდევ ერთი განადგურება“ წერდა: „თუ მარქსმა შესძლო აეთვისებია და შემდგომ განეგრძო ერთი მხრით „XVIII საუკუნის სული“ მის ბრძოლაში ფეოდალურ და ხუცურ შუასაუკუნეებთან, ხოლო მეორე მხრით XIX საუკუნის დასაწყისის ფილოსოფოსებისა და ისტორიკოსების ეკონომიზმი და ისტორიზმი (აგრეთვე დიალექტიკა), ეს მხოლოდ ამტკიცებს მარქსიზმის სიღრმეს და ძალას... იმას, რომ რეაქციონერ ისტორიკოსთა და ფილოსოფოსთა მოძღვრებებში არსებობდნენ ღრმა აზრები პოლიტიკურ მოვლენათა ცვალებადობის კანონზომიერებისა და კლასთა ბრძოლის შესახებ, მარქსი მუდამ მიუთითებდა ისეთი გარკვეულობით, რომელიც გაუგებრობისათვის ადგილს აღარ სტოვებდა“².

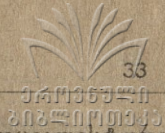
მიუხედავად ამისა, ბურჟუაზიის აღმავალი მოძრაობის დროსაც კი ისტორიული მეცნიერების განვითარებამ ვერ მოიპოვა მეცნიერული საფუძვლები. ეს ვასაგებიცაა: კლასობრივმა შეზღუდულობამ ბურჟუაზიის არ მისცა შესაძლებლობა სწორად შეეფასებინა კაცობრიობის წარსული განვითარება, ისევე როგორც მან ვერ შესძლო მისი მომავალი განვითარების მიმართულების გაგება. ამიტომ ბურჟუაზიული ისტორიოგრაფია უმთავრესად კმაყოფილდებოდა ნედლი ფაქტებისა და ისტორიული წყაროების დაგროვებით, ან, უკეთეს შემთხვევაში, იგი ისტორიული პროცესის ცალკე მხარეებს გამოსახავდა. მაგრამ ბურჟუაზიული მეცნიერება მეთოდოლოგიურად სრულიად უილაჯო იყო და არის: მას არ შეუძლია გახსნას საზოგადოების ისტორიული განვითარების დიალექტიკური არსი — მისი შინაგანი კანონზომიერება.

ახალ იმპერიალისტურ ეპოქაში, კაპიტალიზმის ლაბობისა და ხრწნის პერიოდში ბურჟუაზიულ-ისტორიული მეცნიერების, განსაკუთრებით მისი მეთოდ-

¹ კ. მარქსი და ფ. ენგელსი. თხზ., ტ. IV, გვ. 8.

² ლენინი, ტომი XVII, გვ. 275.

დოლოგიის კრიზისი კიდევ უფრო განვითარდა და გაღრმავდა. სოციალისტური მშენებლობის ისტორიული გამარჯვებები საბჭოთა კავშირში და რევოლუციური მოძრაობათა გიგანტური განვითარება ევროპასა და კოლონიურ ქვეყნებში იმპერიალისტურმა ბურჟუაზიამ განიცადა როგორც უდიდესი კატასტროფა და მან საბოლოოდ პირი იბრუნა ისტორიული მეცნიერებისაგან. ყველა კაპიტალისტურ ქვეყანაში გაბატონებული მდგომარეობა მოიპოვეს ბურჟუაზიული ისტორიოგრაფიის რეაქციულმა ტენდენციებმა. რეაქციული ბურჟუაზიის იდეოლოგია ფალსიფიკაციისა და საზიზღარ სიყალბეთა გზას დაადგა...

ჯერ კიდევ თანამედროვე ფაშისტების წინამორბედი ე. წ. აკადემიური ნაციონალისტური ისტორიოგრაფია ამ მიმართულებით შორს წავიდა. მან საქმით დაამტკიცა, რომ ე. წ. „ობიექტივიზმი“ და ისტორიული წყაროების მეცნიერული შესწავლა-ანალიზი მისთვის—შედარებითი ცნებაა. იმპერიალიზმის ბურჟუაზიულმა აპოლოგეტებმა თვალსაჩინოდ გვიჩვენეს, თუ რამდენად შესწევთ უნარი მათთვის საჭირო მოვინისტურ-დაპყრობითი პოლიტიკის შესატყვისად განმარტონ ყოველგვარი ისტორიული წყარო და ფაქტი. ისტორიის ბურჟუაზიული გამყალბებლები მიდიან ისტორიული წარსულის ობიექტური შესწავლის წინააღმდეგ. მათ ისტორია გადააქციეს ხელოვნურად შერჩეულ, ერთი მეორისაგან გათიშულ, დამახინჯებულ და ხშირად გამოგონებული ფაქტების საგნად; განვითარების, პროგრესის ცნება და მიზეზობრივი კანონზომიერება მათ ჩვენი მომწესრიგებელი შეგნების პროლექტად გამოაცხადეს. ამგვარად, მათ არსებითად „გააუქმეს“ ისტორია, როგორც მეცნიერება. გამოდის, რომ ნაციონალისტურ-კონსერვატიულმა ისტორიოგრაფიამ წინ გაუსწრო და წინასწარ განსაზღვრა პირისხელიანი ჰიტლერელების „ისტორიული“ მისია.

ფაშისტურმა ურჩხულმა მდიდარი მზა მემკვიდრეობა მიიღო, მაგრამ იგი როგორც ფინანსიური კაპიტალის ტერორისტული დიქტატურის უფრო მხეცური ფორმა, როგორც ბნელეთის მოციქულობის ბარბაროსული გამოვლინება, არა თუ „წარმატებით“ დაუფულა მის წინამორბედთა ნამოღვაწარს, არამედ გაუგონარი თავხედობით გადააყირავა მთელი კაცობრიობის ისტორია; ფაშიზმმა მხეცური გამძვინვარებით უკუაგლო, „გააუქმა“ ისტორია როგორც მეცნიერება.

მხოლოდ მარქსისტულ-ლენინურ ისტორიულ მეცნიერებას შეუძლია ფაშისტური ისტორიოგრაფიის მიღება და განადგურება. მხოლოდ მას შესწევს უნარი იხსნას ისტორია ფაშისტ ბარბაროსთა ხელყოფისაგან. მარქსიზმ-ლენინიზმმა „გვიჩვენა გზა მეცნიერულ შესწავლისაკენ ისტორიისა, როგორც ერთიანი კანონზომიერი პროცესისა მის მრავალმხრივობასა და წინააღმდეგობაში“¹.

მარქსისტულ-ლენინურ ისტორიოგრაფიის ძირითადი განსხვავება ბურჟუაზიულისაგან იმაში მდგომარეობს, რომ იგი არა შარტო სწავლობს კაცობრიობის ისტორიის განვითარების კანონებს, არამედ გადაჭრით მოითხოვს საზოგადოების ისტორიის, როგორც საზოგადოებრივი განვითარების, კანონზომიერი პროცესის განხილვას.

¹ ლენინი, რჩ. ნაწ. ტომი VI, 33. 16.

მარქსისტულ-ლენინური ისტორიული მეცნიერება მოვლენებსა და მოვლენებსა და გამოიკვლევს საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და ბუნების მოვლენებთან მიზეზობრივ კავშირში, ყველა იმ პირობის ობიექტურად შესწავლის შედეგად, რომლებშიაც წარმოიშობიან და ვითარდებიან საზოგადოებრივი მოვლენები, კლასობრივი ბრძოლა, სამართლიანი და უსამართლო ომები და სხვ. იგი აღმოაჩენს მათ მიზეზობრივ კავშირსა და ურთიერთდამოკიდებულებას. „მაშასადამე, საზოგადოებრივი ცხოვრება, საზოგადოების ისტორია უკვე აღარ წარმოადგენს „შემთხვევითობათა“ გროვას, ვინაიდან საზოგადოების ისტორია ხდება საზოგადოების კანონზომიერ განვითარებად, მხოლოდ საზოგადოების ისტორიის შესწავლა იქცევა მეცნიერებად“¹.

ამხანაგმა სტალინიმა თავის გენიალურ შრომაში „დიალექტიკური და ისტორიული მატერიალიზმის შესახებ“ საბჭოთა ისტორიკოსებს უმტკიცესი მეთოდოლოგიური საფუძველი მისცა. დიდმა ბელადმა თვალსაჩინოდ გვიჩვენა, რომ მარქსიზმ-ლენინიზმმა, რომელმაც აღმოაჩინა ისტორიული განვითარების კანონები, საზოგადოების ისტორიის შესწავლა პირველად გადაქცია ნამდვილ მეცნიერებად. საზოგადოებრივი მოვლენებისადმი ისტორიულმა მიდგომამ იხსნა ისტორიული მეცნიერება „შემთხვევითობათა ქაოსად და ყოველად უაზრო შეცდომათა გროვად გადაქცევისაგან“².

ავრცელებს რა ფილოსოფიური მატერიალიზმის დებულებებს საზოგადოებრივი ცხოვრების შესწავლაზე, სტალინი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ მარქსიზმ-ლენინიზმი სცნობს ისტორიის ისეთსავე ზუსტ მეცნიერებად, როგორც არის ბიოლოგია და სხვა კონკრეტი მეცნიერებანი. სტალინი დაასკვნის, რომ მეცნიერებას ისტორიის შესახებ საცესებით შეუძლია მოგვეცეს სარწმუნო ობიექტური ცოდნაო.

ამხანაგი სტალინი ლენინის კვალდაკვალ, ახალი ისტორიული ფაქტების განზოგადების საფუძველზე, ღრმად სწავლობს მსოფლიო ისტორიის და იდეურად აიარაღებს რევოლუციურ მასებს გადამწყვეტი ბრძოლებისა და გამარჯვებისათვის. სტალინი, როგორც დიალექტიკის უდიდესი ოსტატი, ასწავლის ისტორიკოსებს ისტორიის საკითხებისადმი დიალექტიკური მიდგომის ხერხებს, აძლევს ამოსავალ მეოროდოლოგიურ ძაფს მსოფლიო ისტორიის ძირითადი საკითხების სწორი შესწავლისა და გაგებისათვის. ილაშქრებს რა საერთო ევროპული და მსოფლიო ისტორიიდან ცალკეული ქვეყნის ისტორიის მოწყვეტის წინააღმდეგ, ამხანაგი სტალინი კატეგორიულად მოითხოვს ამა თუ იმ ხალხის ისტორია შესწავლილ იქნას როგორც მსოფლიო ისტორიის ნაწილი.

ამხანაგ სტალინის გენიალურ შრომებს და მითითებებს ისტორიის საკითხებზე უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ფაშისტ ფალსიფიკატორთა მხილების საქმეში.

განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონეა სტალინის გენიალური მოძღვრება ხალხთა ეთნოგენეზისის შესახებ. თავისი ბრწყინვალე დასკვნებით ნაციო-

¹ ი. სტალინი, ლენინიზმის საკითხები, მე-11 გამოც. გვ. 676.

² იქვე, გვ. 671.

ნალური სახელმწიფოების წარმოშობის საკითხზე, ეროვნებათა ჩამოყალიბებისა და განვითარების შესახებ სტალინი ნაცარტუტად აქცევს ფაქტურ კაციკამიების ცრუმეცნიერულ რასულ „თეორიებს“. ამხანაგმა სტალინმა 1934 წ. თავის საანგარიშო მოხსენებაში პარტიის XVII ყრილობაზე დაუზოგავად ამხილა ფაქტების ეს ნაბოღვარი, რომელიც „ისევე დაშორებულია მეცნიერებისაგან, როგორც ცა დედამიწისაგან“¹.

როგორც ცნობილია, ჯერ კიდევ 1876 წ. განთქმული სწავლული—ექიმი და ანთროპოლოგი რუდოლფ ვირხოვი (1821—1902) ამტკიცებდა, რომ შეხედულება ერთიანი გერმანული ტიპის შესახებ სრულიად თვითნებურია და უაღბიო. ვირხოვი წერდა: „ჯერ კიდევ არავის არ მოუტანია იმის დამამტკიცებელი საბუთი, რომ გერმანელებს ჰქონდეთ თავის ქალის ერთი და იგივე ფორმა, ანუ, სხვა სიტყვებით, თითქოს გერმანელები დასაბამიდან მთლიან ხალხს წარმოადგენდნენ“.

1929 წ. კ. ზალემ, დიდძალი ანთროპოლოგიური მასალის გულდასმითი ანალიზის საფუძველზე, თვალსაჩინოდ დაამტკიცა, რომ არავითარი „ჩრდილოეთის“ ანუ „არიელთა“ რასა არ არსებობს და არც არასოდეს ყოფილა.

გერმანელმა ისტორიკოსმა, ლინგვისტმა და არქეოლოგმა თეოდორ მომზენმა (1817—1903) თვალსაჩინოდ ნათელჰყო ფაქტი გერმანელთა და კელტთა ტომების შეჯვარებისა².

მაგრამ თუ ასე უსჯელობდნენ თითქმის ჩვენი თანამედროვე მეცნიერები, მოვუხმინოთ ძველი საუკუნეების ისტორიკოსს.

ტაციტუსი გარკვევით მიუთითებდა გერმანელთა და ვალთა ტომების აღრევაზე, რამაც გამოიწვია არა გერმანიზაცია, [არამედ კელტიზაცია. ტაციტუსი წერდა გერმანელთა შესახებ, რომ „შერეულ ქორწინებათა წყალობით ისინი მნიშვნელოვნად დამახინჯდნენ მსგავსად სარმატებისა“³. ასეთია უაღრესად ავტორიტეტული მოწმობა გერმანელთა „წმინდა“ ქორწინებათა და „რასული სიწმინდის“ შესახებ.

თანამედროვე ისტორიულმა მეცნიერებამ უცილობლად დაამტკიცა, რომ ყველა ამჟამად არსებული ეროვნებანი სხვადასხვა რასათა და ტომთა ხანგრძლივი და მრავალჯერი აღრევისა და ასიმილაციის ნაყოფს წარმოადგენენ.

აღსანიშნავია, რომ ამხანაგი სტალინი ჯერ კიდევ 1913 წ., დიდძალი მასალის შესწავლა—ანალიზის საფუძველზე, დაასკვნიდა, რომ ეროვნული ერთობა არ წარმოადგენს არც რასულს და არც ტომობრივ ერთობას. „დღევანდელი იტალიის ერი შექმნილია რომაელებისა, გერმანელებისა, ეტრუსკებისა, ბერძნებისა, არაბებისაგან და სხვ. საფრანგეთის ერი ჩამოყალიბდა ვალებისა, რომაელებისა, ბრიტებისა, გერმანელებისაგან და სხვ... იგივე უნდა ითქვას ინგლისელებზე, გერმანელებზე და სხვებზე“⁴. მაშასადამე, გამოდის, რომ არავითარი

¹ სტალინი, ლენინიზმის საკითხები, გვ. 539.

² იხ. თ. მომზენი, რომის ისტორია, ტომი III, გვ. 174, 176.

³ იხ. ქრესტომათია: ტაციტუსი, ძველი გერმანელები, გვ. 29.

⁴ სტალინი, მარქსიზმი და ნაც. კონ. საკითხი, გვ. 7. პარტკამოც. 1934 წ.

რასული „სიწმინდის“ შესახებ არ შეიძლება ლაპარაკი. ამხანაგმა სტალინმა უდავოდ დაამტკიცა, რომ თვით რასული „ხასიათი“ და თვისებანი განუწყვეტლივ იცვლებიან, რომ რასული განსხვავებანი ისტორიული განვითარების მსვლელობაში და საზოგადოებრივ წყობათა ცვლებადობის დროს უფრო და უფრო სწორდება და გლუვდება.

არ უარყოფს რა რასების არსებობას, მარქსიზმ-ლენინიზმი ამასთანავე მიუთითებს, რომ „წმინდა“ რასები ბუნებაში არ არსებობენ. რასული ნიშნები წარმოადგენენ კაცობრიობის შიგნით ბუნებრივად წარმოშობილ განსხვავებებს და ეს განსხვავებანი ისტორიული განვითარების პროცესში თანდათან უნდა გაქრნენ და ქრებიან კიდევ. ამგვარად, რასულობა არ წარმოადგენს რაიმე მყარს, მარადიულ კატეგორიას, არამედ იგი არის მორფოლოგიურ ნიშანთა მარად განვითარებაში მყოფი ჯგუფები, რომლებიც საზოგადოებრივ კანონზომიერებებს ექვემდებარებიან და ცხოვრების პირობების შეცვლის კვალდაკვალ იცვლებიან.

მაგრამ რასული „თეორია“ ესაჭიროება ფაშიზმს, მას იგი სჭირდება იმისათვის, რათა დაფაროს თავისი კაციჟამიობის მხეცური ინსტინქტები, რათა გაამართლოს თავისი აგრესიულ-დაპყრობითი პოლიტიკა, თავისი ბოღვითი ანტიურთისტული მისწრაფება მსოფლიო ბატონობისაკენ.

ამხანაგმა სტალინმა ევროპულ ტელეგრაფთა სააგენტოს შეკითხვაზე ასე უპასუხა: „ნაციონალური და რასული შოვინიზმი არის კაცთმოძულეობის ზნე-ჩვეულების გადანაშთი, რომელიც კანიბალიზმის პერიოდს ახასიათებს; ანტი-სემიტისმი, როგორც რასული შოვინიზმის უკიდურესი ფორმა, წარმოადგენს კანიბალიზმის ყველაზე საშიშ გადანაშთს“¹.

ამხანაგ სტალინის შრომებს საბჭოთა ისტორიკოსებისათვის აქვს ფასდაუდებელი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა ფაშისტური ცრუსტორიკოსების და ფალსიფიკატორების წინააღმდეგ ბრძოლაში, მათ ანტიისტორიულ ცდებში — გააყალბონ და შეაფერადონ ისტორიული მოვლენები და ფაქტები. ისტორიულ შრომაში „დიალექტიკური და ისტორიული მატერიალიზმის შესახებ“ ამხანაგი სტალინი განსაკუთრებული გარკვეულობით და სიღრმით განსაზღვრავს ისტორიული მეცნიერების მიზნებსა და ამოცანებს. ებრძვის რა შიშველ აბსტრაქტულ სქემებს, გაუბრალოებასა და ვულგარიზატორულ გამოვლინებას, ამხანაგი სტალინი გვიჩვენებს დიალექტიკური მეთოდის სრულყოფილ გამოყენების ნიმუშს სამყაროს შემეცნებაში, გვიჩვენებს ყოველგვარი ისტორიული ეპოქის და ისტორიულ ვითარებაში კლასობრივი ბრძოლების კლასიკური ანალიზისა და შეფასების ოსტატობას.

საბჭოთა ისტორიოგრაფიის წინაშე უდიდესი ამოცანები დგას. მან დაუზოგავად უნდა გამოააშკარავოს ისტორიის ფაშისტური ფალსიფიკატორები, ნათელჰყოს მათი სიწყალბე, ანტიმეცნიერულობა, ვერავობა და დემაგოგია. მაგრამ პარტიულ და არაპარტიულ ბოლშევიკ ისტორიკოსთა ამოცანა არ ამოიწურება მარტო იმით, რომ ამხილონ ფაშისტი გამყალბებლები. მათ ამასთანავე

¹ მოლოტოვის სიტყვიდან სსრ კავშირის VIII საგანგებო ყრილობაზე 1936 წ.

უნდა დაიცვან, დაასაბუთონ და ფართოდ გაავრცელონ მასებში ისტორიის მატერიალისტური გაგება, გაარკვიონ ხალხების ცხოვრების ისტორიის სიმართლე და ქეშმარიტი აზრი.

საბჭოთა ისტორიოგრაფიის ამოცანები ამხ. მოლოტოვმა ასე განსაზღვრა: „ჩვენ ბოლშევიკები... ვაფასებთ და პატივს ვცემთ ჩვენი ხალხის ისტორიის დიდებულ საქმეებს, ისე როგორც ყველა ხალხისა. ჩვენ კარგად ვიცით, რომ ნამდვილი პროგრესი უნდა ემყარებოდეს ხალხების მთელ ისტორიას და მათ ყველა მიღწევაზე წარსულ საუკუნეებში. უნდა გაიხსნას ხალხების ცხოვრების ისტორიის ქეშმარიტი აზრი, რათა საფასვლით უზრუნველყოთ დიდებული მომავალი ჩვენი ხალხებისა და, მასთან ერთად, ნათელი მომავალი ყველა ხალხისა¹.

(შემოვიდა რედაქციაში 1.XI.1941)

¹ 1939 წ. 7 ნოემბრის გაზ. „პრაედა“.

დ. უსნაჰე

ზოგი რამ ფაზიზმის „თეორიებიდან“

უკვე მეორე წელია, რაც კონტინენტალური ევროპის თითქმის მთელი დასავლეთი ნაწილი გერმანული ფაზიზმის ძალაუფლების ქვეშ მოექცა. ფაზიზმმა ყველგან თავისი „წესები“ დაამყარა, „წესები“, რომელთა საფუძველზეც, ფაზისტების ბრწინებით, ევროპის ხალხთა ჯერ არყოფილი, ჰემმარიტად „სამართლიანი“, მშვიდობიანი, კულტურული, ბედნიერი ცხოვრების შესაძლებლობა უნდა იქნას დიდხნით უზრუნველყოფილი.

მაგრამ რას ნიშნავს ფაზისტების „სამართლიანი“, „მშვიდობიანი“, „კულტურული“, „ბედნიერი“ ცხოვრება, ეს ამ ორი წლის განმავლობაში ყველასათვის ნათლად გამოირკვა. ევროპის დაპყრობილი ხალხების კენესა, ცრემლი და სისხლი ყველას თვალსაჩინოდ მოუთხოვს, რომ ფაზიზმის „სამართლიანი“ უსამართლოს ნიშნავს, მისი „მშვიდობიანობა“ განუწყვეტელ შეუბრალებელ სისხლისღვრას, მისი „კულტურა“ ბარბაროსობას და მისი „ბედნიერი“ ცხოვრება სიკვდილის ნატერას. რომ ეს ასეა, ამას პრაქტიკულად განიცდის დღევანდელი კაცობრიობა. მაგრამ რომ ეს ასე უნდა ყოფილიყო, ეს დიდი ხანია ნათლად მოჩანდა ფაზიზმის „თეორიული“ შეხედულებებიდან—ფაზიზმის პრაქტიკა ფაზიზმის თეორიის ღვიძლი შვილია.

რასა, როგორც ძირითადი მნიშვნელობის ცნება

მართლაცდა, როგორია ფაზიზმის ძირითადი ზრახვები? როგორია მისი მსოფლმხედველობის, მისი იდეოლოგიის მთავარი პრინციპები? ცნობილია, რომ გერმანელი ფაზისტების ძირითადი ცნება რასის ცნებაა. მათი თეორეტიკოსები ერთხმად აცხადებენ „რასა ყველაფერია“-ო. მათი აზრით, რასაა ის ძირითადი ძალა, რომელიც წარმართავს ყველაფერს და რომელსაც, მაშასადამე, ყველაფერი უნდა ემორჩილებოდეს. იგია ის საფუძველი, რომელიც მთელს ცხოვრებას, საზოგადოებრივსა და პიროვნულს, აზრსა და მიმართულებას აძლევს—მთელი ისტორიის ძირითად წყაროს წარმოადგენს.

მაგრამ რაა რასა? რაა რასა, რასული თეორიის მიხედვით? რასა ცოცხალ არსებათა ჯგუფია, რომელიც სხვათაგან გამოცალკევებულობისა და ბუნებრივი შერჩევის წყალობით განვითარდა—ერთი ძირიდან, ყოველგვარი უცხო ელემენტის შერევის გარეშე. ეს ჯგუფი თავისი, მემკვიდრეობით მიღებული, ფიზიკური

და სულიერი თვისებების გამო, არსებითად განსხვავდება სხვა ამგვარ ჯგუფთაგან და ყოველთვის თავის მსგავსს წარმოშობს“, — ამბობს ფაშინის ერთ-ერთი თეორეტიკოსი. გამოდის, რომ მისთვის რასა ერთხელ და სამუდამოდ მოცემული ზოოლოგიური ერთიანობაა, რომელსაც საფუძვლად „სისხლს“ და შთამომავლობა უდევს — იგი ისაა, რისთვისაც დაახლოებით ჯიშის შეიძლება გვეწოდებია.

გერმანული ფაშინის თეორეტიკოსების აზრით მთელი კაცობრიობა ასეთი რასებისაგან, ასეთი ჯიშებისაგან შედგება და კაცობრიობის მთელი ისტორიის შინაარსს ამ რასათა ბრძოლა, საზოგადოდ, ამ რასათა ურთიერთდამოკიდებულება შეადგენს. რასობრივი თავისებურება ან „რასული სული“ — ან ერთადერთი ძალა, რომელიც მთელს საზოგადოებრივ ცხოვრებას, მთელს ისტორიას ამოძრავებს: „ჩვენ გვწამს რასის სულის არსებობა, რომელიც შინაგანად ჯანსაღ ერს იმ გზით წარმართავს, რომელიც მას იმთავითვე, წინასწარ აქვს განგებით განკუთვნილი. ჩვენი დროის უდიდესი განვითარება, ან უკეთ, უღრმესი რწმენა იმაში მდგომარეობს, რომ ახლა სისხლი და ხასიათი არა როგორც ურთიერთის მიმართ უცხო ცნებები განიხილება, არამედ როგორც რაღაც ერთგვაროვანი, როგორც განსხვავებული განსახიერება არსებითად ერთისა. ასეთ რწმენას არც მატერიალისტური ხასიათი აქვს და არც სპირიტუალისტური, ვინაიდან იგი პირველად ფენომენად სისხლისა და ხასიათის ერთობის ფაქტს აღიარებს, პირველად ფენომენად, რომლის საფუძვლების ძებნა, მაშასადამე, სრულიად არაა საჭირო. რასა წარმოადგენს სულის გარე მხარეს, სული კი პირიქით, რასის შინაგანი ასახვა... არსებითად, მსოფლიო ისტორია არ არსებობს. არის მხოლოდ ისტორია სხვადასხვა რასებისა და ხალხებისა, ისტორია სხვადასხვა რასული სულისა, რომელნიც ურთიერთს ებრძვიან“, — ამბობს როზენბერგი.

რასაკვირველია, რასულ განსხვავებულობათა ფაქტის უარყოფა აზრადაც არ მოსდის თანამედროვე მეცნიერებას. მარქსი და ენგელსი ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ასეთი ფაქტი არსებობს, და მიუთითებენ ერთგვარ როლზე, რომელსაც იგი ეკონომიური ცხოვრების განვითარებაში ასრულებს: „თუ ჩვენ საზოგადოებრივი წარმოების მეტი ან ნაკლები განვითარების განყენებას მოვხდენთ, შრომის ნაყოფიერება მაშინ ბუნებრივ პირობებთან აღმოჩნდება დაკავშირებული. ეს უკანასკნელი კი მთლიანად შეიძლება დაყვანილ იქნას თვით ადამიანის ბუნებაზე, მის რასაზე და ა. შ. და ადამიანის ირგვლივ არსებულ ბუნებაზე“, — ამბობს მარქსი (Капитал, т. I, 1936, გვ. 4 26). მაგრამ რასული თავისებურება, რომელიც ბუნებრივი ფაქტორის გამოვლენას წარმოადგენს, ადამიანის განვითარების ისტორიულ პროცესში სოციალურ ფაქტორს ემორჩილება და მისი გავლენით ხშირად თვალსაჩინოდ იცვლება: „ისტორიული განვითარების პროცესში შეიძლება მოისპოს და უნდა მოისპოს თვით ბუნებრივად წარმოშობილი გვაროვნული განსხვავებულებებიც კი, როგორც, მაგალად, რასობრივი განსხვავებულებები“, — ამბობენ მარქსი და ენგელსი (Соч., т. VI, გვ. 413). ნაციონალური ხასიათი, რომელსაც როზენბერგი „რასულ სისხლთან“ აიგივებს, სტალინის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ერთხელ და სამუდამოდ როდია მოცემული, არამედ ცხოვრების პირობებთან ერთად იცვლება“.

ამრიგად, შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ რასული თეორიისა და რასულ განსხვავებულებათა ფაქტის აღნიშვნა იყოს სპეციფიკური. არა! ამ თეორიისათვის სულ სხვაა დამახასიათებელი, სახელდობრ, განსაკუთრებით ენერჯიული ხაზგასმა, გამუდმებული მტკიცება იმისა, თითქოს რასული თვისებები, ე. ი. ის, რასაც ისინი „რასულ სულს“ უწოდებენ, სწორედ ერთხელ და სამუდამოდ იყოს მოცემული, თითქოს იგი, როგორც ასეთი, არ იცვლებოდეს, თითქოს ისტორია კი არ ცვლიდეს მას, არამედ, პირიქით, ის ცვლიდეს, ის ქმნიდეს ისტორიას.

რასების წარმოშობა

რასისტები ამტკიცებენ, რომ კაცობრიობა, მართალია, რამდენიმე რასას შეიცავს, მაგრამ ეს გარემოება იმას კი არ ამტკიცებს, თითქოს ეს რასები ისტორიული განვითარების პროცესში გამოეყვნენ ურთიერთს და როგორც განსხვავებული რასული ერთეულები, ჩამოყალიბდნენ. არა! კაცობრიობა, რასული თეორიის რწმენით, იმთავითვე, ჩანასახშივე რამდენიმე განსხვავებულ რასად იყო გაყოფილი. აღამიანი ერთს ბიოლოგურ გვარს როდი წარმოადგენს, არამედ იგი თავიდანვე რამდენიმე განსხვავებულ შტოს შეიცავდა, რომელიც ურთიერთისაგან სრულიად დამოუკიდებლად გაჩნდა და რომელსაც არაფერი ერთმანეთთან საერთო არ ჰქონდა. რასული თეორია, ბუნებრივად, აღამიანის წარმოშობის ე. წ. პოლიგენისტურ ჰიპოთეზს იცავს, ჰიპოთეზს, რომელიც ძირიანად ეწინააღმდეგება თანამედროვე მეცნიერებაში უდავოდ დადასტურებულ ფაქტებს და არაფითარ შემთხვევაში ნამდვილ მეცნიერულ ჰიპოთეზად არ შეიძლება ჩაითვალოს. მაგრამ რასულ თეორიის ნამდვილი მეცნიერება არც წამს, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, მისთვის სარწმუნოებაა მთავარი და არა ის, რასაც მეცნიერება ეწოდება.

განვითარების უარყოფა

გერმანული ფაშისხმის თუნდ მარტო ამ ჰიპოთეზის გაცნობაც საკმარისია, რათა მისი იდეოლოგიის უსირცხოდ გამიშვლებული რეაქციული და კონტრ-რევოლუციური ბუნება დაეინახოთ.

მართლაცა, როგორც დავინახეთ, ფაშისტების აზრით, ისტორიას ერთხელ და სამუდამოდ გარკვეული, უცვლელი ძალა—ჯიში, რასა—ამოძრავებს. მაშასადამე, განვითარებაზე აქ ლაპარაკიც ზედმეტია: განვითარება შეცვლას ნიშნავს, რასის ფაქტებისებურება კი სწორედ ისაა, რომ იგი ერთხელ და სამუდამოდ მოცემული, რომ იგი არ იცვლება და არც უნდა შეიცვალოს. პირიქით, რაც უფრო შეცვლილია რასა, ე. ი. რაც უფრო შერეულია იგი, მით უფრო ცუდია: შეცვლა რასისათვის უბედურებაა, და ისტორიის აზრი, ფაშისტების რწმენით, ისაა, რომ ასეთი შეცვლილი, შერეული, არა წმინდა რასები რაც შეიძლება მალე მოისპოს.

ფაშიზმის თეორეტიკოსები შეგნებულად ებრძვიან პროგრესის, განვითარების ცნებას. ისინი, ისე როგორც მრავალ სხვა შემთხვევაში, აქაც ნიციშეს რეაქციულ ფილოსოფიას ეყრდნობიან. როგორც ცნობილია, ნიციშემ განვითარების ცნებას თავისი ცნობილი „მარადიული დაბრუნების“ (die ewige Wiederkehr) ან მუდმივი განმეორების იდეა დაუბირისპირა. მისი აზრით, ძლიერებისადმი ძალა, რომლის გამოვლინებაც კაცობრიობის ისტორიის მთელ შინაარსს შეადგენს, არ შეიძლება განუსაზღვრელი იყოს. სამაგიეროდ დრო, რომელშიც მას გამოვლენა უხდება, დაუბოლოებელია. მაშასადამე, არ შეიძლება ამ ძალას თავისი გამოვლენის ფორმების განმეორება არ დასჭირდეს: ისტორიაში მუდამ ძველი მეორდება—იქ ახალი არაფერია, ამბობდა ნიციშე. და ამ დებულებას არსებითად უცვლელად იმეორებენ ფაშიზმის თეორეტიკოსები. ლენცი პროგრესს, განვითარებას სრულიად უარჰყოფს: „აზრი განვითარების შესახებ სიყალბეა... ისტორიაში არავითარი პროგრესი არ არსებობს“,—ამბობს იგი. განსაკუთრებით ენერგიულად ასაბუთებს განმეორების იდეას ცნობილი ფაშისტი ფილოსოფოსი ოთმარ შპანი. თავის „კატეგორიათა მოძღვრებაში“ იგი აღუნიშნავს—პერიოდულობა სინამდვილის განსაკუთრებით აუცილებელ კატეგორიას წარმოადგენსო და ცდილობს დაამტკიცოს, რომ ეს მართლაც ასეა: ბუნებაში ყველაფერი მეორდება, მეორდება წლის ნაწილები, ქიმიური ელემენტების სისტემის პერიოდულობაც ამასვე ამტკიცებს, ცოცხალ არსებებს სუნთქვა და გულისცემა ახასიათებს, ძილი და სიფხიზლე, რომელნიც ურთიერთს ცვლიან, პოეზიას რითმი, ენას პერიოდები, მეურნეობას ფულის ტრიალი... წინსვლას, ახალი ფორმების აღმოცენებას, პროგრესს, განვითარებას ნამდვილად არსად არა აქვს ადგილი. განვითარების იდეა მექანიკური იდეაა, რომელიც სიცოცხლეს, კულტურასო,—სრულიად არ ეგუება, იგი კლავს მას და მისი აღიარება სრულიად შეუძლებელია, ამბობს შპანი. „მეურნეობას, სახელმწიფოს, მთელ კულტურას შეუძლია ახალგაზრდობიდან სიმწიფისა და მერე მოხუცებულობის მდგომარეობაში გადავიდეს. მაგრამ არასდროს არ შეიძლება მოხდეს ისეთი რამ, რაც იმთავითვე არ იყო პირველადს მთლიანში მეცემული“,—მსჯელობს შპანი და, ამრიგად, განვითარების იდეას არსებითად ნიციშეს „მარადიული განმეორების“ ცნებას უპირისპირებს. განვითარების იდეის უარყოფა ბუნებრივია რასული თეორიის თვალსაზრისით, და ვასაგებია, რომ ლენცი პირდაპირ, წარბეუხრელად აცხადებს: „პროგრესი ჩვენს ხანაში თვითმკვლევლობას ნიშნავს“.

განვითარების ცნების უარყოფა და პროგრესის თვითმკვლევლობად აღიარება განსაკუთრებით დამახანსიათებლად და სიმპტომატურად უნდა ჩაითვალოს ფაშისტური თეორიისათვის: „ლზობის პროცესში ჩართულ კლასს არ შეუძლია წამოაყენოს მოძღვრება პროგრესის შესახებ ან მხარი დაუჭიროს მას—აზრი პროგრესის შესახებ, აღიარება პროგრესისა ბურჰუაზიისათვის საკუთარი გაკოტრების, საკუთარი მოსპობის აღიარებას ნიშნავს“,—შენიშნავს სამართლიანად ბერნარდ ინჟერი.

დაბალი და მაღალი რახები და ისტორიის აზრი

მთელი კაცობრიობა, ფაშისტების აზრით, როგორც ზემოთაც იყო აღნიშნული, იმთავითვე გარკვეული რასული ერთეულებისაგან შედგება, და განსაკუთრებით საფულისხმოა, რომ მათ ეს ერთეულები სულ სხვადასხვა ღირებულების მქონედ მიაჩნიათ: არიან ხალხები, ერები სრული ღირებულებისა, და არიან ხალხები, ერები ნაკლები ღირებულებისა.

რასიული თეორიების ავტორები თავის მეცნიერულ ამოცანად სთვლიან სხვადასხვა ხალხების, რასების ღირებულების მიხედვით დაჯგუფებას. არსებობს მრავალი ასეთი დაჯგუფების ცდა და თავისთავად იგულისხმება გერმანელი ფაშისტების ამ ცდებში ყველაზე უფრო მაღალ რასად ნორდული, ე. ი. ჩრდილოელი რასა, ანუ გერმანული რასა ითვლება.

ცნობილი ფაშისტი ავტორის, გუნთერის მიხედვით, სამი ძირითადი რასა—ჩრდილო რასა, დასავლეთის რასა და აღმოსავლეთის რასა—ასე ხასიათდება: „ჩრდილოელი ადამიანის ძირითადი თვისებებია მსჯელობის უნარი, სიმართლე და აქტივობა. იგი თავის თავს ფლობს და ამიტომ სხვის გავლენას ეწინააღმდეგება. მისთვის დამახასიათებელია რეალობის გრძნობა; ეს გრძნობა, შეერთებული აქტივობასთან, რომელსაც სიმამაცის დონემდე შეუძლია ამაღლდეს, აღძრავს მას ფართო წამოწყებებისათვის. იგი ყოველთვის გონიერია, ჩუმი, მდგარია, აუღელვებელია თავის მსჯელობებში. მოვალეობის გრძნობა მას ძლიერ აქვს განვითარებული. იგი ბევრს მოითხოვს თავის თავისგანაც და სხვებისგანაც.“

დასავლეთელი ადამიანის დამახასიათებელი ნიშნები სხვაგვარია: ადვილი აღზნებულება, ცხოვრების დროსტარებდა განცდა და არა მოვალეობად, როგორც მას ჩრდილოელი ადამიანი განიცდის; ყბედობა, ზერელობა, სექსუალობა, საღისტური მიდრეკილებებით, სუსტი შრომისუნარიანობა, სიხარმავე და მიდრეკილება ანარქიზმისა და ფარული შეთქმულებების მიმართ.

აღმოსავლურ რასას იგივე გუნთერი შემდეგნაირად ახასიათებს: „ამ რასის ადამიანი ეჭვიანია, ნელია, იგი ფილისტერია. მას არა აქვს გამბედაობა არც აზროვნებაში, არც მოქმედებაში. იგი ფულის მოყვარულია. მისწრაფება აქვს თანასწორობისადმი, დემოკრატიისადმი. ეს იმით აიხსნება, რომ აღმოსავლური რასის ადამიანი საშუალო სიმაღლეს ვერაფერში ვერ ამეტებს და ამიტომ ყოველგვარი სიდიდის მიმართ, რომელსაც კი ხვდება ცხოვრებაში, თუ ზიზღს არა, ანტიპათიას მიიჩნევს გრძნობს.“

როგორც ვხედავთ, რასულ თვისებათა აღწერა აქ წმინდა ღირებულების თვალსაზრისით არის ნაწარმოები და ნამდვილი დადებითი ნიშნებით მხოლოდ „ჩრდილოელი რასა“ დახასიათებული. კიდევ უფრო აშკარად იგივე თვალსაზრისი როზენბერგის კლასიფიკაციაშია მოცემული.

როზენბერგი კაცობრიობას ორს მთავარ ნაწილად ჰყოფს: ერთი „ბატონთა რასები“, ხოლო მეორე—„დაბალი ადამიანების რასები“,—ამბობს იგი, და ამ უკანასკნელთა რიცხვს, ფაშისტების რწმენით, ფერადი ხალხების გვერდით რუსებიც ეკუთვნიან.

ყველაზე უფრო გავრცელებული რასული მოძღვრების—ციმეტი-მოდღვრების—მიხედვით, დედამიწაზე სულ სამი ძირითადი რასული ჯგუფი არსებობს. პირველია ე. წ. „ფელახებისა და კულეების რასა“, ე. ი. რასა, რომელსაც ახასიათებს მცირე მოთხოვნილებების ქონება, მორჩილება, სიცოცხლის უნარიანობა, სიბეჯითე. ესაა მონების რასა, რომელიც მთელი ქვეყნიერების მოსახლეობის უმრავლესობას შეადგენს („აზიისა და აფრიკის მკვიდრი რასები, რუსეთის აღმოსავლეთი აზიის მცხოვრებნი და სხვ.“). ისინი მოუთმენლად ელოდებიან სხვა რასების წარმომადგენლებს, როგორც თავის ბატონებსა და კოლონიზატორებს. რასათა მეორე ჯგუფს შეადგენენ, ფაშისტების სიტყვით, „პარაზიტული რასები“, რომელნიც მოტყუებითა და ვერაგობით მოქმედებენ. ყველაზე უფრო საშიში მათ შორის ებრაელების რასააო, ამბობენ კაცისჭამია რასისტი თეორეტიკოსები. დასასრულ, მესამე ჯგუფს, ციმერმანის მიხედვით, წარმოადგენენ „ბატონებისა და მეომრების რასები, გერმანიის მეთაურობით, რომლის სამხედრო ძლიერება, მეცნიერება და ტექნიკა მოწოდებულია მთელ ქვეყნიერებაზე გაბატონდეს“.

რა დასკვნები გამოიმდინარეობს აქედან? თუ, რასული თეორიის მიხედვით, ისტორიის მთელ შინაარსს რასათა ურთიერთშორისი ბრძოლა წარმოადგენს, მაშინ ცხადია, რომ მთელი ისტორიის ნამდვილი აზრი ისაა, რომ ყველა რასას თავისი შესაფერისი ადგილი მიეჩინოს: მონებს მონისა და ბატონებს ბატონისა. ეს იმას ნიშნავს, რომ, ფაშისტების აზრით, ნამდვილი, სამართლიანი, კაცობრიობისათვის ერთადერთი ბუნებრივი და, მაშასადამე, გარდუვალი წესი ის იქნება, რომ ბატონებისა და მხედრების რასამ, ე. ი. ფაშისტების გერმანიამ, ყველა ქვეყანა დაიპყროს და სამუდამოდ ყველგან თავისი შეუზღუდველი ბატონობა დაამყაროს.

რასისტული „შემეცნების თეორია“

ბუნებრივად უჩნდება ადამიანს საკითხი: ნუთუ სერიოზულად ფიქრობენ ფაშისტი-თეორეტიკოსები, რომ მათი მოძღვრება რასების შესახებ მართლაც სწორია? ნუთუ მართლაც დარწმუნებული არიან ისინი, რომ ისტორიას რასა, სახელდობრ, გერმანული რასა წარმართავს? რასაკვირველია, არა. საქმე ისაა, რომ ფაშისტის თეორეტიკოსები თავისებური აზრისა არიან თეორიის, ჭეშმარიტი შემეცნების შესახებ. მათ არ სწამთ მეცნიერება, ნამდვილი შემეცნება, ნამდვილი ჭეშმარიტება. ეს ნათლად ჩანს მათი შეხედულებიდან ადამიანის გონების, ადამიანის ინტელექტის შესახებ.

გონება ობიექტური სინამდვილის სწორ ასახვას, სწორ შემეცნებას ესწრაფვის. მაგრამ, ფაშისტი-თეორეტიკოსების აზრით, მას ამისი ძალა არ შესწევს. ის, რასაც იგი სინამდვილის შესახებ გვეუბნება, არავითარ შემთხვევაში ობიექტურ ჭეშმარიტებას არ წარმოადგენს. ამისი მიზეზი ისაა, რომ ობიექტური სინამდვილე საზოგადოდ არ არსებობს. ბუნება შესაფერი კულტურის ფუნქციას წარმოადგენსო, ამბობს შპენგლერი: მისთვის იგი სუბიექტური განცდაა და მეტი არაფერი. მაშასადამე, გონების ძალებით მოპოვებული ჭეშმარიტება არავით-

თარ შემთხვევაში ობიექტური ვითარების ასახვად არ შეიძლება ჩაითვალოს გონება სინამდვილეს კი არ ასახავს, როგორც ობიექტურად არსებობს ეს უკანასკნელი. არა, გონება „ძლიერებისადმი ნებელობას“ ემსახურება. ამიტომ ჭეშმარიტების საზომად ობიექტური ვითარებისადმი შესატყვისობა კი არ შეიძლება ჩაითვალოს, არამედ მხოლოდ ის, თუ რა სარგებლობის მოტანა შეუძლია მას „ძლიერებისადმი“ ნსწრაფი ნებელობისათვისო, ფიქრობდა ნიცშე, და თანამედროვე ფაშისტური შემეცნების თეორია მთლიანად იზიარებს ამ შეხედულებას. აქედან გასაგები ხდება, რომ ფაშისმის იდეოლოგიების შემეცნების თეორიაში კვლავ რასის ცნება თამაშობს მნიშვნელოვან როლს; შემეცნება ინსტინქტის, „სისხლის“ საქმეა. სწორი შემეცნება რასისათვის სასარგებლო შემეცნებას ნიშნავს. ამიტომ მისი მიგნება გონების საქმე კი არაა. არა! მას მხოლოდ ინტერნაციონალური შეიძლება წვდებოდეს: სინამდვილის ჭეშმარიტი შემეცნება მხოლოდ ის შემეცნებაა, რომელსაც „უმაღლესი რასის“ „სისხლი“ წვდება.

მაგრამ თუ ასეთია ფაშისტების იდეოლოგიების შემეცნების თეორია, მაშინ გასაგებია, რომ შეუძლებელია მათ თავისი რასისტული მოძღვრების ჭეშმარიტება სწამდეთ. მათ მხოლოდ იმდენად მიაჩნიათ იგი ჭეშმარიტებად, რამდენადც ეს მოძღვრება შეიძლება სასარგებლო, ხელსაყრელი იყოს რასისათვის. როზენბერგი პირდაპირ აღნიშნავს, რომ ამ შემთხვევაში ჩვენ მხოლოდ მითითებულ გვაქვს საქმე, რომელსაც დამტკიცება კი არა, რწმენა სჭირია.

ამრიგად, რასული თეორია არა ნამდვილ თეორიას წარმოადგენს, არამედ რელიგიურ მოძღვრებას, სარწმუნოებას, რომლის დანერგვასაც ევოლუენი დაჟინებით ცდილობენ გერმანელი ფაშისტები გერმანელი ახალგაზრდობის ცნობიერებაში.

რასული თეორია და ომი

რისთვის ესაჭიროება ფაშისმს რასული თეორია, ეს „ახალი მითი“, ეს „ახალი სარწმუნოება“. პასუხი ნათელია: რასული თეორია ხალხის ცნობიერებას ჩრდილავს. იგი ბურჟუაში ახვევს გერმანელი ხალხის ნამდვილ ინტერესებს და მათი შეგნების ნაცვლად იგი ველურ ინსტინქტებს აღძრავს მასში, ინსტინქტებს, რომლებიც ევოლუენ ესაჭიროება ფაშისმს თავისი ბატონობის დასამყარებლად.

ომის ცემა საზოგადოდ დიდ როლს ასრულებს რასული თეორიის მოძღვრებათა სისტემაში. შეიძლება ითქვას, ფაშისმში ომის აშკარა კულტს ქადაგებს და, როგორც მრავალ სხვა შემთხვევაში, აქაც ნიცშეს ძალაუფლების ნებელობის ფილოსოფიას ეყრდნობა. ჩრდილი რასას, გერმანულ რასას, როგორც უმაღლესი ღირებულების მქონე რასას, ბუნებრივად ძალაუფლებისადმი ნებელობა ამოძრავებს და მთელი მეოცე საუკუნის ისტორიას, რასისტების მტკიცებით, ეს გარემოება აძლევს აზრსა და შინაარსს. ძალაუფლებისადმი ნებელობა ძალადობას ნიშნავს, ომს სხვა რასებთან და ხალხებთან. გარეშე ომისა, მაშასადამე, შემდგომი განვითარება შეუძლებელია. ამიტომაც, რომ ფაშისტები შეურიგებელ ბრძოლას აწარმოებენ ყოველგვარი პაციფიზმის წინააღმდეგ. ჰიტლერი გადაჭრით აცხადებს: მუდმივი მშვიდობიანობის შემთხვევაში კაცობრიობა უთუოდ

დაიღუპებოდაო. მუსოლინი ამბობს: „როდესაც ორი ელემენტი ერთმანეთს შეჯახდება, საკითხს მხოლოდ ძალა სწყვეტს. არასდროს ისტორიაში არ ყოფილა და არც იქნება საკითხის სხვაგვარი გადაჭრა. ფაშიზმს არ სწამს რაიმე მტკიცე მშვიდობიანობის შესაძლებლობა, არ სწამს, რომ ასეთ მშვიდობიანობას რაიმე სარგებლობის მოტანა შეუძლია“.

ჰიტლერის მთავარი პრინციპი ასეთია: ყოველ ხალხს საკმარისი ტერიტორია უნდა ჰქონდეს, თორემ იგი შექველად დაიღუპებაო. მაგრამ ტერიტორია მხოლოდ ძალით შეიძლება ჩაიგდო ხელში. გერმანელი ხალხის სასიცოცხლო ინტერესები მოითხოვენ, რომ მან ძალით ჩაიგდოს ხელში საჭირო ტერიტორია: „მხოლოდ გამარჯვებული ხალხის ძალა მოგვეცემს მიწა-წყალს და ამით ჩვენი ხალხის სიცოცხლეს უზრუნველყოფს... მე გადაჭრით ვილაშქრებ ყველა იმ უბადრუკი მწერლის წინააღმდეგ, რომელიც ამტკიცებს—მიწა-წყლის შეძენის ეს წესი „ადამიანის უწმინდესი უფლებების უფურაცხოვად“ უნდა ჩაითვალოსო. ამით ეს მწერლები დანაშაულებრივ უწყობენ ხელს დასუსტდეს და მოისპობს ჩვენს ხალხში ნებელობა საკუთარი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ერთადერთი სწორი საშუალების მიმართ“. „ვინც მართლაც სულითა და გულით ესწრაფვის პაციფიზმის გამარჯვებას, იგი ყოველგვარი საშუალებით უნდა ესწრაფოდეს ქვეყნის დაპყრობას გერმანელების მიერ,—განაგრძობს ჰიტლერი,—ფაქტიურად პაციფისტურ-ჰუმანური იდეა მხოლოდ მაშინაა კარგი, როცა მალა მდგომი ადამიანი წინასწარ იპყრობს და იმორჩილებს ქვეყანას ისეთი მოცულობით, რომ იგი დედამიწის ერთადერთ ბატონად გადაიქცეს“.

გასაგებია, რომ რასისტები დაუსრულებელ დითირამბებს უვალობენ ომს: იგი ზრდის და ავითარებს ყველაფერს, რაც კეთილშობილია ადამიანში, ძლიერია და მაღალი, რაინდულია და გამირულიო. სამაგიეროდ პაციფიზმი ყველაფერს ამას ჰკლავსო: იგი ხელს უწყობს სისუსტესა და უძლურებას, ლაჩრობასა და ვერაგობასო.

ამრიგად, რასული თეორიის ძირითადი აზრი, მისი ნამდვილი შინაარსი გერმანული იმპერიალიზმის მსოფლიო ბატონობისათვის მზადებაში მდგომარეობს.

ფაშისტური იმპერიალიზმის ნამდვილი აზრი

მაგრამ რას ნიშნავს ფაშისტური გერმანული იმპერიალიზმის მსოფლიო ბატონობა? ნამდვილად ვისი ბატონობის დამყარებაზე ოცნებობენ ფაშისტი მოძალადეები, როდესაც გერმანული რასის მსოფლიო ბატონობის სამართლიანობაზე ლაპარაკობენ?

დემოკრატია, რასისტების მიხედვით

თითქოს ერთადერთი დასკვნა, რომელიც რასული თეორიიდან გამოიძინარეობს, თითოეული ცალკე რასის ფარგლებში სრული თანასწორობის იდეის აღიარება უნდა ყოფილიყო. მართლაცდა, თუ რომ ყველაფერს რასა უდევს საფუძვლად, მაშინ საიდან უნდა გაჩენილიყო უანსხვავება ერთ და იმავე რასის ადამიანებს შორის? მაღალი რასა მხოლოდ მაღალი ღირებულების მქონე ადა-

მიანებისაგან უნდა შედგებოდეს და, მაშასადამე, რასისტების თეორიის კითხვით, ყოველი ხალხის სახელმწიფოებრივი და სოციალური ორგანიზაცია სრული თანასწორობის პრინციპზე უნდა ყოფილიყო აგებული: ფაშისტური სახელმწიფო უაღრესად დემოკრატიული სახელმწიფო უნდა ყოფილიყო.

ნამდვილად კი, როგორც ცნობილია, არაფერს ისე შეუძლებელ ბრძოლას არ უცხადებენ ფაშისტები, როგორც სწორედ თანასწორობის იდეას, არაფერს ისეთ დიდ ბოროტებად არ სთვლიან, როგორადაც დემოკრატია. „სისულელე იქნებოდა, — ამბობს ჰიტლერი, — განგვესხვაგვებია ადამიანები მათი ღირებულების მიხედვით რასის თვალსაზრისით და ამით ომი გამოგვეცხადებია მარქსისტული დებულებისათვის: „ადამიანი თანასწორია ადამიანის“, ისე რომ აქედან სათანადო დისკვენები არ გამოგვეტანა... თანამიმდევრობა მოითხოვს, აღიარება სისხლის მნიშვნელობისა და აქედან რასული ძლიერებისა გადატანილი იქნას ცალკეულ ადამიანებზეც. დებულება იმის შესახებ, რომ ცალკეულ ხალხებს, მათ რასულ თავისებურებათა მიხედვით, სხვადასხვა ღირებულება აქვთ, უნდა გავრცელდეს ცალკეულ ადამიანებზეც თითოეული ხალხის ფარგლებში... ის მსოფლმხედველობა, რომელიც, უარყოფს რა დემოკრატიულ მოძღვრებას, ისწრაფვის საუკეთესო ხალხს და, მაშასადამე, საუკეთესო ადამიანებს განუმტკიცოს მსოფლიო, ლოგიკური აუცილებლობით ხალხის შიგნითაც არისტოკრატიულ პრინციპს უნდა გაჰყვეს“.

რასისტული თეორია არა მარტო საერთაშორისო პოლიტიკაში ებრძვის თანასწორუფლებიანობის იდეას, იგი პრინციპული მოწინააღმდეგეა დემოკრატიაში „შინაურ პოლიტიკაშიც. დემოკრატიულმა პრინციპებმა კინალამ დაღუპვის კარამდე მიიყვანეს გერმანია, ამბობენ გერმანელი ფაშისტები, მისი გადარჩენა და ამაღლება მხოლოდ არისტოკრატიულ პრინციპს შეუძლიაო. რატომ? იმიტომ, რომ დემოკრატია ხალხის უმრავლესობის, ხალხის ფართო მასების ბატონობას ნიშნავს. ხალხის უმრავლესობა, მასა კი, ფაშისტების ქადაგების თანახმად, ნამდვილ ადამიანებს როდი შეიცავს, რომელთაც კულტურის შექმნა შეუძლიათ: „მასა უძრავია და ზარბაცი... მასას შეთვისების უნარი ძლიერ შეზღუდული აქვს, გაგების წრე ძლიერ ვიწრო, სამაგიეროდ დავიწყების უნარი აქვს ძლიერ დიდი...“ მასსა „სისულელის, უნიჭობის და მხდალობის“ განსახიერებაა, იგი მხოლოდ მასალაა, რომლითაც ნამდვილი „პიროვნება“, „გმირი“, „გენიოსი“ სარგებლობს. „კაცობრიობის კულტურის პროგრესი უმრავლესობის პროდუქტს როდი წარმოადგენს, იგი მხოლოდდამხოლოდ პიროვნების გენიალობასა და მოღვაწეობას ეყრდნობა“, — ამბობს ჰიტლერი.

აქედან, ცხადია, შეუძლებელია ჯანსაღი სახელმწიფო ფართო მასების ინტერესზე აიგოს: მასების ბატონობა, ფაშისტების უსირცხო მტკიცებით, უნიჭობის, უზნეობის, სიზარმაცის, იდიოტიის ბატონობა იქნებოდა. პროლეტარებს, პლებეებს, „საზოგადოების ნაძირალებს“ არ შეუძლიათ დიად კულტურულ ნაწარმოებთა გაგება. მათ მხოლოდ დანგრევა შეუძლიათ მათი, მათ მხოლოდ „ზიზლი შეუძლიათ ყველაფრის იმის მიმართ, რაც დიადია და კეთილშობილი ამ ქვეყნად“, — ამბობს ბრაზმორეული შპენგლერი.

ასეთი თვალებით უყურებენ ფაშისტები ხალხის ფართო მასებს. ზარს ჰგვრის მასების რევოლუციური სულისკვეთება, რომელმაც დრომოკმული ბურჟუაზიული წესწყობილების ნანგრევებზე ახალი, კომუნისტური საზოგადოება უნდა ააგოს.

კი, მაგრამ, როგორ არის მიანიც შესაძლებელი, რასისტული თეორიის მიხედვით, ერთი ხალხის, ერთი რასული მთლიანობის ფარგლებში ადამიანთა შორის ეგოდენ დიდი ხარისხობრივი განსხვავება ვალიაართ? განა ამ თეორიით ყოველგვარ ასეთ განსხვავებულობას რასის ფაქტორი არ განსაზღვრავს? ერთადერთი პასუხი, რომელიც რასისტებს მოეპოვებათ ამ საკითხზე, შემდეგია: ადამიანები ერთნაირად წმინდა წარმომადგენლები როდი არიან თავისი რასის, თუგინდ ისინი ერთ ხალხს ეკუთვნოდნენ—ზოგს უფრო წმინდა რასული სისხლი აქვს, ზოგს ნაკლებ წმინდა. ნამდვილი რასის წარმომადგენლებს მხოლოდ გაბატონებული წრეები იძლევიანო, ამტკიცებენ ფაშისტები, დაბალი წრეები, ხალხის ფართო მასა, პროლეტარიატი უფრო აღმოსავლური რასის თვისების მატარებელია, მასში აღმოსავლური სისხლია შერეული; ამიტომაც, რომ ეს ადამიანები ბატონებდნენ ვერ გადაიქცნენ; ამიტომაც, რომ ისინი დამორჩილებული წრეების შედგენილობას ქმნიანო.

ამრიგად, ნათელი ხდება, თუ რაშია მთელი არსება რასისტული თეორიისა, რისთვისა იგი გამოგონებული, რატომაც იგი ახალ რელიგიად გამოცხადებული. ფაშისტების მთელი ფილოსოფია, როგორც ვხედავთ, ბოლოს და ბოლოს იმთავითვე ამ დებულებაზეა დამყარებული: ხალხის ფართო მასა, პროლეტარიატი, დაბალ რასას ეკუთვნის; დაბალი ღირებულების რასა კი მარად დამორჩილებულ მდგომარეობაში უნდა დარჩეს, იგი წმინდა რასის წარმომადგენლების, გაბატონებული წრეების მარადიულ ბატონობას უნდა დაექვემდებაროს. სამართლიანი წესწყობილება, მარადიული და გარდუვალი წესწყობილება, რომლის გარეშე კულტურული შემოქმედება სრულიად შეუძლებელია, ფაშისტების ქადაგების თანახმად, ექსპლოატაციაზე დაფუძნებული წყობილებაა.

აი ნამდვილი არსება და ერთადერთი აზრი ფაშისტების რასისტული თეორიისა. აქედან გასაგები ხდება, რომ, რასისტული თეორიის მიხედვით, სამართლიანი პროგრესული სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი ცხოვრება შეუძლებელია დემოკრატიის პრინციპებზე იყოს აგებული. ამ პრინციპებს ფაშისტები იერარქიის პრინციპებს უპირისპირებენ და მთელს თავის საშინაო პოლიტიკას მათი მიხედვით წარმართავენ.

იერარქიული წყობილება

ისე, როგორც მრავალ სხვა შემთხვევაში, ფაშისტები აქაც ნიცშეს ეყრდნობიან. როგორც ცნობილია, რანგისა და იერარქიის ცნებას ნიცშეს ფილოსოფიაში განსაკუთრებით თვალსაჩინო ადგილი აქვს დათმობილი. ნიცშესთვის „აზნებობის უღრმეს არსებას ძალაუფლებისადმი მისწრაფება „შეადგენს...“ „ს უ რ გ ი ლ ი უ ფ რ ო ძ ლ ი ე რ ი შ ე ი ქ ნ ა... წარმომადგენს ერთად-

ერთ რეალობას... სურვილი მიითვისო, ბატონად გადაიქცე, გაძლიერდე... ხოლო ამ სურვილის განხორციელების ძალა ყველას ერთნაირი არა აქვს. მაშასადამე, არ შეიძლება თანასწორობა არსებობდეს ადამიანთა შორის: არიან სუსტი და არიან ძლიერი ადამიანები.

კაცობრიობის არსებობის აზრს, მის იმედსა და ბედნიერებას მხოლოდდამხოლოდ ძლიერ ადამიანთა წარმოქმნა შეადგენს. „თვითონ კაცობრიობა უფრო საშუალებაა, ვიდრე მიზანი“. მიზანი მხოლოდ ზეადამიანების შექმნაში მდგომარეობს.

მაშასადამე, მიზანშეწონილად, ნიცემს მიხედვით, მარტო ისეთი საზოგადოებრივი წყობილება შეიძლება ჩაითვალოს, რომელიც სწორედ ძლიერია და უფლებამოყვარული ადამიანების გაჩენასა და განვითარებას უწყობს ხელს. ასეთ წესწყობილებად კი მხოლოდ მკაცრი იერარქიის პრინციპზე აგებული წესწყობილება უნდა იყოს.

ნიცემ საზოგადოებრივი წესწყობილების იდეალად კასტურ წყობილებას თვლის: „დღემდე ადამიანის ტიპის ყოველგვარი ამაღლება უთუოდ არისტოკრატიული საზოგადოების საქმე იყო, ისეთი საზოგადოებისა, რომელსაც რანგთა და ღირსების მიხედვით ადამიანთა ურთიერთშორისი განსხვავების გრძელი მწკრივი სწამს და საჭიროდ მიაჩნია მონობა ამა თუ იმ აზრით“, — ამბობს იგი.

ფაშისმი, შეიძლება ითქვას, უცვლელად ღებულობს ნიცემს ამ იდეას და მთელი საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების პრინციპად იერარქიის ცნებას აღიარებს. მაგალითად, შპანის აზრით, „თანასწორობა სიცოცხლის დასასრულია. მხოლოდ რანგი, მხოლოდ განსხვავება ნიშნავს სიცოცხლეს. რანგის მიხედვით, განსხვავებთა გარეშე მსოფლიო ვერ იარსებებდა...“ „ბუნებაში ჩვენ ვხედავთ ადამიანსა და შიმპანზეს, ლომსა და ტურას, კრისტალებსა და ამორფულ მასას—ყველა ეს ხომ სხვადასხვა რანგისაა და სხვადასხვა ადგილი უკავია მსოფლიო კიბზე“, — ამბობს იგი და ამით იერარქიის პრინციპის ბუნებრივობისა და უნივერსალობის დასაბუთებას ცდილობს. მეორე „თეორეტიკოსი“—ვეიპერტი იერარქიის იდეას ემანაციის იდეას უკავშირებს. კოსმოსში წესიერება საფეხურებრივ, რანგობრივ ხორციელდება: იგი ღვთაების ემანაციას, ღვთაების საფეხურებრივ გამოვლენას წარმოადგენსო, ამბობს იგი.

ამრიგად, მთელი სინამდვილე, კოსმოსი, რანგობრივ წესრიგს შეიცავს. მასში ყველაფერი იერარქიულადაა მოწყობილი: დაბალი მაღალს ემორჩილება და ეს უკანასკნელი კი უფრო მაღალს.

იერარქიის ცნების ასეთის, ასე ვთქვათ, უნივერსალური და ონტოლოგიური ხასიათის ხაზგასმა, რასაკვირველია, იმისათვის აქვთ განზრახული ფაშისტ თეორეტიკოსებს, რომ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში თავისი იერარქიული წყობილების სამართლიანობა და აზრიანობა დაამტკიცონ და ამრიგად გზა აუზნონ ხალხს, რომელიც ამ იერარქიულ წესებს უნდა შეუთრდნენ და თავისი ექსპლოატაციის სამართლიანობა და გარდუვალობა სცნონ.

უკვე მესამეე წელია, რაც თავიდან ფეხებამდე შეიარაღებული ფაშისმი თავისი რასისტული თეორიების აზრის განხორციელებისათვის, მსოფ-

ლიოში თავისი ველური ბატონობის დამკვიდრებისათვის იბრძვის. ამ წინადადებაში მავლობაში კაცობრიობა საკმაოდ დარწმუნდა, რომ ფაშიზმს სიკვდილი და აოხრება მოაქვს, რომ მისი გამარჯვება კულტურისა და ადამიანური ცხოვრების დაღუპვას ნიშნავს. პროგრესული კაცობრიობა თვითმკვლევლობას ვერ ჩაიდენს, ეს სრულიად შეუძლებელია. ფაშიზმი უნდა დაიღუპოს და დღეს, როდესაც მის წინააღმდეგ მებრძოლ ძალებს საბჭოთა ხალხები და მათი გენიალური ბელადი ხელმძღვანელობს, დღეს ყველასათვის უეჭველია, რომ ფაშიზმის დაღუპვა უანაღოესი მომავლის საქმეა.

(შემოვიდა რედაქციაში 10.X.1941)

დ. ასათიანი

ვიღებოვნის რასული ინტეგრატაციის სიყალბე

ფაშისტები ჩვენი დროის ობსკურანტები არიან, ობსკურანტიზმი და ფაშ-შიზმი სინონიმებად შეიძლება ჩაითვალოს. ფაშისტები ადამიანის გონების ბუნებრივი სიფხიზლის წინააღმდეგ იბრძვიან. ისინი ცდილობენ გონებრივად დააქვეითონ ხალხი და ამგვარად თავისი შავ-ბნელი ზრახვები იოლად ახორციელონ.

ფაშისტები ცდილობენ რასული „თეორია“ გაავრცელონ ხალხში.

მაგრამ იმავე დროს თვითონაც კარგად გრძნობენ, რომ ფაშშიზმი ანტი-მეცნიერული მოვლენაა. ისინი კარგად გრძნობენ, რომ ამისათვის მათ მოუხდებათ მეცნიერების წინააღმდეგ ბრძოლა, რადგან მეცნიერება სინამდვილის ქეშ-მარტი მხარეებს იკვლევს, ფაშშიზმი კი სწორედ რომ სინამდვილის დამახინჯებაა, მისი გაყალბება.

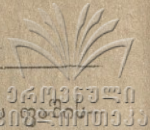
ამიტომ ფაშისტები ცდილობენ შეაჩერონ მეცნიერული კვლევა-ძიების ძლევამოსილი პროგრესი.

მეცნიერებათა შემოტყვევისგან თავის დაზღვევის მიზნით ცდილობენ გააყალბონ მეცნიერება.

ამიტომ ფაშისტები ცდილობენ მეცნიერების ყოველ დარგში მოიკალათონ. ისინი ცდილობენ ყოველ მეცნიერებაში მოიდგან ფეხი და როგორმე შიგნიდან გააყალბონ იგი. ფაშისტები ამ საქმეს მეტად მალულად და ძნელად დასანახ ფორმებში ახორციელებენ.

იმის გასათვალისწინებლად, თუ როგორი წარბშეუხრელი გამბედაობით ეწევიან ფაშისტები ამისთანა შემთხვევაში სინამდვილის ფაქტების გაყალბებას, საჭიროა ერთი რომელიმე ასეთი ფაქტთაგანი ავიღოთ და მისი ფაშისტური „ინტერპრეტაცია“ განვიხილოთ.

ერთ-ერთს ასეთს ფაქტთაგანს წარმოადგენს. ეიდეტში, რომლის ტურ-რასული „ინტერპრეტაცია“ ცნობილია როგორც გერმანიაში, სადაც განსაკუთრებით მუშაობენ ამ საკითხის ირგვლივ, ისე დასავლეთის სხვა ქვეყნებშიაც საერთოდ.

რა არის ეიდეტში და რომელი მეცნიერების ფაქტებს მიეკუთვნება იგი? ეიდეტში ფსიქოლოგიური მეცნიერების ფაქტებს მიეკუთვნება. ეიდეტში ადამიანის გრძნობათა ორგანოების მუშაობასთანაა დაკავშირებული. ადამიანის გრძნობის ორგანოები კი განუწყვეტილად ეწევიან მუშაობას. განსაკუთრებით ადამიანის მხედველობაა ამ მხრივ აღსანიშნავი. საგნის დანახვა, საგნის ხედვა აუცილებელია, რომ ჩვენ ამ საგანზე ესა თუ ის ზემოქმედება ვავსწიოთ.

როცა ჩვენ საგანს ვხედავთ, მისი ყოველმხრივი აღწერა შეგვიძლია, რადგან ყოველი მისი შინაარსი უშუალოდ განიცდება ჩვენ მიერ. საგანი მოქმედებს ჩვენს გრძნობის ორგანოებზე უშუალოდ, და ჩვენც ამ საგნის სრული გრძნობადი შთაბეჭდილება გვეძლევა. ვიმეორებ, ასეთი ცოცხალი და მასთან ერთად სრული გრძნობადი შთაბეჭდილება მხოლოდ უშუალო ურთიერთობის პირობებში ეძლევა ადამიანს.

მაგრამ არიან ადამიანები, რომლებიც სწორედ ასევე ცოცხლად და სრულად განიცდიან საგანს მისი გაცლის შემდეგაც. საგანი აღარაა მათი გრძნობათა ორგანოების წინაშე, მიუხედავად ამისა ისინი წინანდებურად ხედავენ იმავე საგანს. ასეთ ადამიანებზე შედევვი ხასიათის ცდები იქნა ჩატარებული: ვაჩვენებთ მათ წინ მხედველობის ნორმალურ მანძილზე გარკვეული სიდიდის სურათი, რომელიც საკმაო რთული შინაარსისა იყო. რამდენიმე სეკუნდის შემდეგ (8—9 სექ.) ეს სურათი აიღეს და ცდის პირს მისი აღწერა მოსთხოვეს. ცდის პირმა სურათის შინაარსი იშვიათის დეტალობით გადმოსცა, რაც ჩვეულებრივი მეხსიერების პირობებში ყოვლად შეუძლებელია. გარდა ამისა გამოირკვა, რომ ეს პირი სურათის აღწერის პროცესში იმავე ადვილს მისჩერებოდა, რომელზეც ვგულვებოდა სურათი. ყველაფერი აჩვენებს, რომ სურათის გაცლას არავითარი ცვლილება არ გამოუწვევია: გრძნობათა ორგანოები კვლავ მოქმედ მდგომარეობაში განაგრძობენ ყოფნას და დასახელებული პირი იმ გრძნობითს შინაარსებს, რომლებსაც აღწერის პროცესში გადმოვცემს, უშუალოდ მოქმედი საგნიდან მომდინარე შინაარსებად განიცდის. მისთვის ყველაფერი ისე მიმდინარეობს, თითქოს შთაბეჭდილებები ისევე უშუალო მხედველობის გზით წარმოემოზოდეს.

აი, ასეთი მოვლენების აღსანიშნავად ეიდეტშია შემოღებული.

ეიდეტში არც ისე დიდი ხანია რაც ცნობილია მეცნიერებაში. სულ რამდენიმე ათეული წელია მის შემდეგ, რაც ამ საკითხის ირგვლივ კვლევა-ძიება დაიწყო (1907 წლიდან), და დღეს საკმაო ცნობები მოიპოვება მის შესახებ.

მიღებულია ეიდეტშიმის დაპირისპირება მეხსიერების მუშაობის სხვა ფორმებთან. ასეთებია ე. წ. თანამიმდევარი კვალი და წარმოდგენა. ესენიც ამა თუ იმ საგნის უშუალო ზემოქმედების შედეგად წარმოიშვიან ადამიანის ცნობიერებაში. როგორც ერთი, ისე მეორე დიდი ხანია ცნობილია მეცნიერებისათვის.

ამათგან ვიდეტიზმს უფრო უახლოვდება ე. წ. თანამიმდევარი კვალის მიმდევარი კვალიც თვალსაჩინო ქვერტაა იმ საგნისავე, რომელსაც უშუალოდ მიეჩნებოდით და ესესაა თვალთაგან მოგვაცილეს. ასე, მაგალითად, თუ ჩვენ ამა თუ იმ პიროვნებას ვაიძულებთ რამდენიმე სეკუნდის (40 სეკ.) განმავლობაში უტკიროს ამა თუ იმ ფერად ფიგურას, ვთქვათ კვადრატს, და შემდეგ კი ვადავტანივთ თვალს რუხ ან თეთრ ფონზე, იგი დაინახავს იმავე ფიგურას, ოღონდ ე. წ. შემუშავებულ ფერებში: თუ ფიგურა ლურჯი იყო—ყვეთელ ფერში, თუ მწვანე—წითელში.

სულ სხვაა ამა თუ იმ საგნისაგან მიღებული შთაბეჭდილების აღდგენა, რაც წარმოდგენის სახელწოდებით აღინიშნება. მართალია, წარმოდგენის დროსაც თითქოს თვალწინ ვაყენებთ ისევ ჩვენ მიერ ნახულ საგანს, მაგრამ ეს დაახლოებით და არა ისე, რომ მართლაც ვხედავდეთ იმავე საგანს, ამ სიტუციის პირდაპირი მნიშვნელობით, ისე, რომ შეგვეძლოს ამ საგნის გამოხატულების ლოკალიზაცია ჩვენ გარეთ, ვუჩვენოთ მისი ზუსტი მოხაზულობა, როგორც ეს ვიდეტიზმის დროს ხდება და სხვა. არა, ეს საგნის მკრთალი სახეებია, რომლებიც ხან უფრო ნათლად, ხან ნაკლებ ახლდებიან ხოლმე ჩვენს ცნობიერებაში და თანამიმდევარი კვალისაგან მკვეთრად განსხვავდებიან.

როგორც აქედან ჩანს, ვიდეტიკური სახეები განსხვავდება როგორც წარმოდგენითი სახეებისაგან, ისე თანამიმდევარი კვალის სახეებისაგან.

მაგრამ იმავე დროს ამკარაა, რომ მას ორივესთან აქვს ნათესაობა.

ვიდეტიზმის რასული „ინტერპრეტაციის“ გათვალისწინებისათვის აუცილებელია ჩამოეთვალათ ის ძირითადი თვისებები, რომლებიც ვიდეტიზმის ექსპერიმენტულმა შესწავლამ დაადასტურა. ასეთებია შემდეგი:

ვიდეტიზმი თავის ბუნებას ორი სახით ამჟღავნებს: მაღულად ანუ, როგორც ამას აღნიშნავენ, ლატენტურად და ღიად ანუ ამკარად.

ვიდეტიზმი ზოგ ვიდეტიკოსში თანამიმდევარ კვალს უახლოვდება თავისი ბუნებით, ზოგში—წარმოდგენას.

ვიდეტიზმი არ წარმოადგენს მასობრივ და ზოგად მოვლენას, როგორც თანამიმდევარი კვალი ან მენსიერებითი წარმოდგენები. ის დასრულებულ ადამიანთა შორის იშვიათად გვხვდება და უმთავრესად მას აქ გამოიკლვისის ხასიათი აქვს. უფრო ხშირად ვლინდება ვიდეტიზმი პრიმიტიულ ადამიანებში. მისი მასობრივი ვაგლენის ჰასაკი ბავშვობის ხანაა. აქ ის მასობრივ ხასიათს ატარებს. ბავშვებში სხვადასხვა ჰასაკზე ვიდეტიზმის გამოვლენის შემთხვევა ას პროცენტამდე აღწევს.

ამ ჰასაკობრივ დახასიათებას ერთვის ის თავისებურება ვიდეტიზმისა, რომლის მიხედვითაც მისი განსხვავებული სახეები კონსტიტუციის სპეციფიკურ აღნაგობასთან აღმოჩნდა დაკავშირებული.

ვიდეტიზმი, რომელიც წარმოდგენისკენ ისრება, სრულიად განსაზღვრული ტიპის კონსტიტუციის ადამიანებს აღმოაჩნდათ, ხოლო ვიდეტიზმი, თანამიმდევარ კვალს რომ მოგვავაონებს—სხვა ტიპის კონსტიტუციის ადამიანებს.

როგორც ამ ცნობებიდან ჩანს, ჰასაკი და კონსტიტუცია მნიშვნელოვანი ფაქტორი ყოფილა ვიდეტიკური ფენომენის გამოვლენის საქმეში.

როგორც დამტკიცებულად ითვლება, ეიდეტიზმი ქიმიურ ზეგავლენას ემორჩილება: ეიდეტიკოსი თავის ეიდეტურ უნარს ჰკარგავს, თუ მის ორგანიზმში კალციუმის საკმარისი რაოდენობა იქნება შეყვანილი, ოღონდ აქაც კონსტიტუციური განსხვავებანი გარკვეულ ურთიერთობაში იმყოფებიან ამ ფაქტის მიმართ: ერთნი ამ გავლენას ემორჩილებიან, მეორენი—არა.

მეცნიერება ეიდეტიკური მოვლენების შესწავლას სხვა მხრივაც მიუღდა, სახელდობრ, შემდეგი პრობლემის სახით: ახდენს თუ არა რაიმე გავლენას თვითონ ეიდეტიკური ფენომენი მეხსიერების იმგვარ გამოვლინებებზე, როგორიცაა თანამიმდევარი კვალი და მეხსიერებითი წარმოდგენა, რომელთაგანაც, როგორც აღნიშნა, თვითონ ეიდეტიზმი ხან ერთს უახლოვდება თავისი ბუნებით, ხან მეორეს. ცდებმა დაადასტურა, რომ ის ამ მიმართულებით დიდ გავლენას ახდენს.

თანამიმდევარ კვალს შემდეგი ახასიათებს: რაც უფრო შორს წავიდეთ ცდის პირისაგან ქაპროექციო ფონს სურათის გაცლის შემდეგ, მით უფრო დიდი ზომით გამოჩნდება ამ ფონზე ნაჩვენები სურათი (ემერტის კანონი).

ეიდეტიზმის გავლენა ამ შემთხვევებში იმაში იჩენს თავს, რომ თანამიმდევარი კვალის ნიადაგზე წამოჭრილი სახეობა სავნისა ემერტის კანონს აღარ ემორჩილება.

განსაკუთრებით აღნიშნავენ ეიდეტიკური ფენომენის გავლენას, ცოცხალს გრძნობითს შთაბეჭდილებებზე.

ცნობილია, რომ ამა თუ იმ საგნის ზედმოქმედების შედეგად წარმოშობილი შთაბეჭდილება საგნის სიდიდის შესახებ შედარებით უცვლელი რჩება მიუხედავად ჩვენსა და ამ საგანს შორის არსებული მანძილის გადიდებისა. საგნის დაშორება ჩვენი გრძნობათა ორგანოებიდან და დაახლოება განსაზღვრულ მანძილზე შესამჩნევ გავლენას ვერ ახდენს საგნის სიდიდის განცდაზე—იგი იმავე სიდიდისად გვეჩვენება მიუხედავად იმისა, რომ იმავე საგნის გამოხატულება სიდიდის მხრით თვალის ბადურაზე მანძილის შესატყვისად იცვლება: დაშორება ამცირებს მას, დაახლოება—ადიდებს.

ეიდეტიზმი ერთგვარ მონაწილეობას იღებს იმაში, რომ ჩვენი ცნობიერება საგნის შედარებითს უცვლელობას, პირობების ცვალების მიუხედავად, ინარჩუნებს, რასაც ადამიანისათვის დიდი ბიოლოგიური მნიშვნელობა აქვს. ეს იცავს მას მრავალი მოსალოდნელი შეცდომისაგან და ამით თავდაცვითს შესაძლებლობებს უმატებს.

რაც შეეხება მეხსიერებითს წარმოდგენებს, არც ისინი რჩებიან ეიდეტიზმის ზეგავლენის გარეშე. მეხსიერებითს წარმოდგენებთან ეიდეტიკურ მოვლენებს შემდეგი ურთიერთობა აღმოაჩნდათ. გამოირკვა, რომ ეიდეტიკური ფენომენი სშირად პირდაპირ გადადის ხოლმე მასში: ეიდეტიკური სახეები წარმოდგენის სახეებად იქცევა. ასე, მაგალითად: ცდები ადასტურებენ, რომ საკმაოა რაიმე შეფერხება შევიტანოთ ცდების დროს, რომ მოხდეს ეიდეტიკური ფენომენის უშუალო შთაბეჭდილებაში (რომელსაც ვაძლევთ ცდის პირს) შერევის შეფერხება და მისი გადაქცევა წარმოდგენითს სახედ.

თუ ვიქონიებთ მხედველობაში ყველა იმ ცვლილებებს, რომლებსაც ვიდეტიზმი განიცდის ცნობიერების ზემოქმედებით მონაცემების მიხედვით, მაშინ იძულებული ვიქნებით ვაღიაროთ, რომ ვიდეტიზმი მეტად მერყევი რამ არის.

ამასვე გვიდასტურებს ის ცდები, რომლებმაც გამოარკვია, რომ ვიდეტიზმი იცვლება თვითონ ცდის პირის მომენტალური მდგომარეობის მიხედვით, მაგალ., თავის რხევა, ან ცდის პირის მოძრაობა გავლენას ახდენს ვიდეტიკური სახეების მდგომარეობაზე (ბუსსე). რომელიმე კვადრატის მხედველობითი ფიქსაცია თანამიმდევარ კვალს იწვევს ბავშვის ცნობიერებაში ემერტის კანონის დაცვით, ხოლო უფიქსაციოდ მიღებული შთაბეჭდილება, ვიდეტიკური კანონების მიხედვით, ვლინდება საგნის გაცლის შემდეგ.

აი, ეს თვისებები უნდა ვიქონიოთ მხედველობაში, როცა ვიდეტიზმის რასულ „ინტერბრეტაციას“ ვეცნობით. ფაშისტები ცდილობენ ეს ფაქტები გააყალბონ. ამ ფაქტების გაყალბების საქმეში რასისტების აღვირახსნილობა მკაფიოდ გამოჩნდება, როდესაც ჩვენ ვავეცნობით, თუ რას ამბობენ ისინი ამის შესახებ.

რასისტები ცდილობენ დაგვაჯერონ, რომ ვიდეტიზმის არსებობა სულის უცვლელ ბუნებას გვითვალისწინებს. რომ თითქოს და სულიერი განვითარება შინაგან კანონზომიერებას ემორჩილება და მას მუდმივ ერთი და იგივე ხასიათი აქვს. ვიდეტიზმი, მათი აზრით, გარღვეული ფენომენია, რომლითაც სულის პირველადი გამოვლინება ხდება. შემდეგ ხდება ერთგვარი ინვოლუტია: ვიდეტიზმის წიაღიდან ერთი მხრით ზემოქმედი საგნის ასახულობის ფენომენები ჩნდება, რომლებიც რეალური შთაბეჭდილებების სახით იღებიან საფუძვლად ჩვენი ცნობიერების მუშაობას, ხოლო მეორე მხრით ამ საგნების ამსახველივე მეხსიერებითი წარმოდგენები, რის შემდეგაც თვითონ ქრება. ეს იმანენტური კანონია ადამიანის სულისა, და, მაშასადამე, გარე ზეგავლენისაგან იგი ყოველმხრივ დამოუკიდებელი და თავისუფალია.

აქედან გამოჰყავთ მათ ყველა იმ ფაქტების ახსნა, რომლებიც ზემოთ იყო ჩამოთვლილი. მაგალითად, ის გარემოება, რომ ვიდეტიზმი საბავშვო ჰასაკში გვხვდება უმთავრესად და აიხსნა შემდეგ და სხვ.

მაშასადამე, ვიდეტიზმი სულის კონსტიტუტური თვისებაა, რომელიც გარღვეული და აუცილებელია. ეს გარდასვლები ვიდეტიზმიდან ცნობიერების სხვა ფენომენებისკენ სულის თანდაყოლილი ტენდენციაა. ის შიგნიდან სრულდება.

ამიტომ რასისტები ამ ვიდეტიკურ თვალსაჩინო სახეებს, რომლებსაც სუბიექტურ თვალსაჩინო სახეებს უწოდებენ, პირველად არადიფერენცირებულ, ჯერ კიდევ გაუნაწევრებელი განცდის სახით წარმოიდგენენ, რომელიც, შინაგანი განვითარების კანონების მიხედვით, განაწევრებისა და თანდათან დიფერენციაციის გზას ადგება. ამ გზაზე ერთი მხრით საგნის უშუალო ასახულობის ფუნქცია ვითარდება, ხოლო მეორე მხრით მეხსიერებითი ფუნქცია.

ეს ფაშისტური ცრუმეცნიერული ლაყობაა, რაშიაც შეიძლება დარწმუნდეს ადამიანი ზემომოყვანილი ფაქტების სრულიად ზერელე გათვალისწინების შემთხვევაშიც.

მხოლოდ უბრალო დაპირისპირებაც საკმარისია ზემომოყვანილი ხელისუფლებისა ურთიერთის მიმართ, რომ გარკვეული დასკვნა გამოვიტანოთ. რა გავქვს სინამდვილეში, რაზე მიგვიითიბებენ ეს ფაქტები ნამდვილად?

ეს ფაქტები მიგვიითიბებენ, რომ ვიდეტიზმის არსებობა კი არ ეწინააღმდეგება რომელიმე მატერიალისტურ დებულებას; ზოგი მისი გამაპირობებელი ფაქტორი მხოლოდ მოჩვენებითი გზით კი არ გვიწვევს მატერიალისტური თვალთახედვით ვიდეტიზმის გარჩევისაკენ, როგორც ამას ზოგი რასისტი აღნიშნავს (იენ ში), არამედ ვიდეტიზმი თვითონ წარმოადგენს მატერიალისტური თვალთახედვის სისწორის უტყუარ საბუთთაგანს და ყოველი მხარე მისი გამოვლენისა მხოლოდ იმაზე მიგვიითიბებს, რომ ისიც სწორედ იმგვარადვე, როგორც ყოველი სხვა ფსიქიური ფუნქციათაგანი, მხოლოდდამხოლოდ ლენინური ასახვის თეორიის საფუძველზე ხდება გასაგები.

მართლაც, რაზე მიგვიითიბებს ის გარემოება, რომ ვიდეტიზმი პირველყოფილ ადამიანებში და შემდეგ განსაკუთრებული მასშტაბით ბავშვთა შორის გვხვდება, ხოლო მოსრულებულ პასაკში იშვიათად ან უმეტესად სულ არ გვხვდება.

ეს მიგვიითიბებს იმაზე, რომ ადამიანის საწარმოო ურთიერთობის გართულების განსაზღვრულ საფეხურებზე, რომელზეც წარსული შთაბეჭდილების შემონახვის მოთხოვნები გაჩნდა, მეხსიერების იმ პრიმიტიულ სახეებს ჩაეყარა საფუძველი, რომელიც მიღებული შთაბეჭდილების ჯერ კიდევ ხელუხლებ პასიურსა და ინერტული მდგომარეობის სახით არსებობას მისცემდა გზას.

გამოცდილების უფრო მაღალ საფეხურზე, რომელზეც საჭირო შეიქმნა ამ გამოცდილების ერთგვარი სისტემატიზაცია და განსაზღვრული თვალსაზრისით კლასიფიკაცია, თვით მეხსიერების სახეც უნდა შეცვლილიყო და მეხსიერების მონაცემებისადმი უფრო აქტიური დამოკიდებულების საფუძველზე შემუშავებულიყო მეხსიერების სახეობა, რომელშიაც ეს დანაწევრებითი და შერჩევითი მიდგომა შესატყვის უკუფენას იპოვიდა. ამ საფეხურზე მეხსიერებას უნდა მისცემოდა ისეთი სახეები, რომლებშიაც ეს შერჩევითი დამოკიდებულება და ერთგვარი ეკონომიის პრინციპი (რადგან ყველაფრის უკლებლივი შემონარჩუნება ისევე დამაბრკოლებელია, როგორც დაუმასხვრებლობა) თავის გამოხატულებას იპოვიდა.

მეხსიერებითი წარმოადგენა სწორედ ასეთია. იმით ადამიანი ზემოქმედი სავნიდან ინარჩუნებს ძირითადად და კერძოულის ინერტული მოძალებისგან თავს ითავისუფლებს.

რომ შორს აღარ წავიდეთ ამ მიმართულებით, ამითაც დავკმაყოფილდეთ და ზემომოყვანილი ფაქტები გავიხსენოთ, დავრწმუნდებით, რომ ეს სწორედ ასეა. მართლაც, რომელი ფაქტი შეიძლება დავასახელოთ ზემომოყვანილი ფაქტებიდან, რომ ეს არ მტკიცდებოდეს მისი მეოხებით?

ავიღოთ ცდა შეფერხების შესახებ. ვიდეტიზმი შეფერხების შემთხვევაში წარმოადგენით სახედ იქცევა. აქ ამჟამად ჩანს საჭიროების, მოთხოვნების განსაზღვრული ძალა ვიდეტიზმის გარდაქმნის საქმეში.

И. Талахадзе

Политическая экономия фашизма

„Анатомию буржуазного общества нужно искать в политической экономии“ (Маркс, „К критике политической экономии“. Предисловие).

Монополистический капитализм. Сращивание денежного капитала с промышленным и торговым. Акционерное общество. Рантье. Капитаны (вожди) промышленности. Загнивание капитала. Гнет монополий.

В конце XIX столетия в экономической структуре капиталистического хозяйства произошли характерные изменения, составившие поворотный момент в развитии этой системы и всей ее идеологической надстройки.

Характеризуя эти изменения, Ленин пишет:

„Старый капитализм, капитализм свободной конкуренции с безусловно необходимым для него регулятором, биржей, отходит в прошлое. Ему на смену пришел новый капитализм, носящий на себе явные черты чего-то переходного, какой-то смеси свободной конкуренции с монополией. Естественно напрашивается вопрос, к чему „переходит“ этот новейший капитализм, но поставить этот вопрос буржуазные ученые боятся“¹.

Сущность капитализма—эксплуатация огромной массы трудящихся кучкой монополистов средств производства—остается и даже значительно усиливается, углубляется; изменяются лишь формы и методы этой эксплуатации, этого организованного ограбления; изменяется органическая структура капиталистического хозяйства, преимущественное перераспределение массы прибавочной стоимости между отдельными группами и гигантами производства.

Так как капиталистическое хозяйство по своему характеру общественное, но присвоение в нем частное, то для выполнения обеих функ-

¹ Ленин, Империализм, как высшая стадия капитализма, стр. 33.

дый требуется особая структура хозяйства, в которой эти тиворечивые функции слились бы в одну систему, выполнялись бы одной организацией.

Производство и обмен являются лишь различными моментами добывания прибавочной стоимости; они друг от друга неотрывны. Получение прибавочной стоимости немислимо без производства товаров так же, как и без их реализации.

Производство и реализация товаров это — двуединный процесс, неразрывное единство двух действий, без которых невозможно капиталистическое присвоение. Фабрика и биржа это — две части одного и того же процесса производства прибавочной стоимости, это — два элемента капиталистического тела.

Обращая наше внимание на этот существенный момент, Ленин пишет:

„Капитализм в его империалистической стадии вплотную подводит к самому всестороннему обобществлению производства, он втаскивает, так сказать, капиталистов, вопреки их воли и сознания, в какой-то новый общественный порядок, переходный от полной свободы конкуренции к полному обобществлению. Производство становится общественным, но присвоение остается частным. Общественные средства производства остаются частной собственностью небольшого числа лиц. Общие рамки формально признаваемой свободной конкуренции остаются, и гнет немногих монополистов над остальным населением становится во стр раз тяжелее, ощутительнее, невыносимее“¹.

Из сказанного явствует, что капиталистическое производство переросло рамки биржевой формы реализации и распределения, выросло из костюма свободной конкуренции — этой единственно капиталистической формы распределения прибавочной стоимости; производство становится в резком противоречии с существующими формами распределения, но интерес капиталистов, собственников средств производства не позволяет ликвидировать эти рамки, не допускает смены частного присвоения (планового распределения).

Типичным выражением новой черты новой формы развития капитализма является господство монополии.

„Конкуренция превращается в монополию. Получается гигантский процесс обобществления производства. В частности обобществляется и процесс технических изобретений и усовершенствований“, — пишет Ленин.

Конец XIX и начало XX столетий Ленин характеризует, как период окончательного укрепления монополий и господства финансового капитала.

¹ Ленин, Империализм, как высшая стадия капитализма, стр. 21.

94135741
189#110933

Рост монополий в Германии шел следующим образом: в 1896 г. их было около 260, в 1906 г.—385, в 1908 г.—500, в 1913 г. свыше 600, в 1924 г.—2.500 в промышленности и 580 в торговле, в 1927 г. свыше 4.000. Еще быстрее рос удельный вес монополии в отношении продукции: так, например, в Германии доля промышленной продукции монополии в 1930 г. составляла:

в горной промышленности	90%
в калийной промышленности	98%
в электротехнической	86%
в тяжелой индустрии	85%
в среднем же по всей промышленности страны	65%.

В США: в антрацитовый	90%
в алюминиевой	100%
в автомобильной	83%
в радиосвязи	100%.

За последние 10 лет концентрация капиталов в США усилилась еще больше, как это видно из следующей заметки:

„Опубликованные американским агентством Юнайтед пресс данные говорят о сильной концентрации капитала в Соединенных Штатах Америки. Согласно этим данным, в США имеется 28 концернов, из которых каждый распоряжается капиталом свыше миллиарда долларов. Общий их актив составляет 56,5 миллиарда долларов, а их кассовая наличность—7,2 миллиарда долларов. Из этих концернов 8 являются банками и 7—страховыми компаниями; они вместе держат свыше 8 миллиардов в государственных ценных бумагах. 13 промышленных, железнодорожных компаний и компаний, владеющих предприятиями общественного пользования, получили в 1939 г. чистого дохода 628,7 миллиона долларов, против 374,8 миллиона долларов в 1938 г.

О том, в какой мере кучка монополистов захватила в свои руки американскую промышленность, свидетельствуют цифры 1936 года—последнего года, за который имеется подробная статистика. Общее число компаний, плативших подоходный налог, составило 415.654; получили они вместе 7,6 миллиарда долларов чистой прибыли. Из этих компаний менее 0,2% (751 фирма) собрали почти $\frac{2}{3}$ всех прибылей¹.

В Англии: в алюминиевой	100%
в черной металлургии	42%
в судостроении	56%
в основной химии	95%
в синтетически-азотной	100%.

¹ „Спутник агитатора“, № 11. 1941 г.

Рост концентрации капиталов в Англии не отстает от США. Недавно газеты сообщили:

„По опубликованным в Лондоне статистическим сведениям, в 1935—36 гг. в Англии насчитывалось 334 миллионера. Из них 85 имели доход свыше 100 тысяч фунтов стерлингов в год (1 ф. ст. — около 26 руб.), 75 чел. — от 75 до 100 тысяч фунтов и 174 чел. — от 50 до 75 тысяч фунтов.

Население Англии, как недавно сообщалось, составляет около 41 млн. чел.“

В Японии: в каменноугольной пром. 93%
 в черной металлургии 75%
 в медной пром. 87%
 в цементной 70%
 в бумажной 97%
 в электроснабжении . . . . . 50%.

Во Франции: в черной металлургии 72%
 в химической пром. 78%
 в искусствен. шелков. 90%
 в электроснабжении . . . . . 90—100%.

Удельный вес монополии особенно высок в наиболее важных областях промышленности или, как говорят, в ведущих областях: в тяжелой индустрии, химической, электр. и горной промышленности.

Удельный вес крупнейших предприятий США с годовой продукцией свыше одного миллиона долларов выражается в следующих цифрах:

Годы	Число крупн. предприятий	В % к общ. кол. пред.	Кол. раб. в % к общ. числу	Объем прод. в % к общ. прод. страны
1904	1.900	0,9	25,1	38,0
1909	3.060	1,1	30,5	43,8
1925	10.583	5,6	56,8	67,3

Ниже приводится таблица прибылей капиталистических фирм США, получающих военные заказы за 1940 г. по сравнению с 1939 годом. Таблица заимствована из журнала „Нью месес“, составившего ее по официальным данным.

Одновременно с концентрацией в промышленности шла концентрация и монополия в банковом деле. Всех кредитных банков в Германии в 1912 году было 157 с капиталом в 2.963 миллиона марок; на долю

9 крупнейших из них приходилось 60% всех банковских капиталов.
 Если взять только 40 крупных германских коммерческих банков, то на 8 крупнейших из них приходилось 50% всей финансовой мощи.

Название фирмы	1939 г.	1940 г.	Увеличение в %/0
	в долларах		
„Дженерал стил кастинг“ (сталь)	5.661	1.106.196	19.441
„Белл эйркрафт“ (авиастроение)	9.203	284.745	2.994
„Филипе Джонс“	35.556	326.523	818
„Либерти эйркрафт продакт“ (авиастроение)	37.451	247.440	559
„Шэрон стил“ (сталь)	255.497	1.336.822	423
„Саундфью палп“ (целлюлоза)	493.399	1.942.164	294
„Дуглас эйркрафт“ (авиастроение)	2.884.197	10.831.971	275,5
„Юнайтед эйркрафт“ (авиастроение)	104.713	381.089	264
„Болдуин локомотив“ (паровозостроение)	542.026	1.944.072	259
„Отис стил“ (сталь)	214.965	717.007	234
„Джонс энд Лафлин стил“ (сталь)	3.188.944	10.277.029	222
„Бат айрон уоркс“ (железо)	660.703	2.052.179	211
„Питтсбург стил“ (сталь)	564.870	1.555.794	175
„Сако лоуэлл шопс“	335.673	883.897	163
„Юнайтед Стейте стил“ (сталь)	41.226.039	102.181.321	148
„Вундвард айрон“ (железо)	631.177	1.425.214	125
„Монарк машин тул“ (станкостроение)	529.577	1.183.103	123
„Гишолт машин“ (станкостроение)	437.163	969.161	122
„Крусибл стил“ (сталь)	2.803.569	6.230.180	122
„Юнгстаун шит энд тьюб“ (прокат и трубы)	5.004.484	10.815.468	116
„Америкен стил фаундрис“ (сталь)	1.368.514	2.943.534	115
„Дженерал рэйлуэй сигнел“ (железнодорожное оборудование)	247.593	526.761	113
„Бендикс авиэйшен“ (авиастроение)	4.485.972	9.310.074	108
„Вестингауз эйрбрейк“ (железнодорожное оборудование)	2.765.629	5.591.606	102 ¹

¹ „Спутник агитатора“, № 11. 1941 г.

В 1926 году из 17 крупных банков на долю 6 крупнейших бан-
дилось 67% основных статей баланса. Эти 6 крупнейших банков в на-
чале 1927 г. располагали 72,5% акционерного и заемного капиталов,
82,5% кредиторов, 79% дебиторов из 85 германских кредитных банков.
В 1929 году произошло слияние двух из четырех крупнейших банков
Германии, так называемых Д-банк.

Сводный баланс этого объединенного банка достигает 4.800 мил-
лионов марок, заемные средства его составляют 40% всех заемных
средств крупнейших берлинских банков и 30% заемных средств всех
100 германских акционерных кредитных банков.

Еще быстрее шла концентрация банков США. На 31 декабря 1926
года ресурсы всей федеральной резиновой системы, состоящей из 1.260
банковских единиц, распределялись таким образом: 79,6% банков (из
указанного числа) владели 17,3% депозитов; 15,9% (средних банков)
владели 19,1% депозитов; 4,5% (крупных) владели 64,6% депозитов.
В действительности же эти цифры концентрации значительно уменьше-
ны, если принять во внимание то обстоятельство, что большинство мел-
ких и средних банков, числящихся самостоятельными в статистике, в
самом деле представляет собой лишь „дочерние“ и „внучатые“ ответ-
вления тех же крупных банков, т. е. просто их составные части.

Банки не только денежная касса, хранящая сокровища, они дей-
ствительные хозяева и командиры промышленности и торговли.

„По мере развития банкового дела. — пишет Ленин, — и концентрации его в
немногих учреждениях, банки перерастают из скромной роли посредников во всеиль-
ных монополистов, распоряжающихся почти всем денежным капиталом всей совокуп-
ности капиталистов и мелких хозяев, а также большей частью средств производства
и источников сырья в данной стране и в целом ряде стран. Это превращение много-
численных скромных посредников в горстку монополистов составляет один из основ-
ных процессов перерастания капитализма в капиталистический империализм“¹.

Уже в конце XIX столетия банковские монополии сливаются или,
вернее, срастаются с промышленными, образуя финансовый капитал.
„Финансовый капитал есть банковский капитал монополистических сою-
зов промышленности“ (Ленин).

Вот типичные примеры этого сращивания:

„Шесть крупнейших берлинских банков были представлены через своих директоров
(в 1910 г.) в 344 промышленных обществах и через своих членов правления еще в
407, итого в 751 обществе. В 289 обществах они имели либо по два члена наблюда-
тельных советов, либо места их председателей. Среди этих торгово-промышленных
обществ мы встречаем самые разнообразные отрасли промышленности: и страховое
дело, и пути сообщения, и рестораны, и театры, и художественную промышленность
и пр. С другой стороны, в наблюдательных советах тех же шести банков был 51 круп-

¹ Ленин, Империализм, как высшая стадия капитализма, стр. 25.

нейший промышленник, в том числе директор фирмы Крупп, гигантского народного общества „Narag“ и т. д. и т. п.“¹.

Таким образом, характерной особенностью жизни и структуры современного, т. е. монополистического капитализма является сращение денежного капитала, т. е. банковского капитала с промышленным и торговым.

Если в эпоху промышленного капитализма типичным явлением было независимое существование разных сфер капитала или предпринимательства, то в настоящее время, при империализме, типичным является именно сращение разных сфер капитала в единые монополистические союзы унифицированного капитала—капитала вообще.

Вот как описывает Ленин этот процесс:

„Получается, с одной стороны, все большее слияние или... сращивание банкового и промышленного капиталов, а с другой стороны — перерастание банков в учреждения поистине „универсального характера“².

Этот универсальный, всеохватывающий, всепоглощающий, вседержавный капитал Ленин называет финансовым капиталом.

„Концентрация производства,—пишет Ленин,—монополии, вырастающие из нее; слияние или сращивание банков с промышленностью—вот история возникновения финансового капитала и содержание этого понятия“³.

Таким образом, по Ленину, финансовый капитал есть всепроникающий, всеохватывающий, вседержавный, унифицированный капитал, стирающий грани отдельных сфер капитала и безраздельно господствующий над всеми видами собственности.

Как мы увидим ниже, вышеуказанный самодержавный характер финансового капитала изменяет и окрашивает в удобный и подходящий себе цвет всю современную буржуазную идеологическую надстройку и все стороны жизни нынешнего общества. Именно в нем мы должны искать политическую экономию фашизма.

Борьба между капиталистами, конечно, не исчезла, но приняла иные формы: с одной стороны, форму взаимной грызни капиталистов, объединенных внутри гигантских концернов и трестов, с другой—между самими гигантами—трестами, концернами и т. п.—внутри и под их господством. Монополия есть отрицание конкуренции, при невозможности устранения последней.

Эпоха промышленного капитала характеризуется развитием дифференциации и эмансипации отдельных

¹ Ленин, Империализм, как высшая стадия капитализма, стр. 35.

² Ленин, там же, стр. 36.

³ Ленин, там же, стр. 39.

сфер капитала. Самостоятельность этих сфер достигает высшего развития при господстве сферы промышленного капитала.

Эпоха империализма характерна сращением, слиянием, взаимопроникновением отдельных сфер капитала, т. е. образованием всепроникающего, самодержавного финансового капитала.

Одной из характерных черт финансового капитала является отделение капитала от предпринимательства, полный отход капиталиста от всякой организаторской работы в производстве, от всякой роли в хозяйстве, превращение его в абсолютного паразита на теле общества.

Отделение капитала от предпринимательства достигает своего высшего развития в акционерном обществе.

Акционерное общество получило преобладающее значение особенно с начала XX столетия, облегчив, в свою очередь, централизацию и концентрацию капитала и усилив сращение банковского капитала с промышленным. Можно сказать, акционерное общество — типичная форма бытия финансового капитала.

„Сколько-нибудь широкое установление тесной связи банков и промышленности было бы невозможно,— пишет автор,— если бы к этому времени сама промышленность не сменила единоличную форму предприятия на акционерную форму; последняя, т. е. акционерная форма предприятий получила к концу XIX столетия решительное преобладание над единоличной... оказывая неограниченные возможности для централизации любых капиталов“¹.

Факт преобладания акционерной формы предпринимательства и вытеснения ею частного предпринимательства не могут замалчивать даже апологеты капитализма. Шульце-Геверниц со слезами на глазах вынужден констатировать, что

„30 лет тому назад (писано в 1908 году) свободно конкурирующие предприниматели выполняли $\frac{9}{10}$ той экономической работы, которая не принадлежит к области физического труда „рабочих“. В настоящее время чиновники выполняют $\frac{9}{10}$ этой экономической умственной работы. Банковое дело стоит во главе этого развития“².

Еще более яркую характеристику вытеснения частного предпринимательства дает В. Зомбарт. Он пишет:

„Прежде всего по новому складывается в существенных своих пунктах внешний круг деятельности капиталистического предпринимателя. Мы наблюдаем здесь следующие тенденции: тенденцию к отделению предпринимательской деятельности от обладания капиталом, или, что то же самое, переход от собственного и единоличного предприятия к предприятию, организованному на паевых началах, в частности, к ак-

¹ „Империализм и всеобщ. кризис капитализма“, стр. 104—105.

² Цитировано по Ленину, Империализм, как высшая стадия капитализма, стр. 33.

ционерному обществу, и, следовательно, переход от собственника-предпринимателя к наемному руководителю — „директору“. Акционерное общество занимает все более широкое место, как форма предприятия“¹.

Ленин подчеркивает громадное значение акционерного общества в деле гнета финансовой олигархии.

„Финансовый капитал, концентрированный в одних руках и пользующийся фактической монополией, берет громадную и все возрастающую прибыль от учредительства, от выпуска фондовых бумаг, от государственных займов и т. п., закрепляя господство финансовых олигархий, облагая все общество данью монополистам“².

Акционерное общество — преобладающая, направляющая и господствующая форма современного капиталистического хозяйства. Типичный представитель современного „предпринимательства“ нынешнего буржуазного общества, не предприниматель-организатор, а паразит-рантье, имеющий единственную „специальность“ — стрижку купонов.

Империализм — по Ленину — характеризуется необычайным ростом класса, — „...или вернее, слоя рантье, т. е. лиц, живущих „стрижкой купонов“, лиц совершенно отделенных от участия в каком-бы то ни было предприятии — лиц, профессией которых является праздность. Вывоз капитала, одна из самых существенных экономических основ империализма, еще более усиливает эту полнейшую оторванность от производства слоя рантье, налагает отпечаток паразитизма на всю страну, живущую эксплуатацией труда нескольких заокеанских стран и колоний“³.

Рантье не принимает никакого участия в процессе производства. Он часто даже не знает предприятий, дающих ему дивиденды. Он не беспокоится ни о сырье, ни о машинах, ни о фабричном здании, ни о рынке. Всеми этими делами заведуют наемные агенты: директора, распорядители, технические начальники, надсмотрщики, маклеры и прочий многочисленный штат предприятий, банков и магазинов. Единственно о чем рантье беспокоится, так это — о величине дивиденда; здесь, по мнению рантье, все зависит от хорошего директора, распорядителя, командора промышленности и финансов. Хороший делец — глава акционерной компании — вот гарантия и разгадка высокого дивиденда. Вся буржуазная литература последних десятилетий полна поисков и восхвалений умных дельцов, именитых глав акционерных компаний, трестов, синдикатов, картелей и пр. форм монополистического капитала⁴.

Типы детердингов, морганов, стиннесов, истменов, крейгеров — вот истинный культ сверхчеловека современного буржуазного общества:

¹ В. Зомбарт, Современный капитализм, стр. 14.

² Ленин, Империализм, как высшая стадия капитализма, стр. 44.

³ Ленин, там же, стр. 83.

⁴ См. у В. Зомбарта, Современный капитализм. Весь первый раздел этой книги посвящен этому вопросу.

„Идеал стремящегося вверх мелкого дельца, перед которым американские массы раньше преклонялись,—пишет профессор Бони,—преобразовался в облик крупного руководителя — капитана промышленности, который одарен почти демонической гениальностью и направляет ход хозяйственной жизни“¹.

Так возник идеал „капитана промышленности“, культ „вождя“ хозяйства.

Политический „вождь“ лишь обратная сторона медали, лишь двойник его. Что собой представляет Гувер в сравнении с Морганом или Рокфеллером, что Гитлер в сравнении со Сталиным и Крупным?! Первые лишь спутники последних, по существу только приказчики их. Капиталистическая экономика немыслима без политики, капиталистическое хозяйство невозможно без буржуазного государства; по той же причине—существование хозяйственного вождя не может обойтись без политического вождя—Крез не обходится без Цезаря. Отсюда—культ политического вождя, вождя нации, государства.

Вождь не личность, а сверхчеловек, олицетворение национального разума, государственной мудрости, политического могущества. Вождя никто не избирает, как говорит Муссолини—он сам выбирает себя. Вокруг вождя нет личностей, а есть только винтики государственного организма, государственного механизма, которые приводятся в движение по велениям вождя. Политический вождь сам вырастает подобно тому, как выросли на почве, удобренной народным потом и кровью, вожди промышленности—детердинги, стиннесы, морганы.

Неизбежным следствием паразитизма и гнета монополий является процесс загнивания, поражающий организм современного капитализма.

Капитализм в целом еще развивается в отдельных местах, в отдельных порах организма, но в нем особенно усиливается тенденция застоя, тенденция замедления технических и крупных изобретений, а иногда и прямое отрицание и борьба против прогресса в производстве.

„Как и всякая монополия, — пишет Ленин, — она порождает неизбежно стремление к застою и загниванию. Поскольку устанавливаются, хотя бы на время, монопольные цены, постольку исчезают до известной степени побудительные причины к техническому, а следовательно, и ко всякому другому прогрессу, движению вперед; постольку является, далее, экономическая возможность искусственно задерживать технический прогресс. Пример: в Америке некий Оуэнс изобрел бутылочную машину, производящую революцию в выделке бутылок. Немецкий картель бутылочных фабрикантов скупает патенты Оуэнса и кладет их под сукно, задерживает их применение“².

Пример, приведенный Лениным, не единственный: такая же задержка в применении ценнейших изобретений имеет место в области электротехники, машиностроения и т. д.

¹ Проф. Бони, Буржуазные ученые о закате капитализма, стр. 110.

² Ленин, Империализм, стр. 82.

Английский журналист Р. Пальм Датт приводит интересные данные о запрещении применения ряда машин, изобретенных в Германии:

„...Тюрингское правительство, — пишет он, — запретило в июле 1933 г. применять стеклодувные машины“.

Одобрительно комментируя это решение, газета „Acht Uhr Abendblatt“ писала:

„Это первый пример в наше время, когда государство останавливает металлические руки машины. Ее стальные члены, выполнявшие работу, которая раньше кормила сотни людей, сделали машину источником пужды рабочего класса.“

15 июля 1933 г. германское правительство запретило установку новых машин для фабрикации сигар, а также пуск новых машин, работа которых была приостановлена.

В введении к этому закону говорится, что „прогрессирующая механизация сигарной промышленности подрывала существование населения в ряде районов... Машины сделали излишними 80 тыс. рабочих, т. е. около $\frac{3}{8}$ всей рабочей силы. Установлено, что машина дает от 1.000 до 1.200 сигар в час, а рабочий при ручном труде только 70... Ожидают, что права, которые закон предоставляет министрам для ограничения производства на механизированных предприятиях, обеспечат постепенное возвращение к ручному труду“¹.

Фашистская пресса уже не скрывает своей злобы по адресу изобретений и изобретателей, она дикично призывает к инквизиции и аутодафе против изобретателей. Вот пример этого реакционного призыва:

В начале 1934 г. из Германии сообщали:

„Официальная политика в области использования машин весьма путанная; в прошлом году освободили от обложения налогом предпринимателей, устанавливающих новые машины. Однако, партийная идеология отвергает машины и правительство все в большей мере против их использования. На этой неделе была запрещена установка автоматов в стеклодувной промышленности и ограничена продукция. В цементной промышленности... запрещено открытие новых заводов и расширение старых... Запрещение пользоваться машинами, преследующее определенную цель повышения издержек производства в интересах ремесленников, покрывает экспорт. Более предприимчивые промышленники недружелюбно относятся к этой политике ограничений“².

Таков 200-летний итог развития капитализма; начал он свое существование революционным низвержением средневековья, а заканчивает свою жизнь возвратом к тому же средневековью, преследованием культуры и прогресса.

Одной из неотъемлемых особенностей финансового капитала является захватническая политика — беспрерывные войны за раздел и передел мира.

„Чем выше развитие капитализма, — пишет Ленин, — чем сильнее чувствуется недостаток сырья, чем острее конкуренция и погоня за источниками сырья во всем мире, тем отчаяннее борьба за приобретение колоний... Отсюда — неизбежное стрем-

¹ Р. Пальм Датт, Фашизм и соц. революция, стр. 45.

² Р. Пальм Датт, там же, стр. 45.

ление финансового капитала к расширению хозяйственной территории и т. д. вообще... Финансовый капитал вообще стремится захватить как можно больше земель каких бы то ни было, где бы то ни было, как бы то ни было, учитывая возможные источники сырья, боясь отстать в бешеной борьбе за последние куски неподделенного мира или за передел кусков, уже разделенных¹.

Захватническая политика вообще характерна для капитализма с его зачаточного периода, что называется с пеленок, однако, следует отличать захватническую политику финансового капитала от предшествующих тенденций колонизации.

Колонии нужны были промышленному капиталу, как рынки сбыта товаров и источники сырья. Но все это можно было получить и без насильственного захвата чужих земель, без формальной аннексии, ибо товар-деньги проникали через все границы стран. Кроме того, передовые капиталистические страны уже располагали обширными колониями еще со времен торгового капитализма.

Поэтому, конечно, в эпоху промышленного капитализма иногда слышались нотки недовольства против громадных расходов на завоевательные войны и на содержание больших колоний; это имело место главным образом в Англии в 1840—1860 гг.²

Бешеная погоня за колониями и рынками приводит капитализм с начала XX века к беспрерывным капиталистическим войнам, за раздел земного шара между великими империалистическими державами. В начале XX века уже весь мир оказывается поделенным между империалистическими странами.

Однако, раздел этот не мог остаться без изменений надолго, ибо закон неравномерного развития капитализма при империализме действует еще сильнее, еще неравномернее.

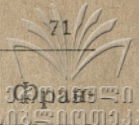
После указанного передела мира в Европе родился новый, наиболее наглый, наиболее жадный и наиболее воинственный из всех себе подобных — германский империализм. Этот последний возник на базе победы германского бронированного кулака в Франко-Прусской войне

¹ Ленин, Империализм, стр. 69.

² Вот как характеризует Ленин антиколониальную тенденцию промышленного капитализма:

„В эпоху наибольшего процветания свободной конкуренции в Англии, в 1840—1860 гг., руководящие буржуазные политики ее были против колониальной политики, считали освобождение колоний, полное отделение их от Англии неизбежным и полезным делом. М. Бер указывает в своей, появившейся в 1898 г., статье о „новейшем английском империализме“, как в 1852 г. такой склонный вообще говоря к империализму государственный деятель Англии, как Дизраэли, говорил: „Колонии, это — мельничные жернова на нашей шее“. А в конце XIX века героями дня в Англии были Сесиль Родс и Джозеф Чемберлен, открыто проповедывавшие империализм и применявшие империалистическую политику с наибольшим цинизмом“. Цитировано по Ленину „Империализм, как высшая стадия капитализма“, стр. 63.

1871 г. и рос за счет аннексии и контрибуции, полученной от Франции. К началу XX века германский капитализм выступил на мировую колониальную арену с огромным захватническим забралом и стал готовиться к большим войнам за передел рынков и колоний. Встретив решительный отпор всех империалистических держав, Германия стала готовиться к вооруженному захвату колоний. С этой целью в 1914 г. она затеяла большую кровопролитную империалистическую войну, но была в ней разбита и лишилась даже тех колоний, какие она имела. Но поражение не остудило ее империалистического пыла. Через двадцать лет она вновь взялась за оружие для захвата всего мира, для порабощения всех стран и народов.

КОЛОНИАЛЬНЫЕ ВЛАДЕНИЯ ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВ¹

(ман. кв. км. и ман. жителей)

	К о л о н и и				Метропол.		В с е г о	
	1876		1914		1914		1914	
	кв. км.	жит.	кв. км.	жит.	кв. км.	жит.	кв. км.	жит.
Англия	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5	33,8	440,0
Франция	0,9	6,0	10,6	55,5	0,5	39,6	11,1	95,1
Германия	—	—	2,9	12,3	0,5	64,9	3,4	77,2
Соед. Штаты	—	—	0,3	9,7	9,4	97,0	9,7	106,7
Япония	—	—	0,3	19,2	0,4	53,0	0,7	72,2

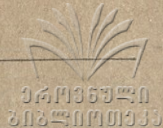
Колонии остальных держав (Бельгия, Голландия и проч.)	9,9	45,3
Полуколонии (Персия, Китай, Турция)	14,5	361,2
Остальные страны.	28,0	289,9

Вот как формулирует кровожадный Гитлер свою программу порабощения мира и истребления народов в книге „Моя борьба“:

„Мы думаем установить наше постоянное господство и укрепить его так, чтобы оно длилось по меньшей мере тысячу лет... наша миссия заключается в том, чтобы подчинить другие народы. Германский народ призван дать миру новый класс господ“.

¹ Ленин, Империализм, стр. 64.

И далее:

„В будущем социальном строе будет класс господ и средние классы. Далее в нем будет огромная масса вечных слуг. Еще ниже мы будем иметь класс побежденных иностранцев, тех, кого мы хладнокровно называем „современными рабами“.

Гитлер хорошо сознает, что порабощение всего мира потребует много жертв, долгих и кровопролитных войн и заявляет:

„Я буду вести ее (войну) не обращая внимания на потери, каждый из нас знает, что значит „тотальная война“. Я не остановлюсь ни перед каким разрушением. Мы — варвары и хотим быть варварами. Если я буду вынужден в один прекрасный день объявить войну, могу ли я разрешить себе промедлить или поколебаться из-за судьбы 10 миллионов немцев, которых я пошлю на смерть... Начиная с настоящего времени, это будет одна из основных задач германской политики“.

Такова кровавая программа германского фашизма, ныне проводимая им в жизнь со всей жестокостью и варварством.

Японский империализм уже четвертый год рекой проливает кровь свободолюбивого китайского народа, стремясь превратить эту страну в бесправную провинцию наглых самураев, ростовщиков „Ямато“.

Задолго до нападения на Китай империалистическое правительство Японии разработало подробную программу порабощения Азии и Австралии в виде меморандума Танака.

В этой кровавой программе изложены цели и пути развития японского империализма на 25 страницах, из которых мы приводим лишь одну маленькую выдержку:

„Три восточные провинции являются в политическом отношении несовершенным пятном на Дальнем Востоке. Ради самозащиты (?) и ради защиты других Японии не может устранить затруднения в Восточной Азии, если не будет проводить политики „крови и железа...“ Если мы в будущем захотим захватить в свои руки контроль над Китаем, мы должны будем сокрушить Соединенные Штаты, т. е. поступить с ними так, как мы поступили в Русско-Японскую войну. Но для того, чтобы завоевать Китай, мы должны сначала завоевать Манчжурию и Монголию, для того, чтобы завоевать мир, мы должны сначала завоевать Китай. Если мы сумеем завоевать Китай, все остальные азиатские страны Южного моря будут нас бояться и капитулируют перед нами. Мир тогда поймет, что Восточная Азия наша, и не осмелится нарушать наши права. Таков план, заведенный нам императором Меджи, и успех его имеет существенное значение для нашего национального (читай: империалистического. И. Т.) существования“¹.

Таков циничный план завоевания мира кровью и железом японского империализма. Здесь надо лишь пояснить, что „завещание императора Меджи“ приписано к тексту для возбуждения шовинистического угара. В действительности же все это — завещание растущего японского империализма, ищущего колоний и рынков для своих акционеров.

¹ „Оккупация Манчжурии и борьба империалистов“. Сборник статей. Партиздат, 1932 г., стр. 127.

Свыше трех лет ведет кровавую бойню итальянский империализм открыто признающий себя осью Германно-Японской империалистической колесницы.

Муссолини напал сначала на Абиссинию, а затем на Черногорию и Грецию.

Все эти страны разграблены итальянскими войсками и попали в руки итальянских концернов Капрони, Фиат, Ланчия, Гранди, Фраскини и др.

Шакал империализма Муссолини в своей речи 18 марта 1934 года следующим образом характеризовал ближайшие цели итальянского финансового капитала:

„Исторические цели Италии имеют два имени: Азия и Африка. Юг и Восток являются двумя основными направлениями, которые должны возбудить интерес и волю итальянцев... Эти наши исторические цели находят свое оправдание в географии и в истории. Из всех западных держав Италия ближе всех к Африке и к Азии“¹.

Таким образом, у итальянцев захват мотивируется „увлечением“ географией, у японцев — древними заветами, у германских фашистов — расовыми бреднями, в действительности же все современные захватнические войны ведутся в угоду финансовому капиталу с его неизбежными спутниками: неравномерностью развития, падением нормы прибыли и хроническими экономическими кризисами.

Все это толкает империалистические государства и монополистические объединения на нескончаемый передел мира между собой „кровью и железом“, на кровопролитные войны, в которых гибнут миллионы человеческих жизней и огромные материальные ценности.

Гнет империалистических войн всей тяжестью обрушивается на мелкобуржуазные слои и рабочий класс. Разоряемые и ограбленные монополистическим капиталом, эти классы постепенно опускаются „на дно“, лишаются куска хлеба.

Разорение мелкой и средней буржуазии

Рука об-руку с централизацией и концентрацией капиталов шло разорение и гибель мелкой и средней буржуазии. Разорение это шло по двум направлениям: во-первых, по линии их частичного и постепенного ограбления, на базе улучшения техники и усиления конкуренции через монопольные цены, через ростовщические проценты, во-вторых, по линии их прямой экспроприации через спекуляцию ценными бумагами, через фондовые махинации. Все эти формы ограбления и разоре-

¹ Коррадов, Фашистская Италия под знаком войны, стр. 111.

ния мелкой и средней буржуазии самых высоких темпов, достигая именно в эпоху империализма.

По переписи 16 июня 1925 г., в промышленности Германии насчитывалось 1.852.752 предприятия с 12.694.273 занятыми в них людьми и с моторами в 18.579.293 лош. сил. По группам они распределялись следующим образом:

	Число предприятий	Число занят. лиц	Мощность в лош. силах
Мелк. предпр. (до 5 чел.)	1.614.080	2.887.327	1.367.595
Средн. предпр. (от 6 до 50 чел.) . .	205.911	2.898.756	2.382.179
Крупные предпр. (свыше 50 чел.) . .	32.761	6.958.190	14.829.519

Таким образом, 2% из общего числа предприятий объединяли более половины всего промышленного населения и почти $\frac{4}{5}$ мощности стационарных механических двигателей¹.

Ясно, что при таком соотношении производительных сил, при таком колоссальном преимуществе в технике и богатстве, да еще при силе монополии, крупный капитал имеет возможность беспощадно грабить и разорять мелких и средних собственников.

Значительно меньшими темпами, но все же очень быстро шла концентрация и централизация в торговле. С 1895 г. по 1907 г. в Пруссии число торговцев-одиночек сократилось на 3,06%, число торговых предприятий с 200—1.000 служащими увеличилось на 180%, число же торговых фирм, имевших свыше 1.000 служащих возросло на 871,4%².

Наиболее быстрый рост дают именно крупные торговые фирмы.

Еще более велики размеры разорения мелкого и среднего хозяйства в сельском хозяйстве. В Вюртемберге сельское население изменилось следующим образом: в 1882 году было 48,2%, в 1893 г.—45,1%, в 1907 г.—37,7%, а в 1925 г.—33%³.

По данным германской статистики задолженность сельского хозяйства росла:

Хоз. годы	Земельн. задолж. в млн. марок
1924/25	425
1925/26	610

¹ М. Климов, Буржуазное государство эпохи империализма, стр. 12.

² М. Климов, там же, стр. 20.

³ „Аграрный кризис“. Сборник статей, стр. 267.

1926/27	625
1927/28	785
1928/29	920
1929/30	950
1930/31	910

а к концу сентября 1931 г. можно считать задолженность не менее одного миллиарда марок¹.

Если сравним земельную задолженность с доходностью хозяйств, получим:

Г о д ы	% отношения земельной задол- женности к валов. доходу
1927/28	9,3
1928/29	9,9
1929/30	10,6
1930/31	11,4
1931/32	15,2

Само собой понятно, что процент задолженности и продажи с торгов быстрее растет именно среди мелких хозяйств.

Было продано с торгов в Пруссии:

Г о д ы	Число хозяйств	Земли в гектарах
1927	2.235	36.350
1928	2.290	48.360
1929	3.170	90.940
1930	4.395	118.720
1931	4.500	135.000
1932	—	294.832 ²

В США обанкротилось и потеряло фермы: в 1929 г.—45.000 хоз., в 1930 г.—54.000 хоз., в 1931 г.—100.000 хоз. и в 1932 г.—150.000 хоз. Эти сведения указаны в статистике кредитных банков, которые обычно преуменьшают число банкротств при публикации; по данным тех же банков задолженность фермеров в 1932 году достигает 9.000.000.000 долларов³.

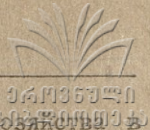
По данным германской, очень скудной на этот предмет, статистики только в Померании из деревень эмигрировали в город, побросав хозяйства, с начала 1928 г. до середины 1929 г., 15.810 человек.

¹ „Аграрный кризис“. Сборник статей, стр. 303.

² Там же, стр. 301—304.

³ „Правда“ от 23/III-33 г. № 81, статья Левина.

По сведениям наших газет разорение фермерского хозяйства в США за 1930—33 гг. достигло ужасающих размеров: разорилось полностью и частично около 4 миллионов фермеров.

Наши же газеты в марте 1933 года сообщили, что при многочисленных крахах банков США мелкие вкладчики в продолжение нескольких месяцев потеряли свыше 5 миллиардов долларов.

Таков безжалостный закон монополистического капитала по ограблению мелкой и средней буржуазии.

Однако, было бы ошибкой преувеличивать количество экспроприруемых, совершенно разоряемых мелких и средних собственников; финансовый капитал предпочитает их содержание на голодном пайке—мелкой собственности. Мелкие собственники цепляются и не хотят расставаться с собственностью даже в весьма бедственном положении. К этому побуждает их, кроме всего прочего, еще страшная безработица в промышленности.

Невыносимо тяжелым стало положение интеллигенции: лиц свободных профессий (врачей, адвокатов, учителей и пр.) и служащих. Для характеристики мы приводим длинную выписку из „Коричневой книги“: „Согласно статистическим исследованиям Теодора Гейгера („Социальная структура германского народа“ на нем. языке, Штутгарт, 1932 г.), удельный вес различных классов в общей цифре самостоятельного населения определяется следующим процентным соотношением: капиталисты—0,84%, „старое среднее сословие“ (мелкие собственники орудий производства)—18,83%, „новое среднее сословие“ (служащие, чиновники и т. д.)—16,04%, „пролетароиды“ (лица с поденным заработком, работающие за свой счет, мелкие торговцы и т. д.)—13,76%, пролетариат—51,03%.

Далее:

„Кризис пролетаризировал широкие слои средних классов. Число банкротств все увеличивалось, продажи с молотка стали повседневным явлением. Особенно тяжело пострадали городская мелкая буржуазия и мелкое крестьянство. Но кризис охватил также слои, которые до сих пор не были затронуты им, слои, положение которых в период относительной стабилизации укрепилось. Бич безработицы бьет теперь и по привилегированному слою представителей умственного труда. Уровень жизни учителей, инженеров, врачей, адвокатов, писателей, художников падает все ниже и ниже. Четвертая часть всего числа лиц с высшим образованием не имеет службы. Из 8 тысяч, окончивших в 1931/32 году среднюю и высшую техническую школу, только одна тысяча нашла работу по своей профессии, 1.500 продолжали „покаместь“ учиться, терпя всякие лишения, другие 1.500 кое-как перебивались одно время в качестве разносчиков, кельнеров, кухонных мужиков, профессиональных танцоров и т. д., а 4 тысячи оставшихся без занятий выброшены на улицу. Согласно обследованию, принятому союзом Гартмана, официально признанной „сословной“ организацией германских врачей, 70% германских врачей зарабатывали в 1932 г. менее 170 марок в месяц. „Германское общество адвокатов“ вызвало аналогичные цифры для адвокатов.

Из 22 тысяч квалифицированных молодых учителей только 990 могла быть проделана работа, да и то почти исключительно лишь в виде заместителей или помощников учителей. Это — данные, опубликованные прусским министерством народного просвещения. Среди инженеров и химиков с 1 апреля 1930 г. до 1 апреля 1932 г. безработица возросла на 500%, тогда как безработица среди служащих всех категорий возросла „только“ на 150%, среди технических служащих на 200%. Положение тех служащих с высшим образованием, которые еще не потеряли места, ухудшалось из года в год: удлинялся рабочий день, беспощадно проводилось сокращение ставок. Так, например, оклады чиновников прусского министерства народного просвещения осенью 1932 г. были на 24% ниже, нежели в 1927 г. К этому присоединилась сокращенная рабочая неделя: на многих предприятиях работали только 3—5 дней в неделю¹.

Факты ужасающего обеднения и разорения создают большое недовольство мелкой буржуазии и побуждают ее к бунту против существующего порядка. Однако, бунтарские настроения ее еще не идут за пределы капиталистической собственности. Она хочет не уничтожения собственности, а лишь смягчения своей участи, лишь задержки разорения и обеднения мелкой собственности. Ее идеалом является не движение вперед к социализму, к ликвидации частной собственности, а поворот назад к временам так называемой „честной конкуренции“ и мелкой промышленности и торговли.

Характеризуя настроения разоряющегося мелкого буржуа, Ленин пишет:

„Недовольство мелкого производителя очень часто порождает (и неизбежно должно в нем или в значительной части его порождать) стремление отстоять свое существование как мелкого собственника, т. е. отстоять основы современного порядка и даже повернуть его назад... Обострение борьбы, конечно, идет... у мелкого производителя. Но его „борьба“ очень часто направляется против пролетариата, ибо самое положение мелкого производителя очень во многом резко противопологает его интересы интересам пролетариата. ...Передовым же представителем современного мелкого производителя, еще не покинувшего „своей точки зрения“, является очень часто антисемит и аграрий, националист и народник, социал-реформатор и критик марксизма“².

Мелкобуржуазные слои населения (мелкие торговцы, ремесленники, чиновники и крестьянство), переживая все ужасы гнета монополистического капитала, ненавидят его, жалуются каждому и всякому об этом гнете, о задавленной жизни своей, проклинают тресты, концерны, акционерные общества и универмаги, но, несмотря на свой гнев, остаются прислужниками монополистического капитала и, если хотят чего-либо но-

¹ „Коричневая книга“, стр. 20—21.

² Ленин, том V, стр. 28.

вого, так это не движения вперед, не уничтожения капитализма и частной собственности, а лишь ограничения нормы процента на капитал и охраны мелкой частной собственности.

Как известно, германский фашизм, с ловкостью опытейшего политического шулера, использовал недовольство мелкой буржуазии, бросив ей лозунг борьбы против „процентного рабства“, за „упразднение универмагов“ и „конфискацию сверхприбылей трестов“.

Будучи недовольна господством монополистического капитала, мелкая буржуазия не сумела подняться выше буржуазного строя, не сумела подняться до отрицания капитализма, до признания социализма и осталась идейным рабом своего материального поработителя—империалистической буржуазии.

„Мелкая буржуазия, — пишет Ленин, — в жизни зависит от буржуазии, живя сама по-хозяйски, а не по-пролетарски (в смысле места в общественном производстве), и в образе мыслей она идет за буржуазией“¹.

И действительно, германская мелкая буржуазия в своем большинстве поддалась обману и пошла, вернее потащилась за фашистской демагогией в ожидании получения „златых гор“.

Обнищание пролетариата

Колоссальные размеры принимает относительное и абсолютное обнищание пролетариата. Ленин опубликовал интересные данные на основе германской профсоюзной статистики о положении рабочего класса в Германии еще в 1912 году.

„По данным буржуазных социал-политиков, — пишет Ленин, — опирающихся на официальные источники, заработная плата рабочих в Германии возросла за последние 30 лет в среднем на 25%. За тот же период времени стоимость жизни повысилась по меньшей мере на 40%!! И съестные продукты, и одежда, и топливо, и квартиры— все поднялось в цене. Рабочий нищает абсолютно, т. е. становится прямо-таки беднее прежнего, вынужден жить хуже, питаться скуднее, больше недоедать, ютиться по подвалам и чердакам... Еще нагляднее, однако, относительное обнищание рабочих, т. е. уменьшение их доли в общественном доходе“².

Таково было положение рабочего класса в Германии в 1912 году. С тех пор ухудшение его положения шло быстрыми шагами и ныне он действительно выглядит как нищий. Реальная зарплата германского рабочего все время продолжает падать. По сведениям Ю. и М. Кучинских, реальная зарплата германского рабочего изменилась следующим образом:

¹ Ленин, Задачи пролетариата в нашей революции.

² Ленин, том XVI, стр. 212.!

Г о д ы	Индекс реальной зарплаты
1913/24	87,1
1924	64,4
1925	78,8
1926	74,4
1927	85,1
1928	87,1
1929	85,0
1930	77,7
1932	58,0

„Ни в одном из городов Германии, — пишут Кучинские, — доход рабочего не покрывал прожиточного минимума; он неизменно был ниже его, а в некоторые годы значительно ниже. Не будет преувеличением, если мы допустим, что, напр., в 1930 году, для которого наша таблица считает необходимым увеличение зарплаты на 29%, в действительности необходимо увеличение более чем на 33%, т. е. более чем на $\frac{1}{3}$ для того, чтобы лишь покрыть прожиточный минимум... промышленный рабочий в среднем за последние 7 лет (1924/30) относительно обнищал приблизительно на 30%“¹

Одновременно с падением реальной зарплаты значительно увеличилась производительность труда. По словам Кучинских

„Германский промышленный рабочий вырабатывает ныне в час для своего предпринимателя приблизительно на $\frac{1}{5}$ больше, чем в довоенное время. Рост производительности обусловлен огромным увеличением интенсивности труда: приблизительно на 20% по сравнению с довоенным временем, на 5% по сравнению с 1927 г. и на 45% по сравнению с 1924 годом“².

По вычислению наших экономистов; средняя зарплата германского рабочего составляла: в 1929 г.—42,2 марки, в 1932 г.—21,06 марки, т. е. значительно меньше, чем показано в статистике Кучинских.

Относительно производительности труда экономисты пишут:

„Если 1913 год взять за 100, то в 1928 году производительность труда германского рабочего была: 113, в 1929 году—120, в 1930—121, в 1931—127“³.

Падение зарплаты имеет место и в США. Если принять уровень зарплаты 1923 года за 100, то окажется:

Г о д ы	Индекс зарплаты в металлопром.	Индекс зарплаты в автомот. пром.
1928	100	118
1929	112	122
1930	91	89

¹ Ю. и М. Кучинские, Положение германских промышленных рабочих, стр. 35—36—40.

² Ю. и М. Кучинские, Там же, стр. 45—46.

³ Журн. „Большевик“ за 1933 г., № 10, стр. 15.

1931	58	62
1932	30	47 ¹

В США имеем также ясные примеры относительного обнищания рабочего класса. Если сравнить производительность труда американского рабочего с его зарплатой, то получится следующая картина:²

Годы:	1899	1904	1914	1921	1925	1927
Индекс реалн. зарплаты	100	100,4	90,8	107,4	118,4	121,8
Индекс производ. труда	100	105,3	113,4	115,3	154,4	159,0

По тем же вычислениям, зарплата рабочего США, по сравнению с вновь созданной им стоимостью в %/о-х, составляет:

Годы:	1899	1904	1914	1921	1925	1927
	41,6	41,5	41,2	44,7	40,1	39,1 ²

С 1927 года положение рабочего еще более ухудшилось и его обнищание стало сильнее, чем когда бы то ни было раньше.

Если возьмем долю зарплаты рабочих и служащих в национальном доходе США, то она составляла:

Годы:	1890	1900	1910
Доля зарплаты в нац. доходе	53,5%	47,3%	46,9%

По данным комиссии Гувера, доля зарплаты рабочих составляла:

Годы:	1913	1925	1928
Доля зарплаты рабочих в нац. доходе	37%	38%	31,1%

Доля зарплаты рабочих и служащих в национальном доходе Англии также неуклонно падает:

Годы:	1843	1884	1903	1925
Доля зарплаты в нац. доходе	45,5%	41,94%	38,3%	38%

По исчислениям американского бюро труда, размер минимального предельного бюджета, потребного для содержания семьи в 5 человек, в ноябре 1921 г. в США составлял в 39,7—49,16 долларов, средний же заработок американского рабочего за то же время колебался около

¹ „Три года мирового кризиса“. Сб. статей, стр. 99.

² „Империализм и всеобщий кризис капитализма“, Рабочая книга, стр. 59.

уровня в 29 долларов. Таким образом, зарплата рабочего самой богатой капиталистической страны не обеспечивала удовлетворения самых насущных физиологических потребностей рабочего¹.

С поразительной точностью подтверждается гениальный прогноз К. Маркса, который 70 лет тому назад писал:

„Самое развитие современной промышленности должно все сильнее склонять чашу весов в пользу капиталиста против рабочего и ... следовательно, общая тенденция капиталистического общества ведет не к повышению, а к понижению среднего уровня зарплаты, к сведению стоимости труда более или менее к ее минимальному пределу“².

Вышеприведенные цифры показывают падение зарплаты работающих германских рабочих, если же мы возьмем национальный фонд зарплаты германских рабочих в целом, то мы увидим картину еще более ужасающую. По данным официальной статистики, в Германии ныне (1933 г.) насчитывается 7.400.000 безработных, т. е. почти половина германского рабочего класса; из остальной половины свыше 30% являются частично безработными. Если принять во внимание все указанное, тогда величина действительной зарплаты германского рабочего не превышает 25—30% против уровня 1913 года.

Такую же картину мы видим и в США в 1932 г., где число безработных рабочих превышает 14.000.000, т. е. почти 48% всего взрослого трудового населения.

„По мере того, — пишет К. Маркс, — как капитал накапливается, положение рабочего должно ухудшаться, какова бы ни была, высока или низка, его оплата. Наконец, тот закон, что относительное перенаселение или промышленная резервная армия постоянно поддерживается в состоянии равновесия с размерами и энергией накопления приковывает рабочего к капиталу крепче, чем молот Гефеста приковывал Прометея к скале. Он обуславливает накопление нищеты, соответственное накоплению капитала. Следовательно, накопление богатства на одном полюсе есть в то же время накопление нищеты, муки труда, рабства, невежества, одичания и моральной деградации на противоположном полюсе, т. е. на стороне класса, который производит свой собственный продукт, как капитал“³.

Одним из показателей невыносимого нищенского положения рабочего класса является рост стачек; за 3—4 года (1929—1931) в США было 2.700 стачек с 761.400 участниками и с потерей 20.934.000 рабочих дней. Во Франции за то же время была 3.601 стачка с количеством участников 2.108.000 чел. В Германии за то же время было 1.304 с 637.100 участниками, потеряно 10.415.100 рабочих дней; за указанное время в Германии бастовало 38,8% металлистов⁴.

¹ „Империализм и всеобщий кризис капитала“, стр. 59.

² К. Маркс, Зарплата, цена и прибыль, стр. 8—74.

³ К. Маркс, Капитал, I, стр. 514—515, изд. М. 1932 г.

⁴ „Мировой экономический кризис, революц. подъем и задачи секции Коминтерна“, стр. 27—29.

96.11.1937.40

Основные причины ухудшения положения рабочего класса сводятся к следующим условиям, сопутствующим развитию империализма:

1. Несмотря на загнивание монополистического капитализма при нем все же происходит развитие техники, благодаря чему стоимость рабочей силы, т. е. стоимость средств существования, необходимых для ее воспроизводства, неуклонно понижается, а, следовательно, повышается норма эксплуатации рабочего, увеличивается производство относительной прибавочной стоимости.

2. При монополистическом капитализме действие всеобщего закона капиталистического накопления обостряется, т. е. рост относительного перенаселения идет все более ускоряющимися темпами. Огромное превышение предложения рабочих рук над спросом сильно влияет на уровень зарплаты.

3. В эпоху монополистического капитализма особенно усиливаются темпы пролетаризации и обнищания мелких товаропроизводителей, что еще более ускоряет относительное перенаселение и, стало быть, падение зарплаты.

4. Рабочему классу здесь противостоит монополистический, объединенный, сплоченный капитал с его жесткими мерами локаута полицейского воздействия и всевозможными штрейкбрехерскими фашистскими организациями.

5. Монополистический капитал выступает сплоченно против рабочих не только при найме их, но и при продаже им своих товаров по монополюно высоким ценам.

6. Путем рационализации производства, ликвидации менее рентабельных предприятий в трестах, картелях и пр. интенсификация и эксплуатация труда достигают высокого уровня.

В конце XIX столетия во всех капиталистических странах, особенно Европы и Америки, окончательно сложились союзы предпринимателей. Это еще более усилило их сплоченность и способствовало организации при щедрой материальной поддержке штрейкбрехерских отрядов из деклассированных элементов. С организацией предпринимательских союзов стало усиливаться применение локаутов. Нижеуказанные цифры наглядно показывают динамику роста локаутов и забастовок:

Г о д ы	Было локаутировано в Германии стачек	Рост количества ло- каутов и забастовок
1900	46	5,4
1901	35	4,8
1902	56	6,6
1903	82	6,4
1904	112	6,9

1905	253	10,9
1906	421	12,1
1908	—	24,6
1909—1913	—	31,0

Указанные цифры показывают быстрый рост локаутов против стачек, что чрезмерно затрудняет проведение стачечной борьбы рабочими. „Локаут становится важнейшим средством борьбы в руках монополистического капитала“, — пишет Циперович в своей книге „Международные монополии“.

„Благодаря образованию монополии, — написано в отчете Исполбюро Профинтерна, — распоряжение капиталистическим производством переходит к ничтожной группе руководящих крупных капиталистов и банкиров, выступающих единым фронтом при всякой борьбе вокруг зарплаты. Отсюда уменьшение шансов для успешного применения старых методов борьбы за повышение зарплаты в масштабе отдельных отраслей. Так, например, мы можем наблюдать в Германии, как на малейшую попытку забастовки в какой-нибудь органической области капиталисты немедленно отвечают грозой локаута по всей линии“¹.

Несмотря на колоссальные трудности в стачечной борьбе, число стачек после империалистической войны все же сильно растет. Растет одновременно и количество локаутов. По данным Профинтерна, в 12 крупнейших странах Западной Европы и США с 1924 г. по 1927 г. имели место 19.764 стачки и локаута с общим числом участников 12.732.200 чел. и количеством потерянных дней 283.592.800. Конечно, ничего подобного до империалистической войны нельзя было видеть.

Рука об-руку с обнищанием рабочего класса и с обострением стачечной борьбы идет идейное полевание пролетариата. Число членов Амстердамского реформаторского профессионального объединения с каждым годом уменьшается:

На 31/ХII-1923 г. в нем было	15.316.127	членов
„ 1924 г. „	13.134.004	члена
„ 1925 г. „	13.366.387	членов
„ 1926 г. „	12.839.174	члена

Однако, и внутри этого количества не менее $\frac{1}{3}$ оппозиционно-настроенных рабочих. В то же время число членов профсоюзов, входящих в Профинтерн, все время растет, достигши в 1926 г. 13.862.209 чел.².

¹ Цитировано по книге Циперовича Международные монополии, стр. 379.

² Там же, стр. 379.

В данный момент (1933 г.) число членов Амстердамского объединения еще ниже показателя 1926 года, а Профинтерн превышает 25.000.000 членов.

Сильно растут компартии в Западной Европе, быстро приближающейся к революционной буре. Компартия Германии, организованная в 1918 году, в 1933 г. насчитывала в своих рядах 320.000 членов¹ между тем как 5 лет тому назад число ее членов не превышало 80.000 человек. Еще быстрее растет влияние германской компартии на рабочую массу. Число полученных компартиями голосов при выборах в парламенты быстро растет во всей Европе. Оно достигло больших размеров особенно в Германии в выборах 1932 г.

Пролетариат все больше убеждается в безвыходности своего рабочего положения при существовании капитализма; он все больше и больше группируется вокруг Коминтерна, организуясь в его секциях и следуя под знаменем Ленина-Сталина за свержение капитализма, за завоевание диктатуры пролетариата, за социализм.

Революционизирование пролетариата смертельно пугает буржуазию. Особенно страшит ее банкротство оппортунистических партий и организаций, которые уже не в силах вести рабочий класс на поводу у буржуазии.

Отсюда страх империализма перед парламентаризмом, демократией, страх империализма перед народом. Отсюда переход наиболее реакционных, наиболее шовинистических, наиболее империалистических элементов финансового капитала к открытой террористической диктатуре—фашизму, идейно-политический анализ которого будет дан в следующей статье.

---

¹ По данным лета 1933 г.

Г. В. Кокочашвили

К вопросу о присутствии в водах Грузии украинской миноги *Lampetra mariae* Berg

Вопрос о том, какой вид миноги рода *Lampetra* водится в водах Западной Грузии, до сих пор остается нерешенным.

По установившемуся мнению, найденная в некоторых пунктах Западной Грузии минога представляет собой украинскую миногу *Lampetra mariae* Berg. Предположение это было впервые высказано Л. С. Бергом в 1931 году в работе, посвященной обзору миног северного полушария [5], и повторено затем им же в 1932 году [6]. Последующие авторы [1, 2, 8] это предположение Берга принимают как более или менее вероятное, не имея, однако, под рукою описываемого материала.

Окончательному выяснению вопроса препятствовало то обстоятельство, что ни один исследователь не имел взрослых миног, по которым только и можно было бы установить принадлежность западно-грузинской миноги к тому или иному виду, так как все имеющиеся в литературе сведения о нахождении миног в Западной Грузии касаются лишь их личинок.

Сведения эти следующие:

Первое по времени упоминание на присутствие в Западной Грузии миног имеется у Филиппи [9]¹, указавшего в 1865 году на нахождение *Petromyzon* sp. в Западном Закавказье, Батуми.

Затем Л. С. Берг [3] в 1911 году миногу под названием *Lampetra planeri* (Bloch) (ручьевая минога) привел из Батуми („Найден в Новороссийске и Батуме“), и он же [4] в статье 1913 года уточнил то же указание, замечая, что, найденные в этих пунктах миноги являются их личинками.

¹ Привожу по Барачу (1941).

В работе 1931 года Л. С. Берг [5] личинки миног из окрестностей как Новороссийска, так и Батуми уже относит к другому виду миног, а именно к южнорусской миноге *Lampetra mariae* Berg, установленному им же для миног южных рек Восточной Европы.

В следующем же 1932 году Л. С. Берг [6] к этим же данным добавляет, что взрослых миног (*L. mariae*—украинская минога) в Западном Закавказье еще никто не собирал.

По этим данным, в реках Западной Грузии (в окрестностях Батуми) предположительно должна водиться украинская минога *L. mariae*.

Заслуживают внимания с точки зрения нового места нахождения миноги в Грузии две работы Г. П. Барача [1, 2]. Под именем *L. mariae* Барач ее приводит из озера Бебесыр в Гальском районе, в Абхазии. Но, не располагая ни одним экземпляром миноги, его указание, основанное лишь на описании, переданном любителем—рыболовом, не выясняет систематического положения бебесырской миноги, чего, кстати сказать, и сам автор не отрицает. То же можно сказать относительно миноги из озера Палиастоми, которая, со слов Барача, указывалась как ручьевая минога *L. planeri* (Blösch).

Наконец М. Бурджанадзе [8], на основании предшествующих сведений, личинок украинской миноги приводит из окрестностей Батуми, а взрослую миногу—из озера Бебесыр.

Все эти сведения сводятся к следующему: в некоторых речках и озерах Западной Грузии—в окрестностях Батуми, в озере Бебесыр и, возможно, в озере Палиастоми водится какая-то минога, принадлежность которой к виду украинской миноги *L. mariae* Berg всеми авторами принимается условно вследствие того, что до сих пор ни один исследователь взрослой миногой из вод Западной Грузии не располагал.

В виду этого, считаю не лишним привести описание взрослой миноги, пойманной мною в окрестностях Батуми.

Во время экскурсии в Махинджаури близ Батуми 4/III 1935 года совместно с сотрудницей Батумской Рыбохозяйственной и Биологической Станции Грузии Н. И. Чохури мною было поймано в небольшой речке Махинджаурис-цкали два экземпляра миноги, из которых один—самец—был мною передан через Н. И. Чохури вышеуказанной станции, а другой—самка—поступил в коллекцию рыб Зоологического кабинета Кутаисского Гос. Пединститута, где он хранится под № G 541.

В момент поимки обе миноги находились у берега рядышком поперек течения речки и время от времени волнообразно изгибали тела. Поймать их водяным сачком не представляло никакого труда. Обе миноги были почти одинаковой длины.

Имеющийся в моем распоряжении экземпляр представляет собой самку длиной в 114 мм. Рот округлый, присасывательный, усаженный по внешнему краю кожистой бахромой; во рту имеются роговые зубы, носовое отверстие непарное, впереди глаз, жаберные отверстия сидят

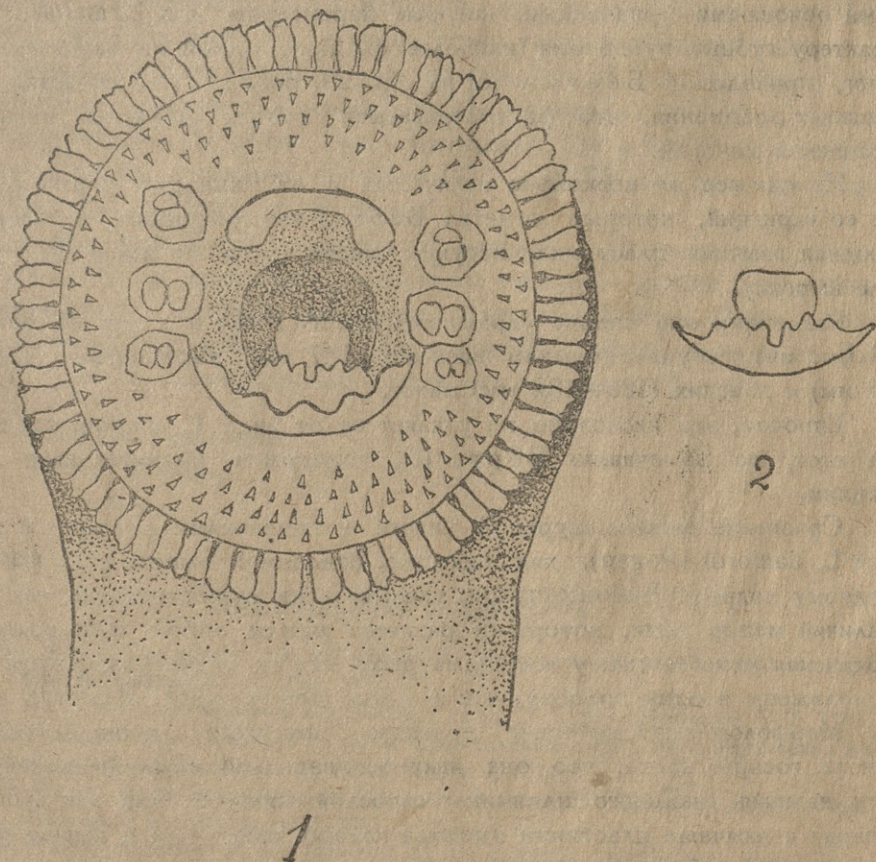
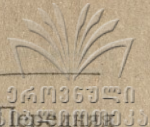

Рис. 1 и 2

не в борозде, спинные плавники соприкасаются, анальный плавник имеется.

Ротовой аппарат. Верхнечелюстная пластинка широкая и несет по краям по одному тупому зубу. Нижнечелюстная пластинка с 5 тупыми зубами, из которых внешние увеличены. Внутренних боковых губных зубов по 3 с каждой стороны, все они двураздельные и тупые. Внешние боковые губные зубы щетниковидные, мелкие, в несколько рядов, на нижней губе имеются многочисленные мелкие щетниковидные зубы, которые не образуют сплошной полоски. Верхнегубные зубы

также щетниковидны и густо покрывают поверхность губы. Передняя язычная пластинка с вырезкой по середине и с тремя зубчиками с каждой стороны, из них крайние в каждой группе более мелкие. Задняя язычная пластинка простая, без зубчиков (рис. 1 и 2).

Как видно из устройства ротового аппарата, эта минога обладает всеми основными признаками, которые характерны для *L. mariae*. По характеру губных зубов она наиболее сходна с одной из харьковских миног, приводимой Бергом [6] на стр. 29, рис. 19. Это сходство не оставляет сомнения, что рассматриваемая минога является именно украинской миногой.

Но она все же несколько отличается и от типичной формы и от тех ее вариаций, которые отметил Берг в той же работе, а именно: передняя язычная пластинка, несущая шесть зубчиков имеет по середине вырезку.

Размерами она мельче украинских миног. Имея в длину не более 114 мм, она уступает самкам киевских (147 мм), харьковских (134—206 мм) и донских (180—182 мм) миног.

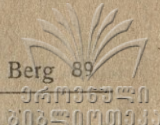
Впрочем, это несколько не удаляет ее от вида *L. mariae*, так как вид этот, по замечанию Берга (6), подвержен значительным вариациям.

Сравнение махинджаурской миноги с признаками венгерской миноги *L. danfordi* (Regan), как известно, относимой вместе с *L. mariae* к одному подроду *Eudontomyzon*, указывает на существование тех же различий между ними, которыми разнятся между собою венгерская и украинская миноги, так: у махинджаурской миноги нижнегубные зубы не расположены в одну полоску, как это характерно для *L. danfordi*.

Морфолого-анатомические признаки, присущие махинджаурской миноге, говорят за то, что она является взрослой самкой: самкой—в виду наличия анального плавника; взрослой миногой, так как зубной аппарат и язычные пластинки имеются налицо, равно как и пышно развитая кожистая бахрома по внешнему краю рта; присутствие анального плавника, соприкасающихся спинных плавников, атрофия кишечника и отсутствие икры (они не просвечивают), а также, отчасти, наличие тупых челюстных и внутренних боковых губных зубов, выявляющихся в период икротетания, говорят за то, что эта минога является половозрелой и уже отнерестовавшей.

Не лишено интереса явление, указывающее на сроки икротетания у махинджаурской миноги. По замечанию Берга [6], большинство экземпляров из р. Харьков, пойманных за период весны 1930 года (24/IV—5/V), оказалось уже отнерестовавшими в условиях необычайно ранней весны для Украины в 1930 году, в то время как то же явление наблюдается и у махинджаурской миноги гораздо раньше, в начале

марта (4/III). Это может, в случае подтверждения данного явления на других сборах, установить факт более раннего нереста у западно-грузинских миног, как обитающих в более южных широтах.

Установление присутствия *L. mariae* в Махинджаури (близ Батуми) делает вероятным предположение Барача, что миноги озера Бебесыр и озера Палиастоми являются также украинскими миногами.

Касаясь вопроса распространения украинской миноги, Берг [5, 6] первоначально включает в ареал распространения этого вида, хотя и предположительно, и речки Зап. Закавказья. Но в одной из позднейших своих работ, а именно, в работе 1940 года [7] этот ареал очерчивается лишь от Прута до Кубани.

Однако, факт нахождения данной миноги в Махинджаури делает очевидным, что в ареал распространения *Lampetra mariae* Berg, обнимающей область бассейнов рек Прута, Днестра, Днепра, Дона с Донцом и Кубани, несомненно, следует включить и приморскую часть Западной Грузии с бассейнами некоторых рек и озер до Батуми.

Кутаисский Гос. Педагогический институт

Кафедра Зоологии

16X.41 г.

ЦИТИРОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Г. П. Барач, Рыбы пресных вод Абхазии. Материалы к фауне Абхазии. Грузинский филиал АН СССР, 1939.
2. Г. П. Барач, Рыбы пресных вод. Фауна Грузии, т. I, АН Грузинской ССР, 1941.
3. Л. С. Берг, Рыбы. Фауна России и сопредельных стран, преимущественно по коллекциям Зоологического Музея АН, т. I, 1911.
4. Л. С. Берг, Пресноводные рыбы Западного Закавказья. Тр. Общ. изучен. Черноморского побережья, т. II, 1913.
5. Л. С. Берг, A review of the lampreys of the northern hemisphere. Ежег. Зоол. Муз. АН СССР, т. XXXII, № 1, 1931.
6. Л. С. Берг, Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран, 3-е изд. ч. I, 1932.
7. Л. С. Берг, Рыбы. Жизнь пресных вод СССР, м. I. под ред. проф. В. И. Жадина. Зоол. Инст. АН СССР, 1940.
8. ბ. ბურჯანაძე, საქართველოს მტკნარი წყლები თევზთა სარკვევი. სსრკ მეცნ. აკადემია—საქართველოს ფილიალი, 1940.
9. F. Filippi, Note di un viaggio in Persia nel 1862. Milano, 1865.

8. კოკოჩავილი

 უკრაინის სალამურას *LAMPETRA MARIAE BERG*'ის არს-
 ბოვის საკითხისათვის საქართველოს მტკნარ წყლებში

(რეზიუმე)

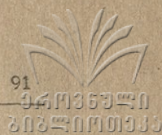
დღემდე არსებული ლიტერატურული ცნობების მიხედვით, საკითხი უკრაინის სალამურას *Lampetra mariae Berg*'ის მოპოვების შესახებ დასავლეთ საქართველოს მტკნარ წყლებში სათუო იყო. ამის მიზეზი ის იყო, რომ ის მასალა დასავლეთ საქართველოდან, რომელსაც ლ. ს. ბერგი თავის რამდენიმე შრომაში [3, 4, 5, 6] იხსენიებდა, წარმოადგენდა არა მოზრდილ სალამურებს, არამედ მათ ლიფსიტებს, ხოლო ლიფსიტების მიხედვით სალამურების სახის ზუსტად გარკვევა ძნელია. შემდეგი ავტორები [1, 2, 8], რომელთაც ხელთ არ გააჩნდათ არც მოზრდილი სალამურები და არც მათი ლიფსიტები, ემყარებოდნენ ბერგის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას, რომ დას. ამიერ-კავკასიის სალამურები, შესაძლოა, იმავე უკრაინის სალამურას სახის უნდა იყოსო და ამიტომ დას. საქართველოს სხვადასხვა წყლის აუზებში შემჩნეულ სალამურებს ისინი პირობით უკრაინის სალამურას სახეს მიაკუთვნებდნენ.

ავტორს შემთხვევა ჰქონდა 1935 წ. 4/III დაეჭირა ბათუმის მახლობლად, მახინჯაურში, ორი სალამურა—დედალ-მამალი. ერთი მათგანი, დედალი ეგზემპლარი, ინახება ქუთაისის სახ. პედ. ინსტიტუტის ზოოლოგიის კაბინეტში. პირის აპარატის აგებულებითა და მთელი რიგი მორფოლოგიური ნიშნებით იგი, ეჭვს გარეშე, ზრდადასრულებულ უკრაინის სალამურას უნდა წარმოადგენდეს (იხ. ნახ. 1 და 2). საფიქრებელია, რომ ლიტერატურაში აღნიშნული სალამურებიც დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა წყლის აუზებიდან, როგორც, მაგ.: ბათუმის მახლობლად, ბებესირის ტბიდან და, შესაძლოა, პალიასტომის ტბიდანაც, სალამურათა ხსენებულ სახეს უნდა მიეკუთვნონ.

ამიტომ დას. საქართველოს ზღვისპირა მხარეც ბათუმამდე, უდავოდ, მოქცეულ უნდა იქნას *Lampetra mariae*-ს გავრცელების არეალში, რომელიც აქამდე მოიფარგლებოდა მდ. მდ. პრუტის, დნესტრის, დნეპრის, დონისა და დონეცის და აგრეთვე მდ. კუბანის აუზებით.

(შემოვიდა რედაქციაში 5.XII. 1941)

G. V. Kokotshashwili

To the question about the presence of the Ukraine lamprey *Lampetra mariae* Berg in the rivers of Georgia

All the scientific statements about the presence of the Ukraine lamprey *Lampetra mariae* Berg in the rivers of Western Georgia have the character of a supposition. L. S. Berg [3, 4, 5, 6] who has described this new species of lamprey for Ukraine and the Southeastern Europe in the year 1931 conditionally reckons with it the lamprey of the Western Transcaucasia, because the material, he disposed with, represented not full-grown lampreys, but their larvae. The other authors [1, 2, 8] disposing neither of full-grown lampreys, nor with their larvae, about their comprehensions as to the presence of the Ukraine lamprey in Georgia or Berg's supposition, we spoke about.

4/III. 1935 the author caught in a small town Makhindjauri near Batumi two copies of lamprey, a male and a female. One of these copies which is preserved in the zoological cabinet of the Pedagogical Institute in Kutaisi, and which represents a female, according to its buccal apparatus and according to other morphological signs is doubtlessly a full-grown Ukraine lamprey (look at the picture № 1, 2).

The showed occurrences of discovering lampreys or their larvae in different rivers of the Western Georgia as near Batumi, in the Bebesyr lake in Abkhasia, and perhaps in the Paliastomy lake, may be included to this species.

Therefore to the areal of spreading *Lampetra mariae* which contains the basins of Pruth, Dniestr, Dniepr, Don, Donetsk and Kuban, may be included also the part of the Western Georgia with some rivers and lakes to Batumi situated on the coast.

В. Л. Хухия

Иод, бром и хлор в природных водах Грузии¹

Установление действительного содержания иода и брома в природных водах имеет немаловажное практическое значение. В частности, в минеральных водах, наряду с другими компонентами, содержание соответствующего количества иода и брома придает им особые бальнеотерапевтические свойства. Надо, однако, отметить, что физиологическое действие иодо-бромовых природных вод Грузии клинически почти не изучено. Не менее важное значение имеет содержание иода и брома в питьевых минеральных водах; известно, что уменьшение иодного обмена в организме нередко является причиной массовых заболеваний. Помимо этого, некоторые природные воды могут служить источником для промышленного получения иода и брома. В этом отношении особого внимания заслуживают нефтяные буровые воды, которые в условиях еще новой, но весьма перспективной нефтяной промышленности Грузии приобретают особый интерес.

Советская Грузия весьма богата различными типами минеральных вод. Здесь можно встретить почти все известные типы, а некоторые по своему составу являются даже уникальными. Несмотря на то, что химическая природа минеральных вод Грузии изучается с давних пор (в особенности наиболее популярных источников), в этой области еще не так уж много сделано. Имеющиеся неполные, порой случайные, анализы, и то иногда с сомнительными данными, не могут претендовать на полноценность для характеристики минеральных вод.

В этом сообщении мы приводим результаты исследования природных вод Грузии на содержание в них иода и брома. Помимо этого, вопрос этот приобретает особый интерес при выявлении существующей связи в количественном соотношении галлоген-ионов в природных водах. Некоторые предварительные данные наших предыдущих ра-

¹ Доложена на заседании научной сессии Тб. Госуд. Ун-тета им. Сталина, 16.V. 1941 г.

бот¹⁻³ давали повод к такому предположению. В геохимическом отношении изучение этого вопроса также представляет определенный интерес.

Для разрешения этого вопроса прежде всего необходимо было иметь надежный метод, позволяющий определение весьма малых количеств иода и брома применительно к различным типам природных вод. Известные классические методы (колориметрич. и объемные), которыми обычно пользовались аналитики, как показали наши исследования³, нельзя признать достаточно точными, не говоря уже о том, что эти методы являются весьма длительными и мешкотными. При определении иода и брома в атмосферном воздухе на побережье моря² мы с успехом применяли видоизмененный нами метод Reith'a и V. D. Meulen'a также с некоторыми изменениями. Подробное описание методики, а также предварительные контрольные определения подробно приведены в цитируемой статье. Многочисленные контрольные опыты (свыше 200) показали полную надежность этого метода, к тому же отличающегося быстротой и приемлемой точностью (1,5%) при определении даже 5—10 γ. Такая чувствительность метода позволяет вести определение в очень разбавленных растворах, что значительно экономит время, требуемое на предварительное упаривание раствора.

При применении указанных методов в условиях природных вод нам пришлось предварительно провести целую серию анализов над искусственно приготовленными растворами отдельных компонентов, а затем подбирать раствор, аналогичный по составу различным типам природных вод. Оказалось, что при рекомендованном способе определения, обычно содержащиеся в природных водах катионы и анионы, даже при сравнительно большей концентрации не влияют на точность определения. Сульфид натрия свыше 0,005 гр. на 5 мл. оказывает влияние и чем больше концентрация, тем результаты получаются более неприемлемыми. Железо предварительно необходимо удалить (напр., в железистых водах), что достигается попутно, при упаривании 25—50 мл. анализируемого раствора до 6 мл., предварительно добавив несколько капель едкой щелочи (~0,2 N), и не требующего особой манипуляции. Сравнительно большие количества магния (свыше 0,01 гр. на 5 мл.) делают определение брома неточным. Но, обычно, в природных водах содержание магния намного ниже указанного предела. Ввиду ожидаемого определения иода и брома в минеральных водах рассольного характера

¹ В. Хухия, Минер. воды Верх. Рачи: Тр. Тб. Г. У. № XVIII. 1940.

² В. Хухия, Иод и бром в атмосферном воздухе на поб. Черного моря: Тр. Тб. Г. У. № XX. 1941.

³ В. Хухия, Определение малых количеств иодидов и бромидов. Диссертация. 1939.

(напр., кальций-хлоридный, натрий-сульфатный) также предварительно изучались на искусственных растворах. Было выяснено, что хлорид кальция 0,5 гр. на 5 мл. и сульфат натрия 1,0—5 мл. несколько не влияют на точность определения. Следует отметить, что при нашей модификации метода Reith'a, вопреки данным автора, вредное влияние ряда ионов на точность определения устраняется.

После такой тщательной проверки метода приступили к анализу природных вод на содержание иода и брома. Для этого брали от 5 до 25 мл., в редких случаях 50 мл. профильтрованной воды, после слабого подщелачивания упаривали ~ до 3 мл. (при щелочно-углекислых водах подщелачивание было излишне). Раствор фильтровался, осадок в чашке 3—4 раза промывался малыми порциями горячей воды, с перенесением на фильтр. Определение производили в фильтрате, объем которого не превышал 7 мл. Когда для анализа возможно было брать 5 мл., то вышеуказанная операция отпадала. Каждое определение производили 2—3 раза. Систематически ставился глухой опыт на содержание иода и брома в реактивах¹; при этом поправки при определении иода не было, а в реактивах при определении брома поправка составляла 0,25 мл. 0,001 N гипосульфита, каковое вычитывалось из затраченного на определение объема гипосульфита. В таблице № 1 частично приведены результаты, показывающие данные параллельных определений.

Табл. № 1

Название источника	Взято в мл-ах для определения		Израсход. 0,001 N Na ₂ S ₂ O ₃ в мл-ах на		Получено в γ-ах	
	I	Br+I	I	Br+I	I	Br
Звандрипшский	25	25	0,34	0,7'	286,9	212,8
	25	5	0,35	0,14		
Окумский	5	5	0,36	12,4 *	1539,2	329840,0
	5	5	0,36	12,45		
Речко-Цкальский	25	5	1,06	1,71	894,6	3990,0
	25	5	1,06	1,71		
	5	25	0,22	0,82*		
Менджи б. № 8	5	5	0,6	0,75"	2532,0	18°54,0
	5	5	0,59	0,75		
	25	5	0,3 *	0,76		
Гориджварский	25	25	0,21	0,72	177,2	276,6
	25	25	0,22	0,74		

Звездочкой обозначены 0,01 N Na₂S₂O₃.

¹ Относительно реактивов см. цитир. статью.

Название источника	Взято в мл-ах для определения		Израсход. 0,001 N Na ₂ S ₂ O ₃ в мл-ах на		Получено в γ-ах	
	J	Br+J	J	Br+J	J	Br
Скури	25	25	0,06	7,7	50,6	4106,0
	25	25	0,06	7,71		
Нуниский	50	50	0,08	0,48	34,0	107,0
	50	50	0,09	0,49		
Боржомский	25	25	0,53	2,75	447,0	1120,0
	25	25	0,53	2,7		
Буровая нефт. вода . . . . . (Сулса) б. № 34	5	5	0,42*	2,6 *	17512,0	51190,0
	5	5	0,41	2,56		

Из таблицы видно, что результаты параллельных определений хорошо сходятся даже в тех случаях, когда взято для анализа 5 (т. е. без упаривания) или 25 мл. (с упариванием). В некоторых случаях, ввиду чувствительности способа (1 мл. 0,001 N гипосульфита = 21,1 γ и 13,3 γ Br) приходилось пользоваться 0,01 N гипосульфитом, что в таблице обозначено звездочкой. В следующей таблице № 2 приводятся полученные результаты определения иода и брома (а также хлора) в природных водах Грузии. Содержание хлора нас интересовало для вывода отношений $\frac{Cl}{Br}$ и $\frac{Cl}{J}$.

Табл. № 2.

№	Название источника	Местонахождение источника (район)	Дата взятия пробы	Получено		
				J в γ.	Br в γ.	Cl в гр.
1	Звандрипшский	Гудаутский	VII-40 г.	286,9	212,8	0,227
2	Окумский	Гальский	XI-40 г.	1539,2	329840,0	54,96
3	Речко-Цкальский	"	"	894,6	3990,0	0,680
4	Уадлара	Гагринский	"	320,7	191,5	0,092
5	Менджи б. № 8	Цхакаевский	XII-40 г.	2532,0	18354,0	6,09
6	Менджи б. № 11	"	"	3924,6	32079,6	8,22
7	Менджи б. № 7.	"	"	76,0	542,6	0,354
8	Горисджварек. № 2	Горинский	I-41 г.	177,2	276,6	0,092
9	Скури	Цаленджихский	X-36 г.	50,6	4106,0	0,879
10	Нуниси № 1	Харагоульский	XI-40 г.	34,0	107,0	0,044
11	Боржом. (базар. пр.)	Боржомский	IX-40 г.	447,0	1120,0	0,4

№ №	Название источника	Местонахождение источника (район)	Дата взятия пробы	П о л у ч е н о		
				J в γ.	Br в γ.	Cl в гр.
12	Саирме № 3 (базар. пр.)	Маяковский	1940 г.	168,6	532,0	0,482
13	Набеглавский № 1	Чохатаурский	VIII-40 г.	1038,0	10460,0	3,4
14	Набеглавск. (ИКГ)	"	X-40 г.	212,0	1450,0	0,284
15	Цаишский	Зугдидский	IX-40 г.	1430,0	5830,0	1,19
16	Шромский	Озургетский	V-39 г.	420,0	8100,0	1,83
17	Зваре	Харагоульский	II-41 г.	254,0	1287,4	0,519
18	Хцисский № 2.	Хашурский	XI-40 г.	181,5	782,0	0,342
19	Хцисский № 3	"	"	168,8	730,0	0,298
20	Апнисский	Карельский	IV-41 г.	29,5	45,2	0,021
21	Тбилисский серн. б. № 1	Тбилиси	"	211,0	178,2	0,058
22	Тбилисский серн. б. № 2	"	"	246,8	180,5	0,056
23	Мухурский	Чхороцкуйский	X-36 г.	1140,0	192850,0	33,4
24	Супсинская нефт. вода № 34	Супсинский	XII-40 г.	17512,0	51190,0	23,9
25	Супсинская нефт. вода № 3	"	"	30056,0	53732,0	14,5
26	Норийская нефт. вода	Тбилисский	X-40 г.	12574,0	60900,0	9,16
27	Базалетское озеро	"	VII-40 г.	68,0	51,0	0,006
28	Натахтарский	Тбилиси	III-40 г.	16,8	28,0	0,008

Табл. № 2 — сводная таблица содержания иода, брома и хлора в природных водах (иод и бром выражены в микрограммах — γ, а хлор — в граммах на литр).

Все приведенные в таблице величины иода и брома являются средними из 2—3-х отдельных, хорошо сходимых определений.

Из таблицы видно, что количество иода, брома и хлора в природных водах может колебаться в довольно широких пределах. С другой стороны, вообще говоря, можно подметить некоторую зависимость в содержании этих элементов от минерализации. Для того, чтобы изобразить взаимную количественную связь иода, брома и хлора в отдельных природных водах, в таб. № 3 приводим величины отношений $\frac{Cl}{J}$, $\frac{Cl}{Br}$

и $\frac{Br}{J}$.

Величины отношений $\frac{Cl}{J}$, $\frac{Cl}{Br}$ и $\frac{Br}{J}$ в природных водах.

Табл. 3

№№	Название источника	Величины отношений			Тип воды
		$\frac{Cl}{J}$	$\frac{Cl}{Br}$	$\frac{Br}{J}$	
1	Звандрипский	784	1067	0,73	Хлоридно-натриев.
2	Окумский	35707	167	214	Хлоридно-кальциев.
3	Речхо-Цкальский	760	170	4,4	Хлоридно-натриев.
4	Уаджара № 1	286	480	0,59	Щелочно-углекис.
5	Менджи № 8	2405	331	7,2	Хлоридно-сернист.
6	Менджи № 11	2094	256	8,1	" "
7	Менджи № 7	4658	653	7,1	Хлоридно-натриев.
8	Горлджварский	519	333	1,5	Сернистый
9	Скури	17371	214	81,1	Натриево-кальц.-хлор.- сульфат.
10	Нуниси № 1	1294	411	3,1	" "
11	Боржомский	895	357	2,5	Щелочно-углекис.
12	Сагрме № 3	2859	906	3,1	Гидрокарб.-натр.-кальц.
13	Набеглевский № 1	3275	325	10,0	Гидрокарб.-хлор.-натриев.
14	Набеглевский (и. к. г.).	1339	195	6,8	" " "
15	Цаишский	839	204	4,0	Хлоридно-сернистый
16	Шромеский	4357	226	19,2	Хлоридно-натриев.
17	Зваре	2043	404	5,0	Гидрокарб.-хлор.-натр.
18	Хцисский № 2	1895	437	4,3	Хлоридно-сернист.
19	Хцисский № 3	1765	408	4,3	" "
20	Апиисский	712	467	1,5	" "
21	Тбилисек. серн. б. № 1	251	298	0,84	Сернистый
22	Тбилисек. серн. б. № 2	227	311	0,73	" "
23	Мухурский	28956	171	169,0	Хлоридно-кальц.
24	Супейнская нефт. вода № 34	1365	418	3,2	Хлоридно-натриев.
25	Супейнская нефт. вода № 3	482	270	1,8	" "
26	Норийская нефт. вода	356	150	2,3	" "
27	Базалетское озеро	88	118	0,75	" "
28	Натахтарская	476	286	1,6	" "

При рассмотрении полученных данных нетрудно вывести следующие основные положения. Во-первых, величина отношения $\frac{Br}{J}$, за исключением 3-х случаев, больше единицы (и в этих трех объектах вели-

чины довольно близкие 0,84—0,73—0,73). Таким образом, данные многих исследователей в отношении содержания иода и брома в минеральных водах, указывающих или на полное отсутствие брома (Менджи, тбил. серные воды и пр.), или иода (Скури, Зварэ и пр.), или характеризующиеся значительным отклонением от действительного содержания, надо признать ошибочными. Полученные величины отношения $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$

для преобладающего большинства вод находятся в пределах 1,5—8. Особенно резко отличаются от этого две приведенные в таблице хлоркальцевые воды (№ 2 и № 23), для которых величина отношения $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$ равна 214 и 169. Кстати, следует отметить, что эти две минеральные воды, подробно изученные нами раньше¹, резко разнятся от всех остальных типов, являясь уникальными водами рассольного характера. Небезынтересно привести бальнеологические формулы этих двух источников (Мухурского и Окумского):

$$M_{54} \frac{r \text{Na}_{10} \text{Ca}_{88}}{r \text{Cl}_{99}} \text{Br}_{0,2} \text{J}_{0,001} \text{— Мухурский}$$

$$M_{90} \frac{r \text{Na}_{14} \text{Ca}_{85}}{r \text{Cl}_{99}} \text{Br}_{0,33} \text{J}_{0,0015} \text{— Окумский.}$$

Как видно из формулы, эти воды по составу действительно занимают обособленное положение и, помимо чисто научного интереса, имеют большое прикладное значение. Надо полагать, что полученные отклонения $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$ в отношении этих двух вод нельзя считать случайными, а связаны своеобразным, еще неясным генезисом и, вероятно, величина $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$ также подчинена определенной закономерности. В пользу этого предположения говорят, между прочим, сходные величины отношений $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$ (169 и 214), $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$ (171 и 167), $\frac{\text{Cl}}{\text{J}}$ (28956 и 35707) для этих двух минеральных вод.

В отношении сернисто-хлоридно-натриевых вод, как, напр., Менджи № 8 и № 11, Цаиши, Хциси № 2 и № 3 получены следующие величины отношений $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$: 7,2—8,1—4,0—4,3. Первые и последние два числа, относящиеся к одной и той же минеральной воде, но к разным источникам (Менджи, Хциси), несмотря на различную минерализацию, показы-

¹ В. Хухия, Отчет Мухурской гидро-химии. экспедиции. Институт курорт. Гр. 1934—1935 гг.

061055720
303 000 0333

вают величину отношения $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$, почти одинаковую (Менджи № 8—7,2, № 11—8,0, Хциси № 2—4,3, № 3—4,3). Отношение $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$ в этих водах находится в пределах 200—400; в означенных, но в различных источниках $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$ также дает близкие числа (Менджи № 8—332, № 11—256, Хциси № 2—437, № 3—408). То же надо сказать и в отношении $\frac{\text{Cl}}{\text{J}}$ (Менджи № 8—2405, № 11—2094, Хциси № 2—1895, № 3—1765). Несмотря на сравнительно меньшую минерализацию последнего, по сравнению с Менджи, характерно, что величины отношения $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$, $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$ и даже $\frac{\text{Cl}}{\text{J}}$ в этих водах, дают числа одного порядка. Все это относится и к другим водам этого типа.

В щелочно-углекислых водах, в основном, сказывается увеличение содержания иода и брома в связи с увеличением хлора. Так, из приведенной таблицы видно, что, напр., источник Уадхара с содержанием хлора 0,092, содержит иода—320,7 γ. и брома—191,5 γ., тогда как воды Боржоми, Саирме, Набеглеви и пр. с увеличением хлора возрастает количество иода и брома. Для этого типа, а также щелочно-углекисло-хлоридных вод отношение $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$ находится в пределах 2—10, и $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$ 200—500. В буровых нефтяных водах количество иода и брома не находится сколько-нибудь в зависимости от увеличения концентраций хлора, как это видно из трех приведенных данных (№ 24, 25 и 26, таб. № 2). Так, норийская нефтяная вода с содержанием хлора 9,16 гр. показывает количество иода—25740,0, брома—60900,0, а Супсинская бур. № 34 при хлоре—23,9 гр., иода—17512,0 и брома—57190,0, а бур. № 3 при хлоре—14,5 содержит иода—30056,0. Для остальных типов природных вод (включая и пресные) величина отношений $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$ и $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$ колеблется в пределах 0,7—7 для $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$, и 200—400 для $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$ за исключением двух случаев (Скури и Шрома), для которых получены повышенные величины $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$. Что же касается величины отношения $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$ надо отметить, что при сопоставлении приведенных данных в таблице, эти величины для всех природных вод находятся в пределах 160—500.

Средняя арифметическая величина отношения для $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$ из всех изу-

ченных природных вод составляет 358 и для $\frac{\text{Br}}{\text{J}} = 4,2$ (исключая по вышеизложенным причинам два особых типа). Для отношения $\frac{\text{Cl}}{\text{J}}$ величины по понятным причинам колеблются в пределах 250—4600.

Как эта последняя, так и величины, показывающие отношение $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$, находятся в полном согласии с известным положением, что хлор гораздо легче вымывается из пород, чем бром и иод; при этом, учитывая концентрации хлора, брома и иода в породах и минералах, нетрудно объяснить полученные нами выше величины отношения этих элементов. На самом деле, данные Л. Селиванова⁴ по среднему содержанию хлора и брома в массивных породах, составляют для брома $1,62 \cdot 10^{-4} \%$ и для хлора $3,14 \cdot 10^{-2} \%$, а почвы, по данным того же автора⁵, содержат в среднем $6,51 \cdot 10^{-4} \%$ брома. Ноддак (1934 г.) приводит следующие цифровые данные относительно распространения этих элементов в земной коре, выраженные в атомных процентах: хлора— $0,09 \%$ брома— $1 \cdot 10^{-4} \%$ и иода— $8 \cdot 10^{-7} \%$. Несмотря на такую, сравнительно низкую, величину распространения иода в земной коре, ввиду особой подвижности иода и стремления к миграции, в результате происходящего обмена между поверхностью земли, гидросферой и атмосферой, концентрация иода в отдельных частях земной коры может значительно увеличиться. Так, по данным Гольдшмидта⁶ верхние слои почвы содержат несколько 1000 γ иода на 1 кг., а вблизи морей до 10.000 γ . Наша предыдущая работа (Л. С.) по исследованию иода и брома в атмосферном воздухе у побережья Черного моря дает возможность подтвердить возможность такого обогащения почвы в результате круговорота, что стоит в непосредственной связи с переходом иода и брома в раствор. В отношении глубинных термальных вод могут быть и другие пути обогащения воды этими элементами.

На основании полученных данных нам кажется возможным предполагать существование некоторой закономерности в распределении иода, брома и хлора в природных водах. Помимо установления действительного содержания иода и брома, на основании полученных результатов, выведенные величины отношения $\frac{\text{Br}}{\text{J}}$, $\frac{\text{Cl}}{\text{Br}}$ и $\frac{\text{Cl}}{\text{J}}$ могут пролить свет при разрешении генезиса природных вод, в особенности при

⁴ Докл. Акад. Н. СССР. 28; 9 (1940), стр. 820.

⁵ Л. С.

⁶ В. Гольдшмидт, Сб. статей по геохимии ред. эл. Гонти. 1938, стр. 32.

характеристике (изучение режима) однотипных вод; показатели различия могут служить решающим фактором.

Количество изученных нами объектов, понятно, не является достаточным для признания закономерностей в распределении этих элементов в природных водах.

Проводимая нами работа в этом направлении, с еще большим охватом изучаемых объектов, как однотипных, так и разнотипных природных вод, выявит новые данные в деле разрешения поставленных перед нами задач.

ВЫВОДЫ

1. Изучена возможность определения иода и брома в разнотипных природных водах по видоизмененному нами способу, который обладает рядом преимуществ (достаточная точность, быстрота, воспроизводимость при весьма малых концентрациях) перед распространенными и обычно применяемыми методами; мы рекомендуем его для определения иода и брома в природных водах.

2. Проведено определение иода и брома в 28 природных водах Грузии, в результате чего установлено, что имеющиеся в литературе данные о содержании иода и брома для многих минеральных вод не соответствуют действительности.

3. Сопоставляя полученные результаты по содержанию иода и брома, приводятся величины отношения для $\frac{Cl}{Br}$, $\frac{Cl}{J}$, $\frac{Br}{J}$. Средняя арифметическая величина для $\frac{Cl}{Br}$ — 358, для $\frac{Br}{J}$ — 4,2.

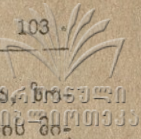
4. Полученные данные дают возможность предполагать существование некоторой закономерности в распределении иода, брома и хлора как в однотипных, так и разнотипных природных водах.

იოდი, ბრომი და ქლორი საქართველოს ბუნებრივ წყლებში

(რეზიუმე)

საქართველოს ბუნებრივი წყლები იოდი და ბრომის შეცულობის მხრივ თითქმის არ არის შესწავლილი, მაშინ როდესაც ამ ელემენტთა რაოდენობითი გამორკვევა მინერალურ წყლებში, მათი ბალნეოთერაპიული მოქმედების თვალ-

საზრისით, მნიშვნელოვან პრაქტიკულ საკითხს წარმოადგენს. გარდა ამისა, გიერითი ბუნებრივი წყალი, იოდისა და ბრომის რაოდენობითი შეცულობის ხედვით, შესაძლოა გამოყენებულ იქნას მათ მისაღებად სამრეწველო წყაროდ. ზემოაღნიშნული წმინდა გამოყენებითი ხასიათის მნიშვნელობის გარდა, ამ ელემენტთა რაოდენობითი თანაფარდობის გამორკვევა ბუნებრივ წყლებში გარკვეულ გეოქიმიურ ინტერესს წარმოადგენს. ამ მხრით საკითხის შესწავლა, მოგვეცემა დამატებითს მასალას პალოგენების ბუნებაში გაერთეულობის, მიგრაციისა და სხვ. შესახებ, ჰიდროგეოლოგიაში კი მნიშვნელოვან ფაქტორს წყლის რეჟიმისა და გენეზისის შესასწავლად.

იოდისა და ბრომის განსაზღვრისათვის გამოყენებულ იქნა ჩვენ მიერ მოდიფიცირებული მეთოდი Reith-ის და V. e. Meulen-ის (რომელიც აღწერილი გვაქვს ერთ-ერთს ჩვენს წინა შრომაში). წინასწარ ჩატარებულმა მრავალრიცხოვანმა საკონტროლო ცდამ ხელოვნურად მოზადებულ სხვადასხვა ტიპის წყლებზე დაგვარწმუნა ამ მეთოდის უპირატესობაში როგორც სიზუსტისა და შესრულების სიმარტივის, ისე დროის საგრძნობი ეკონომიის მხრივ. ამ უკანასკნელით განსაკუთრებით გამოირჩევა სხვა არსებულ მეთოდებიდან, სადაც საჭიროა წინასწარ დიდი რაოდენობა წყლის (10 ლ-მდე) აორთქლება, მაშინ როდესაც მოწოდებული წესით, კონცენტრირების გარეშე (ან მცირე კონცენტრირების) შესაძლოა განსაზღვრის წარმოება.

ჩატარებულია იოდის, ბრომისა და ქლორის განსაზღვრა და დადგენილია ამ ელემენტთა რაოდენობითი შეცულობა საქართველოს ბუნებრივი წყლების 28 ობიექტზე.

მიღებული ანალიზის შედეგების საფუძველზე მოცემულია $\frac{Cl}{Br}$, $\frac{Cl}{J}$ და $\frac{Br}{J}$

თანაფარდობის სიდიდეები.

საგულისხმოა ის გარემოება, რომ $\frac{Cl}{Br}$ და $\frac{Br}{J}$ თანაფარდობის სიდიდე-

ბი ბუნებრივ წყლებში ვიწრო ფარგლებში მერყეობს, სახელდობრ, $\frac{Br}{J}$ -სათვის

0,7—7-მდე, ხოლო $\frac{Cl}{Br}$ -სათვის 200—400 შორის. საშუალო არითმეტიკული $\frac{Cl}{Br}$

და $\frac{Br}{J}$ ფარდობათა სიდიდეებისა, შესწავლილ წყლებში, შეადგენს პირველისათვის 358 და მეორისათვის 4,2 (ორი განსაკუთრებული ტიპის წყლის გამორიცხვით). მიღებული შედეგები იძლევა საფუძველს აღენიშნოთ იოდის, ბრომისა და ქლორის განაწილებაში ზოგიერთი კანონზომიერების არსებობა ბუნებრივ წყლებში.

(შემოვიდა რედაქციაში 6.X.1941)

შ. გორღელაძე

იონიზაცია ვარსკვლავთა განფენილ ქრომოსფეროებში

1. ერთ-ერთი ძირითადი საკითხი ვარსკვლავთა ატმოსფეროს პრობლემისა იმ კანონის გამორკვევაში მდგომარეობს, რომლითაც ვარსკვლავის მიერ გამოსხივებული ენერჯიის გადატანა წარმოებს. ვარსკვლავის გამოსხივება კოსმიურ სივრცეში გაბნევამდე სათანადო ცვლილებას განიცდის ვარსკვლავის ატმოსფეროში გავლის გამო. ცხადია, ამ ცვლილების ხასიათი დამოკიდებული იქნება თვით ატმოსფეროს თავისებურებაზე. სხივოსნური ენერჯიის გადატანის თვით ფაქტი განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ ვარსკვლავის აირგვარი გარსი ატომებისაგან შედგება, რომელთა ვარსკვლავის გამოსხივებასთან ურთიერთობა ორი ძირითადი პროცესით—შთანთქმითა და გამოსხივებით ხასიათდება. ამასთანავე, შთანთქმისა და გამოსხივების ატომთა უნარი თვით ამ ატომების ქვანტურ მდგომარეობაზე იქნება დამოკიდებული. სწორედ ამიტომ ვარსკვლავის ატმოსფერო სხვადასხვა ხარისხით იქნება გამჭვირვალე ვარსკვლავის სხვადასხვა მონოქრომატული გამოსხივებისათვის. მეორე მხრით, აირგვარი გარსის გამჭვირვალობის ხარისხზე გავლენას მოახდენს აგრეთვე ატომთა მთელი ის ერთობლიობა, რომელიც ურთიერთობაში იქნება ვარსკვლავის მონოქრომატულ გამოსხივებასთან ამ უკანასკნელის ატმოსფეროში გავლის დროს. მაშასადამე, იგი ატმოსფეროს ხაზოვან სისქეზეც იქნება დამოკიდებული. ამიტომ გარსის გამჭვირვალობა, ანუ, როგორც მას უწოდებენ, ოპტიკური სისქე შეიძლება გამოისახოს ფორმულით:

$$\tau_{\nu} = \int_{r_1}^{r_2} \alpha_{\nu} dr$$

სადაც τ_{ν} -თი აღნიშნულია გარსის ოპტიკური სისქე, α_{ν} -თი ატომთა შთანთქმის კოეფიციენტი მოცულობის ერთეულში, dr -ით გზის ელემენტი, ხოლო $r_2 - r_1$ წარმოადგენს გარსის ხაზოვან სისქეს, ე. ი. r_1 და r_2 ატმოსფეროს შიდა და გარე რადიუსებია შესაბამისად. ინდექსი ν უჩვენებს, რომ ტოლობა მონოქრომატული გამოსხივებისათვის. არის დაწერილი.

ვარსკვლავთა ატმოსფეროს სხვადასხვაობის გამო სხივოსნური ენერგიის გადატანაც სხვადასხვა შემთხვევაში სხვადასხვა კანონით ხდება. ჩვენი ამოცანის შემთხვევაში კოსმიურ ობიექტთა ატმოსფეროების დაჯგუფება უმჯობესია მათი ხაზოვანი სისქის მიხედვით შევასრულოთ. ამგვარ დაჯგუფებას გარკვეული ფიზიკური საფუძველი აქვს, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ რაც უფრო დიდია აიოგვარი გარსის ხაზოვანი სისქე, მით უფრო მცირე იქნება ვარსკვლავის მიერ გამო-სხივებული ენერგიის დილუციის (შესუსტების) ფაქტორი, ე. ი. მით უფრო მეტი იქნება თვით დილუცია. ამ უკანასკნელის სიდიდეს არსებითი გავლენა შეუძლია მოახდინოს ატმოსფეროში მიმდინარე ციკლისებური პროცესების მიმართულე-ბათა განაწილებაზე. ურთიერთ საწინააღმდეგო მიმართულებათა შქონე ციკ-ლისებური პროცესების რიცხვთა ფარდობა [1]

$$\begin{aligned} N_{1 \rightarrow 2 \rightarrow \dots \rightarrow n-1 \rightarrow n-1} &\approx W, \\ N_{2 \rightarrow n \rightarrow n-1 \rightarrow \dots \rightarrow 2 \rightarrow 1} & \end{aligned}$$

სადაც W —დილუციის ფაქტორია. ამიტომ ამ პროპორციულობაზე დამყარე-ბული Rosseland-ის თეორემა აირად გარსთა მხოლოდ იმ შემთხვევათათვის რჩე-ბა სამართლიანი, რომელთათვის შესრულებულია Milne-ის მოთხოვნილება [2]

$$r_2 - r_1 \ll r_1 \gg r_s$$

სადაც r_s —ვარსკვლავის, ხოლო r_1 და r_2 —გარსის შიდა და გარე რადიუსებია შესაბამისად. ამრიგად, მცირერადიუსებიან გარსთა შემთხვევაში ფლუორეს-ცენციის მოვლენა არ შეიძლება ატარებდეს ძირითადი მოვლენის ხასიათს და ალბათობა იმისა, რომ იონიზაციას ადგილი ექნება ვარსკვლავის შედარებით დაბალი სიხშირის ქვანტთა შთანთქმის თანამიმდევრობითი აქტების შედეგად, მატულობს დილუციის ფაქტორთან ერთად. ეს გარემოება საეცებით შეესაბამება იმ ზოგად ფიზიკური ხასიათის მოსაზრებებს, რომლებიც განსახილავ ტიპის (Wolf-Rayet ტიპის, Be და ახალი ვარსკვლავები) ვარსკვლავთა თავისებურები-დან გამომდინარეობენ. მართლაც, ვარსკვლავის შედარებით მაღალი ზედაპირუ-ლი ტემპერატურისა და მცირე რადიუსის გარსის პირობებში, გარსის ატომთა-თვის მოსალოდნელია არა მარტო შედარებით მაღალი ქვანტური მდგომარეო-ბანი, არამედ ვარსკვლავის მიერ გამოსხივებულ ქვანტებთან მათი ხშირი შეხ-ვედრაც. ამიტომ ვარსკვლავთა ატმოსფეროში სხივოსნური ენერგიის გადატა-ნისა და იონიზაციის საკითხების შესწავლისას შეუძლებელია $1 \rightarrow 2 \rightarrow n \dots n \rightarrow 1 \rightarrow n \rightarrow 1$ ტიპის ციკლისებურ პროცესთა უგულვებელყოფა იმ შემთხვევა-შიაც კი, როცა დილუციის ფაქტორი არ არის ერთობ მცირე, მაგრამ $< 10^{-2}$, როგორც ეს ნაჩვენებია იყო სამ [3] და ოთხ [4] ენერგეტულ დონეთა მქონე ატომე-ბისაგან შედგენილ გარსთათვის. ჩვენს მიზანს შეადგენს ანალოგიური საკითხის ამოხსნა, როცა $W > 10^{-2}$, ე. ი. Wolf-Rayet ტიპის, Be და „ახალი“ ვარსკვ-ლავების მიმართ, რომელთა ქრომოსფეროები ფაქტიურად ფოტოსფეროებთან არიან შერწყმული და ამ უკანასკნელთა გაგრძელებას წარმოადგენენ.

2. განსახილავ შემთხვევაში შეუძლებელია ქრომოსფეროს ფენების სწორედ ფენებად განხილვა და სიმრუდის სიბრტყით რედუქცია, რომლითაც წარმატებით სარგებლობენ Milne-ის გეომეტრიული მოდელის [1] შემთხვევაში; საჭიროა სიმრუდის გათვალისწინება. ამიტომ სხივოსნური ენერჯის გადატანის განტოლებას ექნება სახე

$$\cos \Theta \frac{\partial J}{\partial r} - \frac{\sin \Theta}{r} \frac{\partial J}{\partial \Theta} = \alpha (B - J)$$

რომლის ინტეგრირება ყველა სხეულოვანი კუთხით გეძლევა

$$\frac{dH}{dr} + \frac{2}{r} H = \alpha \left(4\pi B - \int J d\omega \right) \quad (1)$$

სადაც $H = \int J \cos \Theta d\omega$ სხივოსნური ენერჯის ნაკადია, J — ინტენსივობა, α — შთანქმის კოეფიციენტი მოცულობის ერთეულში, B — გამოსხივების უნარი, ხოლო r — მანძილი ვარსკვლავის ცენტრიდან გარსის ადგილზე წერტილამდე.

შთანქმის მოცულობითი კოეფიციენტისთვის გვაქვს: $\alpha = k\mu$, სადაც k — შთანქმის კოეფიციენტი მასის ერთეულზე, ხოლო μ — გარსის საშუალო სიმკვრივე. ამიტომ, ცხადია, $\alpha = \alpha(r)$. თუ ახლა ვისარგებლებთ Eddington-ის მიახლოებით [5]

$$H = -\frac{3}{\alpha} \frac{d\rho}{dr}$$

გავითვალისწინებთ, რომ

$$\rho = \frac{1}{c} \int J d\omega, \quad B_{ik} = \frac{\frac{g_i}{g_k} n_k}{nt - \frac{g_i}{g_k} n_k} \frac{\sigma_{ik}}{4\pi}$$

ხოლო მანძილს გამოვსახავთ ვარსკვლავის რადიუსის ერთეულებში $r = r_x t$ (r_x — ვარსკვლავის რადიუსია), მაშინ (1) განტოლება გადაიწერება ასეთი სახით:

$$\frac{d}{dt} \left(\frac{1}{\alpha(r)} \frac{d\bar{\rho}_{ik}}{dt} \right) + \frac{2}{t} \frac{1}{\alpha(r)} \frac{d\bar{\rho}_{ik}}{dt} = 3\alpha(r) r_x^2 n \left(\bar{\rho}_{ik} - \frac{\frac{g_i}{g_k} n_k}{ni - \frac{g_i}{g_k} n_k} \right) \quad (2.0)$$

რომელიც სამართლიანია ყველა ν_{ik} ($i=1, 2, \dots$), $k=2, 3, \dots$ k i მონოქრომატული გამოსხივებისათვის და სადაც $\bar{\rho}_{ik}$ — ენერჯის სპეციფიკური სიმკვრივეა:

$$\bar{\rho}_{ik} = \frac{P_{ik}}{\sigma_{ik}} = \frac{1}{\exp\left(\frac{h\nu_{ik}}{kT}\right) - 1}; \quad \sigma_{ik} = \frac{8\pi h\nu_{ik}^3}{c^3}$$

ხოლო n და g — ატომთა რიცხვი მოცულობის ერთეულში და სტატისტიკური წონა შესაბამისად ყოველ i -იურ და k -იურ მდგომარეობაში.

გამოვარკვეით $\alpha(r)$ სახე. Wolf-Rayet-სა და Be ტიპის ვარსკვლავთა შემთხვევაში, რომელთა ქრომოსფეროები ფოტოსფეროებზე უშუალოდ მიმდებარე ფენებს წარმოადგენენ, გვაქვს:

$$\mu = \mu_0 r^{-2} = \mu_0 r_e^{-2} r^{-2}$$

სადაც μ_0 — ვარსკვლავის ცენტრალური ფენების სიმკვრივეა. ახალ ვარსკვლავთა შემთხვევაში კი სიმკვრივე მანძილის კუბის უკუპროპორციულია. ამიტომ შეიძლება დავწეროთ:

$$\mu = \frac{3M}{4\pi} r^{-3} = \frac{3N}{4\pi} r_e^{-3} r^{-3}$$

სადაც M -ით აღნიშნულია აირადი გარსის მასა.

მაშინ საბოლოოდ გვექნება:

$$\frac{d}{dt} \left(i^{\frac{d}{dt}} ik \right) = C_{ik} \left(\frac{g_i}{g_k} - \frac{g_i}{n_i} \frac{nk}{nk} \right); \quad C_{ik} = 3k_{ik} \left(\frac{\mu_0}{r_k} \right)^2 = A_0 k_{ik} \quad (2.1)$$

$$\frac{d}{dt} \left(i^{\frac{d}{dt}} ik \right) = R_{ik} \left(\frac{g_i}{g_k} - \frac{g_i}{n_i} \frac{nk}{nk} \right); \quad R_{ik} = 3k_{ik} \left(\frac{3N}{4\pi r_k^2} \right)^2 = R_0 k_{ik} \quad (2.2)$$

რომელთაგან პირველი სამართლიანია Wolf-Rayet და Be ტიპის ვარსკვლავთათვის, ხოლო მეორე — ახალ ვარსკვლავთათვის.

3. განვიხილოთ აირადი გარსი, რომელშიაც შესრულებულია სტაციონარობის პირობა $n_i = \text{Const}$. მაშინ ატომთა k სხვადასხვა ქვანტური მდგომარეობის შემთხვევაში შეიძლება დავწეროთ $k-1$ შემდეგი სახის განტოლება [6]:

$$\sum_{k=i+1}^k n_k \left\{ (A_{k \rightarrow i} + B_{k \rightarrow i} \rho_{ik}) - n_i B_{i \rightarrow k} \rho_{ki} \right\} = \sum_{k=1}^{i-1} \left\{ n_i (A_{i \rightarrow k} + B_{i \rightarrow k} \rho_{ki}) - n_k B_{k \rightarrow i} \rho_{ki} \right\} \quad (3)$$

სადაც

$$A_{ki} = \frac{g_i}{g_k} B_{ik} \sigma_{ik}; \quad B_{ik} = \frac{g_i}{g_k} B_{ik}$$

სპონტანურ და ინდუცირებულ გადასვლათა ალბათობის კოეფიციენტები გვიძლია ჩავთვალოთ, რომ განსახილავ ობიექტთა აირად ვარსებში სტაციონარობის პირობა შესრულებულია [8]. მაშინ მე-(3) სახის განტოლებათა სისტემის

$$\frac{\xi_i}{g_k} n_k$$

$$n_i - \frac{\xi_i}{g_k} n_k$$

სიდიდეთა მიმართ ამოხსნით და (2) განტოლებაში შეტანით მივიღებთ (2.1) და (2.2) სახის განტოლებათა სისტემებს, რომელთა ინტეგრალები მოგვცემს ყველა ν_{ik} მონოქრომატული გამოსხივების გადატანის დახასიათებას განსახილავ შემთხვევისათვის. ჩვენ აქ დავაკმაყოფილებით მხოლოდ ელემენტარული, მაგრამ ფიზიკური თვალსაზრისით საკმარისად მნიშვნელოვანი შემთხვევების განხილვით.

4. ვთქვათ, რომ აირადი გარსის ატომებს ოთხი სხვადასხვა ენერგეტიკული მდგომარეობა აქვთ, რაც საკმარისად უახლოვდება რეალური აირადი გარსის შემთხვევებს. ამასთანავე ჩავთვალოთ, რომ მეოთხე მდგომარეობას ატომის იონიზაცია შეესაბამება. განვიხილოთ შემთხვევა, როცა ყველა შესაძლო გადასვლიდან, რომელიმე ორი, მაგალითად: $1 \rightarrow 3$ და $2 \rightarrow 4$, აკოდალულია. ამ შემთხვევაში ძირითად მდგომარეობაში მყოფ ატომთა იონიზაცია შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ ორი გზით: 1) $1 \rightarrow 4$, 2) $1 \rightarrow 2 \rightarrow 3 \rightarrow 4$. ორსავე შემთხვევაში რეკომბინაციის შედეგად შეიძლება დაურჩეს ადგილი როგორც რეზონანსულ გამოსხივებას, ისე ფლუორესცენციასაც, მაგრამ იონიზაციის პირველი გზით განხორციელება დამოკიდებული იქნება ρ_{14} -ზე, მეორე გზით კი — ρ_{12} , ρ_{23} და ρ_{34} -ზე. ცხადია, შეუძლებელია ჩავთვალოთ, რომ იონიზაციას ადგილი ექნება ყველა $1 \rightarrow 2$ გადასვლის შემდეგ; პირიქით, გაცილებით უფრო ბუნებრივია ვიფიქროთ, რომ ასეთ გადასვლათა ყველა შემთხვევის ($N_{1 \rightarrow 2}$) მხოლოდ ნაწილის ($N_{1 \rightarrow 2 \rightarrow 3 \rightarrow 4}$) მიმართ შეიძლება შესრულდეს იონიზაცია, დანარჩენი ნაწილი კი საფუძვლად დაედოს სათანადო სინშირეთა გამოსხივებას. ამრიგად, $N_{1 \rightarrow 2 \rightarrow 3 \rightarrow 4} \leq N_{1 \rightarrow 2}$ და მაშასადამე:

$$\frac{N_{1 \rightarrow 2 \rightarrow 3 \rightarrow 4}}{N_{1 \rightarrow 4}} \leq \frac{N_{1 \rightarrow 2}}{N_{1 \rightarrow 4}} \quad (4)$$

სადაც $N_{i \rightarrow k}$ აღნიშნულია სათანადო პროცესების საერთო რიცხვი. (4) უტოლობის შესასწავლად საჭიროა (2) ტიპის განტოლებათა სისტემის სათანადო შემთხვევათათვის ამოხსნა.

(3) სახის სამგანტოლებიანი სისტემის ამოხსნით ვღებულობთ:

$$\frac{\xi_1}{g_2} n_2$$

$$n_1 - \frac{\xi_1}{g_2} n_2 = \rho_{12} + \beta_1 \rho_{14}$$

$$\frac{\frac{g_1}{g_4} n_4}{n_1 - \frac{g_1}{g_4} n_4} = \beta_2 \bar{\varrho}_{14} \quad (5)$$

სადაც β_1 და β_2 მუდმივი სიდიდეებია [4].

მაშინ (2.1) განტოლებიდან გვექნება:

$$\frac{d}{dt} \left(t^4 \frac{d\bar{\varrho}_{12}}{dt} \right) + \beta_1 C_{12} \bar{\varrho}_{14} = 0 \quad (6)$$

$$\frac{d}{dt} \left(t^4 \frac{d\bar{\varrho}_{14}}{dt} \right) - (1 - \beta_2) C_{14} \bar{\varrho}_{14} = 0$$

(6) და მის ანალოგიურ სისტემათა ამოხსნისას სასაზღვრო პირობების შემოტანის დროს მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოება, რომ ენერგიის სპეციფიკურ სიდიდეთა მნიშვნელობანი უსასრულობაში ნულის ტოლია, ხოლო ვარსკვლავის ზედაპირზე გარკვეულ სიდიდეს აღწევენ. ამიტომ გვექნება:

$$\begin{aligned} \bar{\varrho}_{14}(1) &= (\bar{\varrho}_{14})_s = \text{Cost} & \bar{\varrho}_{12}(1) &= (\bar{\varrho}_{12})_s \\ \bar{\varrho}_{14}(\infty) &= 0 & \rho_{12}(\infty) &= 0 \end{aligned} \quad (6.1)$$

სადაც s -ით აღნიშნულია სათანადო სიდიდეთა მნიშვნელობანი ვარსკვლავის ზედაპირზე.

იმ კერძო შემთხვევაში, როცა საჭიროა v_{12} სიხშირეში ვარსკვლავის მიერ გამოსხივებული ენერგიის გავლენის გამორიცხვა, (6.1) ტოლობაში უნდა ვიგულისხმოთ:

$$\bar{\varrho}_{12}(1) = (\bar{\varrho}_{12})_s = 0 \quad (6.2)$$

ამ შემთხვევაში ამოხსნილი $\bar{\varrho}_{12}$ -ს მნიშვნელობა მოგვცემს გამოსხივების იმ არის დახასიათებას, რომელიც განპირობებულია გარსის შიგნით ფლუორესცენციის გზით წარმოშობილ v_{12} გამოსხივებით. ამიტომ, სტაციონარობის პირობებში, ძირითად მდგომარეობიდან ატომთა იონიზაციის შემთხვევაში, ის პროპორციული უნდა იყოს იონიზირებელი ენერგიის სპეციფიკური სიმკვრივისა.

ამოხსნათ (6) განტოლებანი ჯერ (6.2) სასაზღვრო პირობებით; ამასთანავე პირველად განვიხილოთ ერთი კერძო შემთხვევა, როცა $N_{1 \rightarrow 4}$ -ს ოპტიმალური მნიშვნელობა აქვს. ფიზიკური თვალსაზრისით ეს ნიშნავს, რომ, მაგ., წყალბადატომთა გარსის შემთხვევაში ენერგიის შთანთქმა Luman-ის სერიის საზღვრის მიღმა გაცილებით უფრო ალბათურია ($B_{34} \ll B_{14}$), ვიდრე Paschen-ის სერიის საზღვრის მიღმა. მაშინ სიდიდე

$$\beta_2 = \frac{g_1 B_{14} \sigma_{14}}{g_1 B_{14} \sigma_{14} + g_3 B_{34} \sigma_{34}} \approx \frac{1}{1 + (0.11)^3},$$

ე. ი. პრაქტიკულად ერთის ტოლად შეიძლება ჩაითვალოს. ასეთ პირობებში (6) სისტემიდან ვღებულობთ:

$$\begin{aligned} \bar{\varrho}_{14} &= (\bar{\varrho}_{14})_0 t^{-3} \\ \bar{\varrho}_{12} &= 0.1 \beta_1 C_{12} (\bar{\varrho}_{14})_0 (t^{-3} - t^{-6}) \end{aligned} \quad (6.3)$$

საიდანაც ნათელია, რომ t -ს საკმარისად დიდი მნიშვნელობისათვის ადგილი ექნება ტოლობას

$$\bar{\varrho}_{12} = 0.1 \beta_1 C_{12} \bar{\varrho}_{14} \quad (6.4)$$

ამრიგად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ განსახილავ შემთხვევაში:

1. $L\alpha$ რადიაციის ველი იონიზირებელი ენერჯის პროპორციულია, ამასთანავე, პროპორციულობის კოეფიციენტი აღებული ვარსკვლავისათვის მუდმივია და დამოკიდებულია მის ძირითად პარამეტრებზე (მასა, რადიუსი).

2. სხვადასხვა ვარსკვლავთა შემთხვევაში $L\alpha$ მით უფრო მეტია, რაც მეტია ვარსკვლავის ცენტრალური სიმკვრივე და მცირეა რადიუსი, ე. ი. რაც უფრო უახლოვდება ვარსკვლავი Russell-ს დიაგრამის თეთრ ჯუჯა—ვარსკვლავთა განშტოების ობიექტებს.

3. ფარდობა $\frac{\bar{\varrho}_{12}}{\bar{\varrho}_{14}}$ იზრდება გარსის შიდა ფენებიდან, გარე ფენებისაკენ. ამოგსნათ ახლა (6) სისტემა ზოვადი შემთხვევისათვის, მაგრამ აგრეთვე (ი.2) სასაზღვრო პირობებით.

ადვილად შეიძლება დავრწმუნდეთ, რომ ამ სისტემის მეორე განტოლება სათანადო გარდაქმნებით შეიძლება დაყვანილ იქნას Bessel-ის განტოლების ისეთ სახემდე, რომლის სასრულო სახით ამონახსნი წარმოიდგინება ფორმულით:

$$\chi = c_1 e^x \left(1 + \frac{1}{2} D\right) \frac{1}{x^2} + c_2 e^{-x} \left(1 + \frac{1}{2} D\right) \frac{1}{x^2}$$

სადაც

$$x = \frac{\sqrt{(1-\beta_2) C_{14}}}{t}$$

ხოლო

$$\chi x^2 = \bar{\varrho}_{14}$$

მაშინ, (6.2) პირობებთან ერთად საბოლოოდ გვექნება:

$$\bar{\varrho}_{14} = R \left(\frac{\alpha}{t} \operatorname{ch} \frac{\alpha}{t} - \operatorname{Sh} \frac{\alpha}{t} \right)$$

$$R = \frac{(\bar{\varrho}_{14})_0}{\alpha \operatorname{ch} \alpha - \operatorname{sh} \alpha} = \text{Const}, \quad \alpha = \sqrt{(1-\beta_2) C_{14}} \quad (6.5)$$

მეორე მხრით, თუ $\bar{\varrho}_{14}$ -ს მნიშვნელობას შევიტანთ იმავე სისტემის ველ განტოლებაში და ამოვხსნით განტოლებას

$$\frac{d}{dt} \left(t^4 \frac{d\bar{\varrho}_{12}}{dt} \right) + R' \left(\frac{\alpha}{t} \operatorname{ch} \frac{\alpha}{t} - \operatorname{sh} \frac{\alpha}{t} \right) = 0$$

საბოლოოდ გვექნება:

$$\bar{\varrho}_{12} = k [(\bar{\varrho}_{14})_s t^{-3} - \bar{\varrho}_{14}] \quad (6.6)$$

სადაც

$$k = \frac{\beta_1 C_{12}}{(1 - \beta_2) C_{14}} = \frac{k_{12}}{k_{14}} \frac{\beta_{14} \sigma_{14}}{\beta_{12} \sigma_{14}} \quad (6.7)$$

გარსის გარე ფენებისათვის (6.5) და (6.6)-დან ვღებულობთ:

$$\frac{\bar{\varrho}_{12} \beta_{12} \sigma_{12}}{\bar{\varrho}_{14} \beta_{14} \sigma_{14}} \approx - \frac{k_{12}}{k_{14}} \quad (6.8)$$

ე. ი. ინდუცირებულ გადასელათა სათანადო რიცხვთა ფარდობა შესაბამ შთანთქმის მასურ კოეფიციენტთა პროპორციულია; ამასთანავე $\bar{\varrho}_{12}$ გამოსხივების არე იზრდება $\bar{\varrho}_{14}$ გამოსხივების არის საწინააღმდეგო მიმართულებით, ე. ი. შიგნიდან გარე ფენებისაკენ.

ამრიგად, როგორც პირველ, ისე მეორე შემთხვევაშიც $\bar{\varrho}_{12}$ დამოკიდებულია $\bar{\varrho}_{14}$ სიდიდეზე და იზრდება გარსის გარე ფენებისაკენ. მიღებული ფორმულებიდან ადვილად შეგვიძლია შევავსოთ, თუ რა ნაწილია იონიზირებული და რა ნაწილი იმყოფება მეორე მდგომარეობაში ძირითად მდგომარეობაში მყოფ ატომთა საერთო რიცხვთან შედარებით მოცულობის ერთეულში. მართლაც, (5), (6.3) და (6.4)-დან $\bar{\varrho}_{14}$ -ის ოპტიმალური მნიშვნელობის შემთხვევისათვის გვაქვს:

$$\frac{n_4}{n_1} \approx \frac{g_4}{g_1} \frac{\beta_2 (\bar{\varrho}_{14})_s}{t^3}; \quad \frac{n_2}{n_1} \approx \frac{g_2}{g_1} \left\{ \frac{\beta_1 (\bar{\varrho}_{14})_s}{t^3} [0.1 c_{12} (1 + t^{-2}) + 1] \right\};$$

$$\frac{n_2}{n_1} \approx \frac{g_2}{g_1} \frac{\beta_2 (\bar{\varrho}_{14})_s}{t^3} (0.1 c_{12} + 1)$$

თუ ახლა მხედველობაში მივიღებთ, რომ

$$(\bar{\varrho}_{14})_s = \frac{1}{\exp\left(\frac{h\nu_{14}}{kT}\right) - 1} \quad \text{და} \quad g_4 = \frac{g^+}{he} \frac{(2\pi mkT)^{3/2}}{h^3},$$

სადაც g^+ —ნორმალურ მდგომარეობაში მყოფ იონიზირებულ ატომთა სტატისტიკური წონაა, n_e —თავისუფალ ელექტრონთა რიცხვი, m —ელექტრონის მასა,

ხოლო გარსის შიდა და გარე ფენებისათვის კი:

$$\frac{N_{1 \rightarrow 2}}{N_{1 \rightarrow 4}} \approx c_1 [0.1 c_{12} + 1] \frac{n_0}{T^{3/2}}$$

$$\frac{N_{1 \rightarrow 2}}{N_{1 \rightarrow 4}} \approx c_2 (\beta_1 - k) \frac{n_0}{T^{3/2}} \quad (6.11)$$

სადაც

$$c_1 = \beta_1 c_1 = \frac{g_2}{g_1^{g^+}} \frac{\beta_1 h^3}{(2\pi mk)^{3/2}}$$

როგორც (6.10), ისე (6.11)-დან ნათლად ჩანს, რომ ფარდობა $\frac{N_{1 \rightarrow 2}}{N_{1 \rightarrow 4}}$ ორ-სავე განხილულ შემთხვევაში ტემპერატურის უკუპროპორციულია. მაშასადამე, $N_{1 \rightarrow 2 \rightarrow 3 \rightarrow 4}$ ტიპის გადასვლები მით უფრო მეტია, ხოლო $N_{1 \rightarrow 4}$ კი — ნაკლები, რაც ნაკლებია ტემპერატურა. ეს შედეგი სავსებით შეესაბამება ზოგადი მოსაზრებებიდან გამომდინარე დებულებებს.

ამოვხსნათ ახლა (6) სისტემა (6.1) პირობის შესრულებით. ცხადია, ამ შემთხვევაში $\bar{\varrho}_{14}$ -ს მნიშვნელობა უცვლელი დარჩება, მაგრამ $\bar{\varrho}_{12}$ -სათვის კი გვექნება სავსებით სხვა მნიშვნელობა, რომელიც დამოკიდებული იქნება $(\rho_{12})_s$ -ზე.

მართლაც, $\bar{\varrho}_{14}$ -ს ოპტიმალური მნიშვნელობის შემთხვევაში გვაქვს

$$\bar{\rho}_{12} = \frac{(\bar{\varrho}_{12})_s + 0.1 \beta_1 c_{12} (\bar{\varrho}_{14})_s}{j^3} - \frac{0.1 \beta_1 c_{12} (\bar{\varrho}_{14})_s}{j^6} \quad (7)$$

ანუ გარსის შუა და გარე ფენებისათვის

$$\bar{\rho}_{12} = \frac{(\bar{\varrho}_{12})_s + 0.1 \beta_1 c_{12} (\bar{\varrho}_{14})_s}{j^3} \quad (7.1)$$

რადგან ვარსკვლავის ზედაპირზე $(\bar{\varrho}_{14})_s$ შეიძლება ჩაითვალოს $(\bar{\varrho}_{12})_s$ -ის მიმართ მეორე რიგის მცირე სიდიდით, ამიტომ (7)-ით განზღვრული $\bar{\varrho}_{12}$ -ს სიდიდე ყოველ შემთხვევაში დარჩება ორჯერ უფრო მეტი მაინც, ვიდრე (6.3) ფორმულით განზღვრული. ამრიგად, ამ შემთხვევაში $\bar{\varrho}_{12}$ -ს სიდიდე დამოკიდებული იქნება არა მხოლოდ $(\bar{\varrho}_{14})_s$ -ზე, არამედ $(\rho_{12})_s$ -ზეც; ამასთანავე მისი მნიშვნელობა ძირითადად განპირობებული იქნება სწორედ ამ უკანასკნელიდან. ბრტყელსწვრივ ფენებისაგან შედგენილ აირად გარსთა თეორიაში $\bar{\varrho}_{12}$ -ს სიდიდე ყოველთვის მხოლოდ $\bar{\varrho}_{14}$ -ს (სადაც $1 \rightarrow k$ ძირითადი მდგომარეობიდან იონიზაციის გაშლისაგან) სიდიდეზეა დამოკიდებული, რადგან ვარსკვლავის მიერ უშუალოდ გამოსხივებული ν_{12} ენერგია გარსის შიდა საზღვარზე შეიძლება უკუგდებულ იქნას იმავე სიხშირის ენერგიის იმ სიდიდესთან შედარებით, რომელიც გარსის შიგნით ფლუორესცენციის გზით წარმოიშობა. ამ გარემოების ანალოგიური ჩვენ მიერ განხილული (6.2) შემთხვევა, როცა ჩვენ მხედველობაში მივიღეთ ν_{12} გამოსხივების ის კომპონენტი, რომელიც ანალოგიური პროცესების პროდუქტია-

მრუდი ამოცანის შემთხვევაში W შედარებით დიდია, ამიტომ არ არის მოსალოდნელი, რომ $W(\bar{\sigma}_{12})$ იმდენად ნაკლები იქნება $\bar{\sigma}_{12}$ -ზე, რომელიც გარსში წარმოიშობა მაღალ სიხშირეთა ქვანტების დანაწილების პროცესების შედეგად, რომ ამ უკანასკნელის მიმართ შეიძლება მისი, როგორც მცირე სიდიდის, უკუვდება. ამიტომ აუცილებელი ხდება მისი გათვალისწინება. ამ გათვალისწინების შედეგის ილუსტრაციას (7) და (7.1) მნიშვნელობანი წარმოადგენენ, სადაც $\bar{\sigma}_{12}$ -ს სიდიდე ყოველთვის მეტი რჩება, ვიდრე $\bar{\sigma}_{12} = \chi(\bar{\sigma}_{14})$. საგსებით ანალოგიურ შედეგს ვღებულობთ $\bar{\sigma}_{12}$ -ს მნიშვნელობისათვის ზოგად შემთხვევაშიც. თუ ახლა ამ უკანასკნელთან ერთად გავითვალისწინებთ (7)-ს და (7.1)-ს, ადვილად შევადგენთ (6.1) შემთხვევისათვის (6.8), (6.9), (6.10) და (6.11) ანალოგიურ ფორმულებს, რომელთა მიმართ საგსებით სამართლიანი რჩება ჩვენ მიერ ზემოთ მოცემული ყველა შენიშვნა; მათ ჩვენ აქ არ მოვიყვანთ, მაგრამ შევნიშნავთ, რომ მაშინ, როცა ატომთა ძირითადი მდგომარეობიდან იონიზაციის სიდიდე (6.1) შემთხვევაში რჩება ისეთივე, როგორც (6.2) შემთხვევაში,

$\frac{n_2}{n_1}; N_{1 \rightarrow 2}$ და მაშასადამე $N_{1 \rightarrow 2 \rightarrow 3 \rightarrow 4}$ საგრძნობლად იზრდება და ამიტომ აირად გარსში $L\alpha$ რადიაციის არე ძირითადად $1 \rightarrow n \rightarrow n-1 \dots \rightarrow 2 \rightarrow 1$ ტიპის გადასვლების დამოუკიდებლად იცვლება.

5. ახალი ვარსკვლავების შემთხვევაში სხივოსნური წონასწორობის საკითხი კიდევ უფრო რთულია, ვიდრე Wolf-Rayet და Be ტიპის ვარსკვლავთა შემთხვევებში. საკითხს ართულებს ის გარემოება, რომ აქ ჩვენ გვაქვს მოვლენის განვითარების ისეთი სხვადასხვა ფაზები, რომელთა ხანგრძლივობა ერთობ მცირეა იმ გრანდიოზული ხასიათის ცვლილებებისათვის, რომლითაც „ანთება“ ხასიათდება. ამიტომ გაცილებით უფრო სწორი იქნება, თუ სხივოსნური წონასწორობის საკითხს განვიხილავთ ცალკე ფენების თავისებურებათა კონტექსტში. ამ თვალსაზრისით შეიძლება სამი ძირითადი ეპოქის გამოყოფა, რომელთაგან პირველი—„ანთების“ წინა პერიოდი და მთავარი მაქსიმუმის ეპოქა—ახალი ვარსკვლავის განვითარების ისეთ ფაზად უნდა ჩაითვალოს, როდესაც შეუძლებელია სხივოსნური წონასწორობის საკითხის შესწავლა, არა მარტო იმიტომ, რომ ეს ფაზა ყველაზე უფრო ნაკლებად არის შესწავლილი ხაერითოდ, არამედ იმიტომაც, რომ პრინციპულად ერთობ საეჭვოა ამ ფაზაში სხივოსნური წონასწორობის არსებობის თვით ფაქტი. თავის მხრივ ახალი ვარსკვლავის მოვლენა წონასწორობიდან გამოსული სისტემის წონასწორობის აღდგენის ცდას წარმოადგენს, ამიტომ დროის იმ მინიმალურ შუალედში, რომელიც საჭიროა ვარსკვლავისათვის არამდგრადი ან მდგრადი კონფიგურაციის მოსაპოვებლად, რაიმე სახის წონასწორობის ძიება საფუძვლიან ეჭვებს აქმნის. მთავარი მაქსიმუმი და მისი მიმდებარე ეპოქები სწორედ ასეთ შუალედს წარმოადგენენ. მთავარი მაქსიმუმის შემდეგ ნათელი ემისიური ზოლებებს წარმოშობისა და მეორადი მაქსიმუმების პერიოდის გავლის შემდეგ გვაქვს საფუძველი ვიფიქროთ, რომ ახალი ვარსკვლავის გარშემო წარმოშობილ აირად გარსში განხორციელებულია სხივოსნური წონასწორობის დადგომის პირობები. ეს პერიოდი შეიცავს ნებულარული ფაზის წინა და შემდგომ ეპოქებს „ანთების“ საბოლოო

ფაზის დადგომამდე. ამ პერიოდში სხივოსნური წონასწორობის პირობების და იონიზაციის სიდიდის შესაფასებლად შესაძლებელია ვისარგებლოთ (2.2) სახის სისტემათა ინტეგრალებით. მესამე პერიოდი, ეს „ანთების“ საბოლოო პერიოდი, როცა ვარსკვლავი მკაფიოდ გამოხატულ სპექტრალურ ინდივიდუალობას იძენს და ინარჩუნებს საბოლოოდ. ამ შემთხვევაში პრობლემის შესასწავლად წარმატებით შეიძლება გამოყენებულ იქნას Wolf-Rayet და Be ტიპის ვარსკვლავთა თეორია; ამიტომ ყველა შენიშვნა ამ უკანესკნელთა მიმართ სამართლიანი რჩება პირველთათვის.

6. განხილული ტიპის ვარსკვლავთა ეფექტურ ტემპერატურას Zanstra-ს მეთოდით [9] განსაზღვრავენ [10], რომელიც ამჟამად მიჩნეულია ერთადერთ სანდო მეთოდად ყველა სხვა დანარჩენის მიმართ. მიუხედავად ამ გარემოებისა, ეს მეთოდი არ არის უნაკლო, რადგან მასში ვარსკვლავის ეფექტური ტემპერატურა წარმოდგენილია მხოლოდ $1 \rightarrow n \rightarrow n-1 \dots \rightarrow 2 \rightarrow 1$ ტიპის პროცესთა ფუნქციის სახით. სინამდვილეში კი იონიზაცია პრინციპულად შესაძლებელია არა მარტო ძირითადი მდგომარეობიდან, არამედ მეორე, მესამე, და საერთოდ ყველა i -ური ($i > 1$) მდგომარეობიდან. ამის გამო უწყვეტი სპექტრი ზოგად შემთხვევაში განპირობებული იქნება ყველა სპექტრალურ სერიათა საზღვრის მიღმა შთანთქმული ენერგიით. Zanstra-ს მეთოდის ძირითადი ნაკლი იმაში მდგომარეობს, რომ უწყვეტი სპექტრის მთელი ენერგია მასში გათვალისწინებულია, როგორც მხოლოდ ძირითადი სერიის საზღვრის მიღმა შთანთქმითი პროცესების პროდუქტი. ასეთი დაშვება სამართლიანია მაშინ, როცა აირად გარსში შესრულებულია Rosseland-ის პირობა. სწორედ ამიტომ პლანეტურ ნისლოვანდთა შემთხვევაში წარმატებით შეიძლება Zanstra-ს მეთოდით საოგებლობა. იმ შემთხვევაში კი, როცა აირად გარსთა რადიუსი შედარებით მცირეა, ეს მეთოდი ტემპერატურისათვის იძლევა გადაჭარბებულ მნიშვნელობას [11] და ვარსკვლავთა ტემპერატურული შკალის გამომუშავების დროს აუცილებელი ხდება ამ გარემოების გათვალისწინება [12].

განფენილ ქრომოსფეროების შემთხვევა ამ მხრივ არსებითად არ განსხვავდება აირად გარსთა იმ მოდელისაგან, რომელთა რადიუსი თუმცა მცირეა, მაგრამ მაინც არის შესაძლო მათი ბრტყელ-სწვრივი ფენების სახით განხილვა ($W < 10^{-2}$). მაგრამ საჭიროა შევნიშნოთ, რომ თუ ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ჩვენ გვიხდებოდა მხოლოდ ზოგადი მოსაზრებით სარგებლობა L_{α} რადიაციის არის სიდიდისა და მეორე ენერგეტულ მდგომარეობაში მყოფ ატომთა საერთო რიცხვის შესახებ, განფენილი ქრომოსფეროების თეორიიდან ეს უშუალოდ ნათელია. მართლაც (6.10) და (6.11) ფორმულები იმ გარემოებაზე მიგვითითებენ, რომ შედარებით დაბალი ტემპერატურის პირობებში იონიზირებულ ატომთა საერთო რიცხვიდან საგრძნობი ნაწილი იქნება იონიზაციაქმნილი მეორე ან უფრო მაღალი ენერგეტული მდგომარეობიდან. ამის გამო Zanstra-ის მეთოდის კრიტიკული განხილვით უკვე მიღებული შედეგები კიდევ უფრო მეტად დამაჯერებელი ხდება.

ლიტერატურა

1. Амбарцумян: Теоретическая астрофизика, стр. 149—150, 1939.
2. Milne: Zs. für Astrophysik, 1.98, 1930.
3. Ambarzumian: M. N. 95, 5, p. 469, 1935.
4. Горделадзе: Р. А. Ж. XII, 6, стр. 524, 1935.
5. Handb. der Astrophysik: III, 160—161, 1930.
6. Амбарцумян: Ученые записки АГУ 31, 5, стр. 5, 1939.
7. Бриллюэн: Квантовая статистика стр. 175—180, 1934. Онти.
8. გორდელაძე: აბსტ. ობსერვ. ბიულეტენი, 2, გვ. 69, 1938.
9. Zanstra: P. D. A. O. VI, p. 15, 1931.
10. Beals: P. D. A. O. VI, p. 15, 1932.
11. Gordeladze: Zs. für Astrophysik, 13, 48, 1939.
12. Kuiper: Astrophys. J. 88, 4, p. 429, 1938.

III. Г. Горделадзе

Ионизация в протяженных хромосферах

(Резюме)

Статья представляет попытку решения вопроса ионизации в оболочках звезд с протяженными хромосферами. Даны уравнения (2.1) (для звезд типа Wolf-Rayet и Be) и (2.2) (для новых звезд), интегралы которых представляют значения специфических плотностей излучения. На основе рассмотренных частных случаев показана необходимость учета циклических переходов типа $1 \rightarrow 2 \rightarrow \dots \rightarrow n-1 \rightarrow n \rightarrow 1$ общее число которых приобретает значительную величину. Показано, что применение метода Zanstra для определения температуры звезд рассмотренного типа повлечет за собою преувеличение значения температуры и что в этом отношении остаются справедливыми ранее полученные результаты.

В. Г. Челидзе

О независимости трехмерного поверхностного интеграла от поверхностей интегрирования в четырехмерном пространстве

Пусть дана в четырехмерном пространстве некоторая односвязная область E . В этом пространстве возьмем систему координат $Oxyz$ и обозначим проекцию области E на плоскость Oxy через R ; тогда ясно, что R будет односвязной областью. Допустим, что R ограничена кусочно гладкими поверхностями. Пусть границей этой проекции будет S .

Обозначим через W семейство всех непрерывных функций $u(x, y, z)$, определенных в области R и удовлетворяющих следующим двум условиям:

- 1) $u(x, y, z) = 0$, когда $(x, y, z) \in S$;
- 2) в области R функции $u(x, y, z)$ допускают непрерывные частные производные первого порядка.

Теперь в области E рассмотрим четыре непрерывных функции

$$A(x, y, z, u); B(x, y, z, u), C(x, y, z, u), D(x, y, z, u).$$

Предположим, что функция $A(x, y, z, u)$ допускает частную производную $\frac{\partial A(x, y, z, u)}{\partial u}$ почти всюду в области E и, кроме того,

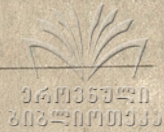
имеет место неравенство

$$\left| \frac{A(x, y, z, u+h) - A(x, y, z, u)}{h} \right| \leq \varphi(x, y, z)$$

для всякого h и независимо от x, y, z , а $\varphi(x, y, z)$ — суммируемая функция.

В этих условиях имеет место следующая теорема:

Теорема. Если тройной интеграл

$$\iiint_R \left[A(x, y, z, u) + B(x, y, z, u) \frac{\partial u}{\partial x} + C(x, y, z, u) \frac{\partial u}{\partial y} + D(x, y, z, u) \frac{\partial u}{\partial z} \right] dx dy dz$$

принимает постоянное значение для всех $u \in W$, то имеет место следующее равенство

$$(1) \quad \iiint_R \frac{\partial A(x, y, z, u)}{\partial u} dx dy dz$$

$$\iint_S B(x, y, z, u) dy dz + C(x, y, z, u) dz dx + D(x, y, z, u) dx dy.$$

Доказательство. Для доказательства нашей теоремы достаточно убедиться в справедливости равенства (1) для специального случая, когда область R представляет собой куб. Тогда теорема непосредственно распространяется и на область, состоящую из конечного числа кубов, а отсюда, применяя обычный прием аппроксимирования и перехода к пределу, можно перейти к произвольной области, удовлетворяющей перечисленным выше требованиям.

Возьмем в области E следующие восемь точек:

$$M_1(x, y, z, u_0), M_2(x, y, \lambda, u_0), M_3(x, \eta, \lambda, u_0), M_4(x, \eta, z, u_0), \\ M_5(\xi, y, z, u_0), M_6(\xi, y, \lambda, u_0), M_7(\xi, \eta, \lambda, u_0), M_8(\xi, \eta, z, u_0),$$

лежащих в плоскости $u = u_0$, параллельной плоскости $Ox\eta z$. Кроме того, допустим, что $|\xi - x| = |\eta - y| = |\zeta - z|$. Тогда означенные точки определяют некоторый куб $Q = [x, \xi; y, \eta; z, \zeta] \subset R$. Далее, рассмотрим еще восемь точек:

$$N_1(x + \varepsilon, y + \varepsilon, z + \varepsilon, u_0 + \varepsilon), N_2(x + \varepsilon, y + \varepsilon, \zeta - \varepsilon, u_0 + \varepsilon), N_3(x + \varepsilon, \eta + \varepsilon, \zeta - \varepsilon, u_0 + \varepsilon), \\ N_4(x + \varepsilon, \eta - \varepsilon, z + \varepsilon, u_0 + \varepsilon), N_5(\zeta - \varepsilon, x + \varepsilon, y + \varepsilon, u_0 + \varepsilon), N_6(\xi - \varepsilon, y + \varepsilon, \zeta - \varepsilon, u_0 + \varepsilon), \\ N_7(\xi - \varepsilon, \eta - \varepsilon, \zeta - \varepsilon, u_0 + \varepsilon), N_8(\xi - \varepsilon, \eta - \varepsilon, z + \varepsilon, u_0 + \varepsilon).$$

Очевидно, что эти точки лежат в плоскости $u = u_0 + \varepsilon$, параллельной плоскости $Ox\eta z$.

Вокруг этих точек построим четырехмерную равнобокую усеченную пирамиду так, чтобы означенные точки являлись вершинами.

Уравнения боковых граней означенной четырехмерной равнобоочной усеченной пирамиды будут следующие:

$$\begin{aligned} u &= u_1(x), \\ u &= u_2(x), \\ u &= u_3(y), \\ u &= u_4(y), \\ u &= u_5(\zeta), \\ u &= u_6(\zeta), \end{aligned}$$

где

$$\begin{aligned} u_1(x) &= x + (u_0 - x), \quad u_2(x) = -x + (u_0 + \xi), \quad u_3(y) = y + (u_0 - y), \\ u_4(y) &= -y + (u_0 + \eta), \quad u_5(\zeta) = \zeta + (u_0 - \zeta), \quad u_6(\zeta) = -\zeta + (u_0 + \lambda). \end{aligned}$$

Ясно, что

$$\begin{aligned} \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} u_1(x) &= \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} u_2(x) = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} u_3(y) = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} u_4(y) = \\ &= \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} u_5(\zeta) = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} u_6(\zeta) = u_0. \end{aligned}$$

Проекции этих граней на плоскость $Ox\gamma\zeta$ обозначим соответственно через $D_1, D_2, D_3, D_4, D_5, D_6$, а проекцию куба $[x + \varepsilon, \xi - \varepsilon, y + \varepsilon, \eta - \varepsilon; \zeta + \varepsilon, \zeta - \varepsilon; u_0 + \varepsilon, u_0 + \varepsilon]$ на плоскость $Ox\gamma\zeta$ — через D !

Тогда из условия теоремы можем вывести следующее равенство:

$$\begin{aligned} \iiint_Q A(\alpha, \beta, \gamma, u_0) \, d\alpha \, d\beta \, d\gamma &= \iiint_{D_1} [A(\alpha, \beta, \gamma, u_1(\alpha)) + B(\alpha, \beta, \gamma, u_1(\alpha))] \\ &\cdot d\alpha \, d\beta \, d\gamma + \iiint_{D_2} [A(\alpha, \beta, \gamma, u_2(\alpha)) - B(\alpha, \beta, \gamma, u_2(\alpha))] \, d\alpha \, d\beta \, d\gamma + \\ &+ \iiint_{D_3} [A(\alpha, \beta, \gamma, u_3(\beta)) + C(\alpha, \beta, \gamma, u_3(\beta))] \, d\alpha \, d\beta \, d\gamma + \\ &+ \iiint_{D_4} [A(\alpha, \beta, \gamma, u_4(\beta)) - C(\alpha, \beta, \gamma, u_4(\beta))] \, d\alpha \, d\beta \, d\gamma + \\ &+ \iiint_{D_5} [A(\alpha, \beta, \gamma, u_5(\gamma)) + D(\alpha, \beta, \gamma, u_5(\gamma))] \, d\alpha \, d\beta \, d\gamma + \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 & + \iiint_{D_\varepsilon} \left[A(\alpha, \beta, \gamma, u_6(\gamma)) - D(\alpha, \beta, \gamma, u_6(\gamma)) \right] d\alpha d\beta d\gamma + \\
 & + \iiint_{D'} \left[A(\alpha, \beta, \gamma, u_0 + \varepsilon) \right] d\alpha d\beta d\gamma.
 \end{aligned}$$

Отсюда, после некоторых преобразований, получим:

$$\begin{aligned}
 (2) \quad & \iiint_Q \left[A(\alpha, \beta, \gamma, u_0) - A(\alpha, \beta, \gamma, u_0 + \varepsilon) \right] d\alpha d\beta d\gamma = \\
 & = \int_x^{x+\varepsilon} \int_y^\eta \int_\zeta^\xi \left[A(\alpha, \beta, \gamma, u_1(\alpha)) + B(\alpha, \beta, \gamma, u_1(\alpha)) - A(\alpha, \beta, \gamma, u_0 + \varepsilon) \right] \\
 & \quad d\alpha d\beta d\gamma + \\
 & + \int_{\xi-\varepsilon}^\xi \int_y^\eta \int_\zeta^\xi \left[A(\alpha, \beta, \gamma, u_2(\alpha)) - B(\alpha, \beta, \gamma, u_2(\alpha)) - A(\alpha, \beta, \gamma, u_0 + \varepsilon) \right] \\
 & \quad d\alpha d\beta d\gamma + \\
 & + \int_x^\xi \int_y^{\gamma+\varepsilon} \int_\zeta^\xi \left[A(\alpha, \beta, \gamma, u_3(\beta)) + C(\alpha, \beta, \gamma, u_3(\beta)) - A(\alpha, \beta, \gamma, u_0 + \varepsilon) \right] \\
 & \quad d\alpha d\beta d\gamma + \\
 & + \int_x^\xi \int_{\eta-\varepsilon}^\eta \left[A(\alpha, \beta, \gamma, u_4(\beta)) - C(\alpha, \beta, \gamma, u_4(\beta)) - A(\alpha, \beta, \gamma, u_0 + \varepsilon) \right] \\
 & \quad d\alpha d\beta d\gamma + \\
 & + \int_x^\xi \int_y^\eta \int_{\zeta+\varepsilon}^{\zeta+\varepsilon} \left[A(\alpha, \beta, \gamma, u_5(\gamma)) + D(\alpha, \beta, \gamma, u_5(\gamma)) - A(\alpha, \beta, \gamma, u_0 + \varepsilon) \right] \\
 & \quad d\alpha d\beta d\gamma +
 \end{aligned}$$

$$+ \int_x^{\xi} \int_y^{\eta} \int_{\zeta-\epsilon}^{\lambda} \left[A(\alpha, \beta, \gamma, u_\epsilon(\gamma)) - D(\alpha, \beta, \gamma, u_\epsilon(\gamma)) - A(\alpha, \beta, \gamma, u_0 + \epsilon) \right]$$

$$d\alpha d\beta d\gamma + \omega(\epsilon),$$

причем

$$\lim_{\epsilon \rightarrow 0} \frac{\omega(\epsilon)}{\epsilon} = 0.$$

Разделив обе части равенства (3) на ϵ и переходя к пределу при $h \rightarrow 0$, получим:

$$\begin{aligned} \lim_{\epsilon \rightarrow 0} \int_x^{\xi} \int_y^{\eta} \int_{\zeta}^{\zeta} \frac{A(\alpha, \beta, \gamma, u_0 + \epsilon) - A(\alpha, \beta, \gamma, u_0)}{\epsilon} d\alpha d\beta d\gamma = \\ = - \int_y^{\eta} \int_{\zeta}^{\zeta} B(x, \beta, \gamma, u_0) d\beta d\gamma + \int_y^{\eta} \int_{\zeta}^{\zeta} B(\xi, \beta, \gamma, u_0) d\beta d\gamma - \\ - \int_x^{\xi} \int_{\zeta}^{\zeta} C(\alpha, \gamma, \gamma, u_0) d\gamma d\alpha + \int_x^{\xi} \int_{\zeta}^{\zeta} C(\alpha, \eta, \gamma, u_0) d\alpha d\gamma - \\ - \int_x^{\xi} \int_y^{\eta} D(\alpha, \beta, \zeta, u_0) d\alpha d\beta + \int_x^{\xi} \int_y^{\eta} D(\alpha, \beta, \zeta, u_0) d\alpha d\beta. \end{aligned}$$

Так как функция $A(x, y, z, u)$ удовлетворяет вышеозначенным условиям, то в левой части последнего равенства мы можем перейти к пределу под знаком интеграла и, следовательно, имеем:

$$\begin{aligned} \iiint_Q \frac{\partial A(\alpha, \beta, \gamma, u_0)}{\partial u} d\alpha d\beta d\gamma = \\ = \int_y^{\eta} \int_{\zeta}^{\zeta} \left[B(\xi, \beta, \gamma, u_0) - B(x, \beta, \gamma, u_0) \right] d\beta d\gamma + \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 & + \int_x^{\xi} \int_{\zeta}^{\zeta} \left[C(x, \eta, \gamma, u_0) - C(x, y, \gamma, u_0) \right] d\alpha d\gamma + \\
 & + \int_x^{\xi} \int_y^{\eta} \left[D(\alpha, \beta, \zeta, u_0) - D(x, \beta, \zeta, u_0) \right] d\alpha d\beta.
 \end{aligned}$$

Это равенство можно записать еще в следующем виде:

$$\begin{aligned}
 (4) \quad & \iiint_Q \frac{\partial A(x, y, z, u)}{\partial u} dx dy dz = \\
 & = \iint_{\sigma} B(x, y, z, u) dy dz + C(x, y, z, u) dz dx + D(x, y, z, u) dx dy,
 \end{aligned}$$

где σ — граница куба Q .

Так как равенство (4) имеет место для любого куба $Q \subset R$, то можем написать:

$$\begin{aligned}
 & \iiint_R \frac{\partial A(x, y, z, u)}{\partial u} dx dy dz = \\
 & = \iint_S B(x, y, z, u) dy dz + C(x, y, z, u) dz dx + D(x, y, z, u) dx dy,
 \end{aligned}$$

и наша теорема доказана.

(Поступило в редакцию 24.II.41)